

Виктор Пасков

Балада за Георг Хених

Баладата за майстора на цигулки Георг Хених е превърната от белетриста Виктор Пасков в една победа на човешкия дух над тленното, над дребното и дребнавото. Тази книга излиза във второ издание не само защото и не главно защото бе наградена с наградата на Съюза на българските писатели за 1987 година. А защото беше наградена от читателите, наши и чуждестранни, и от публиката на филма „Ти, който си на небето“, създаден по нея. Претърпяла е няколко издания — на френски, на английски и други езици. Какво повече от това, освен че в променените и променящите се условия у нас баладата за стария майстор става все по-млада и по-нужна.

На Красимир Дамянов

Симеон Хаджикосев

Балада за величието на творческия порив

Инфантът Виктор от повестта „Балада за Георг Хених“ наистина стана цар Виктор. В живота. Аз поне не помня през

последните няколко десетилетия по-неоспоримо налагане на млад белетрист от това на Виктор Пасков след втората му книга, появила се преди малко по-малко от три години.

Отшумя предпоследното десетилетие на века и в самия си край ни разлюля с труса на една мирна революция, чиито последствия тепърва ще преживяваме. В светлината на тези политически събития значението на литературата като че ли поизбледня. И все пак нека ми бъде позволено да напомня. — „Балада за Георг Хених“ (1987) беше едно от литературните събития на 80-те години. Наред с „Везни“ (1982) на П. Вежинов и „Хайка за вълци“ (1986) на И. Петров. А да застанеш редом с такива майстори на художественото слово като П. Вежинов и И. Петров, е вече високо признание.

Първата книга на В. Пасков „Невръстни убийства“ загатва неговия самобитен белетристичен почерк. Ще призная обаче, че тя ме остави по-скоро хладен с проблематиката на сюрреализма още преди четвърт век, приех тази книга като бунт срещу униформираността в литературата, с която всички така бяхме свикнали, че почти не я забелязвахме.

„Балада за Георг Хених“ е нещо друго. Тази книга се вписва в традициите на българската художествена проза и разкрива пред младия белетрист възможността да наложи едно ярко присъствие в нея. Наистина В. Пасков е разказвач, твърде различен от Й. Радичков, И. Петров и Н. Хайтов. Бихме могли да го поставим в коловоза на П. Вежинов, доколкото и той е белетрист от градски тип, ала това не прави близостта между тях очевидна. Впрочем най-добре би било В. Пасков да прилича на себе си и засега той дава добри надежди за това.

„Балада за Георг Хених“ е повест, издържана в ретроключ, в която ирония и носталгия се преплитат и уравновесяват. Героят разказвач се завръща в далечните бедни години от преди три-

четири десетилетия и с простота, която винаги е била белег на голямата проза, възкресява съдбата на чешкия лютиер Георг Хених. Всъщност гледната точка на разказвача не е единна — тя се раздвоява между погледа на детето, което е бил някога, зрелия мъж от актуалното време на разказа. Неуловимостта на прехода между двете гледни точки лежи в основата на иронично-носталгичната тоналност, характерна за повестта. Разказвачът не изпада в умиление, защото картината на живота в голямата къща (бивше посолство и по-късно публичен дом) е не толкова мила, колкото жалка. В повестта доминира мотивът за _почтената бедност_, която е съдба не само на семейството на невръстния герой, но и на всички обитатели на големия дом. Сам по себе си този мотив настройва и емоционалната тоналност в повестта на трагикомична вълна, иронично-носталгична, защото от висотата на отминалото време одисеята на нищенското съществуване буди само горчиво-състрадателна усмивка.

Ала беглите зарисовки на обитателите на голямата къща са само фон за същинската фабула, свързана със съдбата на лютиера Георг Хених. Чрез нея белетристът поставя големия въпрос, който го вълнува — за предназначението на човешкия живот, за смисъла на творческото призвание. Разбиранията на В. Пасков по тези въпроси са материализирани в повестта чрез противопоставянето на два символа — шедьовъра на престарелия лютиер, _виола д'аморе_, и шедьовъра на Марин, бащата на малкия Виктор — _бюфета_.

Странният инструмент, който дори учениците на лютиера не успяват да разпознаят, символизира вдъхновяващата сила на призиването, издигащо твореца над тираничната власт на всекидневието в непостижимите висини на творчеството. От своя страна бюфетът символизира приземяващата власт на бита, убиваща високите творчески пориви у човека.

Тези два символа са взаимно отричащи се, макар пространствено да си съседстват, защото между призванието и занаятчийството лежи бездната на обвързаността с бита. Майстор Георг стои над условностите на бита, той води просешко съществуване в своето мизерно мазе, но е съхранил любовта към призванието си и тя му дава сили да влачи едно съществуване, което би било чудовищно без тази любов. Призванието, сякаш иска да ни внуши авторът, не е задължително служене на изкуството, то е преди всичко безкористна любов към човека и едва след това посвещение на творческия труд. Тъкмо то, а не притежанието прави човека богат и затова в нравствената система на майстор Георг понятията „богат-беден“ са преобърнати: богат е не алчният майстор Франта, а невръстният Виктор, малкият инфант, който притежава само своето бъдеще и уроците на стария майстор по човешчина.

Верен на пристрастието си към гротеската, В. Пасков съчетава двата символа в един фантастичен образ — на бюфета цигулка, който се появява в съня на детето. Макар че не разгръща този интересен образ, очевидно разказвачът пуска почти незабележима стрела по посока към ония творци, за които призванието е препитание.

Истинското изкуство е страдание и себевъзвисяване. Образът на бедния майстор лютиер въздейства така потресаващо тъкмо с невероятната сила на себеотрицанието, стигащо до отказ от всичко лично, от самия себе си в името на призванието. А баладичната сила на повестта сякаш е в прозрението на белетриста, че между себеотдадеността на призванието и бъдещето лежи ненаситната паст на времето, която смила всички човешки усилия. Шедьовърът на майстор Георг Хених — неговата виола д'аморе, предназначена за господ, изчезва нейде в дома за престарели в Хайредин и от стареца остава само несигурният спомен.

И все пак в самия край на повестта В. Пасков намира сили за мажорния акорд: „Свещено, свещено, свещено е изкуството, което бе, което е и което ще бъде!“

Преди да напиша тези редове, гледах и филма, създаден от младия кинорежисьор Дочо Боджаков по сценарий на Виктор Пасков — „Ти, който си на небето“. Жалко е, че този филм мина по екраните при полупразни салони, защото според мен той е проникновена интерпретация на идеята на автора с визуалните средства на киното. Сполучливо е и хрумването на двамата сътворци да предадат виолата на майстор Георг на малкия Виктор при тяхната раздяла като символ на приемствеността в призванието, което е преди всичко любов към ближния.

Другарувам с мнозина писатели, но не познавам В. Пасков. Надявам се, че няма да ми се разсърди, ако му предскажа добро бъдеще в литературата.

13.II.1990 г.

Симеон Хаджикосев

>

Неотдавна, ровейки се в стари семейни книжа, попаднах на две писма от Георг Хених, написани с химически молив и невъзможен почерк върху листове от ученическа тетрадка.

В горния десен ъгъл е отбелязана годината — 1960, както и мястото, където са писани — старческият дом в село Хайредин.

Към последния лист на второто с ръждясало кламерче бе прикрепено съобщение от управата. То известяваше, че на тази и

тази дата Георг Хених е починал (следваше латинското наименование на думата „старост“) и че на следващия ден бил погребан в селското гробище.

Според последното му желание в ковчега е била поставена цигулката, с която е пристигнал и която била единственото му имущество.

По някакво странно стечение на обстоятелствата в деня, в който Георг Хених е починал, аз съм навършил дванадесет години.

Положих усилия да си спомня този ден. Но там, където трябваше да бъде споменът — в сърцето? душата? — имаше бяло петно.

Трябва да е било меко слънчево утро в началото на есента... вероятно то е било обагрено с някакви багри — но какви?

Съществуват ли още такива багри?

В момента, в който пиша тези редове, навън ръми ситно: късна есенна вечер. Срещуположните блокове изглеждат лилави в мръсносивата мъгла. От време на време долу спира рейс, с отварящо-затваряща се врата. В стаята пълзят сенки, но сянката на Георг Хених не е между тях. Никога не съм усещал самотата тъй силно.

... Трябва да е било меко слънчево утро в началото на есента. Майка ми е готвела в долната стая. Ние държахме стая и

кухня в прастарата къща на улица „Искър“, сега на нейно място има друга сграда. Дори не искам и да знам каква.

Баща ми е излязъл след закуска с две пазарски чанти. Отбил се е в кръчмата на ъгъла на „Раковски“ и „Искър“ и е купил бира може би, вино и гроздова.

Какво още е станало в този ден?

Семейството се е готвело за тържеството. Не! Цялата махала се е готвела за него. Чудесно умееха да празнуват родителите ни някога.

Аз съм се разхождал наперено в кръг, с тези мои тънки крака и противните кръгли очилца и с онова мое някогашно самочувствие: аз бях цар Виктор.

(Така каза Георг Хених.)

Защо се ровя в стари книжа? Нищо не може да се открие в тях. Семеен герб, да кажем, благородническа титла или поне корените на моя род да се губеха някъде назад във вековете, да си заслужава да бъркам из квитанции, сметки и картички, облигации без покритие и съдебни решения. Но не.

Фамилията на майка ми е кулашка. Имотите — национализирани след Девети. Наистина в рода ѝ има някакъв легендарен Постонкьо, който в началото на деветнадесети век извършил забележителен подвиг, май че счупил главата на един ага. Но затова няма никакви писмени доказателства.

Колкото до рода на баща ми — те са власи, дори не са даки, и съвсем не знаят откъде са дошли. (И накъде отиват.)

Така че основанията на Георг Хених да ме титулува „цар“ не са от този характер.

Чета сега двете му последни писма и виждам, че в тях отново се обръща към мен така: „цар Виктор“.

Георг Йосиф Хених.

Спомням си превитото под остър ъгъл от болестта на Бехтерев тяло, тресящата се от болестта на Паркинсон глава, ръцете с дълги, криви пръсти, покрити с кафяви петна и приличащи на два октопода, изпод които са излезли толкова майсторски цигулки.

Хених.

В онзи ден, преди двадесет и четири години, ти си лежал в сандъка (чам, явор? с какво разпределение на шарките? какъв процент на влажност?) — ти си лежал в прост сандък от грубо, немусикално дърво и си бил мъртъв.

Мъртъв.

Надявам се, че преди да те спуснат в гроба, са те опели в църквата, защото ти бе християнин. От лявата ти страна, мъртва като теб, е лежала цигулката за господ, венецът на деветдесетгодишния ти живот. Този извънмерен, несъразмерен, странен инструмент, който накара маститите ти ученици да

обикалят дни наред мизерното ти мазе на улица „Волов“, за да го видят. А след като го видяха — да цъкат с език, да се хият и да подмигват.

Вероятно последните ти минути са били горчиви, старче.

Вероятно в отчаянието си ти — последният жив от фамилията Хених, си мислел, че смъртта завинаги ще заличи спомена за теб. И си бил прав.

Дали, след като напусне този свят, човек продължава да живее в съзнанието на другите? Дали — както красиво е казано — духът на майстора се преселва в неговите ученици, а изкуството му — в тяхната памет и дело.

Повечето от твоите ученици са живи, но от устата им не може да се изкопчи думичка за теб. Ти си мъртъв. Двадесет и четири години след смъртта ти никой не знае нищо за теб. Малкото, което знам аз, едва ли има нещо общо с твоето изкуство.

По-скоро то има нещо общо с мен.

Защото бях забравил кой съм!

Сега ми иде да извикам като юдейски цар — бедни Георг Хених, стани! Отговори: винаги ли нещата, които създаваме с най-голяма любов, единствените, които сме в състояние да създадем — които би трябвало да ни извисят, — ни носят присмех, горчилка и кикот?

Трябва ли в мъката си да обричаме тези неща на господ?

Видя ли го там, на небето, или си изгнил и цигулката е изгнила с теб?

За какво си се досещал, когато започна да работиш този непобиращ се в рамките на занаята инструмент?

Георг Хених, на цар Виктор му се плаче. Позор. Мир на праха ти.

>

* * *

Не бях навършил пет години, когато го видях за първи път. Споменът се е запазил свеж и ясен в паметта ми като рисунка с цветни моливи върху оризова хартия. Имам чувството, че се рея високо, сякаш витая над случки и събития отпреди тридесет години, разглеждайки ги подробно. Нямам желание да се намесвам в техния ход или — не дай боже — да променям.

Баща ми беше музикант. Бащата на баща ми също е бил музикант. Логично бе и аз да стана музикант: единствения въпрос, по който родителите ми бяха единодушни. Той — защото с точния си усет е схващал, че моят талант е по-голям от неговия, тя — за да накаже чрез мен майка, баща, братя, лели, първи и втори братовчеди, които я бяха отписали от могъщата фамилия Медарови, в момента, в който е сключила граждански брак с влашкия потомък — баща ми.

На всичко отгоре, позовавайки се на няколко анонимни писма, те твърдяха, че баща ми е копеле. Но това не е вярно! Не той, а моята баба — неговата майка, е копеле. Копеле или не — това бе една чудесна баба, кротка и добра, половината й лице бе пигментирано във виолетово и български тя не знаеше, но аз не искам да разправам за баба си.

В най-смелите си мечти майка ми ме е виждала на концертния подиум, дете-чудо в миниатюрен фрак и папийонка, с миниатюрна цигулка в ръка, облян в светлина и слава. Зад мен — филхармонията, дирижирана от прочут диригент. В ложата — правителството. В другата лежа — БЗНС (Медарови бяха земеделци). Цветя, овации. Конфети, гирлянди, разкош. Вестникари. А на последния ред от трети балкон, където седят онези с гратисите — посрамената фамилия Медарови с гузни лица: виж ти, сина на копелето!...

Такива мечти е имала гордата ми обезправена майка. Колкото до мен — аз страстно желяех да стана прочут цигулар. (Страстно желяех да стана и прочут милиционер, машинист, пожарникар.) Но цигулки за четиригодишни деца няма — има четвъртинки, половинки, три четвърти и цели; това, което ми трябваше, бе осминка. Не по-голяма от мъжка педя и все пак да е инструмент.

Единственият, който би се съгласил да направи нещо подобно, бе Георг Хених.

Моля читателят да ми прости, че се налага да се върна назад във времето, но на пръсти се броят тези, които знаят историята на майстор Георг, как и защо е попаднал той в България.

В началото на този век, когато по жълтите софийски павета са пътували каляски, а в каляските — дами в кринолини и господа във фракове, когато в софийските градини духови музики са свирили потпури от „Ла Травиата“, когато Иван Вазов е разхождал кучето си пред Народното събрание и когато Оперната дружба е давала първи спектакли, в София са

пристигнали чешки и италиански музиканти да създадат българска музикална култура.

Бог знае какви мъки, несгоди и лишения са срещали в мисията си. Не ми се разказва за това. Изпитвам срам и мъка. Повечето от тях са се върнали огорчени по домовете си. Имената на тези, които са останали, не се знаят. Те са консервирани в институти и енциклопедии и добре поне, че и тази чест сме им оказали ние, които, стъпили на техните гърбове, крачим победоносно към облечения в светлина световен подиум.

Вероятно е бил такъв есенен ден в 1910 година. На софийската гара със свиркане и пухтене е пристигнал влакът от Чехия. От прозореца на купето с весело учудване е надникнал майстор Георг Хених — около четиридесетгодишен мъж, висок и представителен, с руси коси и сини очи. В товарния вагон е пътувал сандъкът с неговите чудни инструменти — онези тънки пили, фини длета, миниатюрни рендета, триончета, скоби, калъпи, филцови чукчета и куки, които видях половин век по-късно.

— Пристигнахме, Боженка! — казал е той на младата и синеока като него жена. — Хайде, слизаме!

Имало ли е посрещачи на софийската гара? — Вероятно. Това може би са били капелмайсторите Хенрих Визнер и Мазарик — тогава също тъй млади и ентусиазирани хора като него.

Мир на праха им!

Не знам къде се е настанило семейство Хених и как е преживяло всичките тези дълги, мъчителни и трудни години.

Знам само, че Георг Хених е свирел на контрабас в Царския оркестър, че е изработвал майсторски цигулки и че около него е имало куп ученици — кой от кой по-талантливи. Знам също така, че тогава са се поставяли основите на българското люттиерство.

Но ти, Георг Хених, щастлив ли си бил? Защо не си се завърнал в родната Чехия, при брат си Антон, за когото си ми разправял толкова много? Там, около потомствения замък, е имало зелени ливади, буйни коне са препускали по зелените ливади, тънка миризма на явор и лак се е носела в твоето ателие, където тихата Боженка те е гледала с любов, и какво от това, че сте нямали деца, когато на твоите цигулки са свирели в цяла Европа?

Няма да питам защо си останал. Нито как си преживял мъчителните години. Нито какви обиди и огорчения си понесъл. Важното е, че си останал.

>

* * *

Трябва да е било неделя, защото баща ми беше свободен само в неделя. Останалите дни от седмицата минаваха в репетиции и представления в Музикалния театър. Когато нямаше репетиции и представления, тичаше да уреди някоя чалга — нали бяхме бедни. Обезправената ми майка беше надомничка. Пришиваше яки на ризи със стария „Сингер“. Това не носеше нищо освен лошо настроение.

Понякога, в кулминацията на лошото настроение, тя замръзваше с празен поглед над машината, стиснала конец между зъбите. Кракът ѝ продължаваше да движи на празни обороти педала. В такива моменти тя провеждаше въображаем двубой с фамилия Медарови.

Аз играех важна роля в този двубой.

Сигурен съм, че е било неделя, вероятно началото на август.

Станах сам. Докато майка ми гладеше кремавото костюмче, се измих най-старателно. От вълнение не можех да хапна нищо. Закуската бе едно мъчение.

В стаята, срещу чийто прозорец се изправяше сивата и напукана стена на съседния блок, бе мрачно както винаги. Само когато върху стената паднеше слънчев лъч, сякаш и при нас ставаше по-светло.

В тази неделя обаче като че ли всичките лъчи на слънцето се бяха изсипали безразборно на пода, от чешмата течеше слънчева вода, по лицето на майка ми грееше слънчева усмивка, само баща ми беше строг, красив и мраморен; черна къдрица падаше на мраморното му чело, той я отмяташе, врътвайки рязко глава.

О, какъв артист си отиде!...

Закуската свърши в тържествено мълчание. Отново трябваше да си измия ръцете.

После тя ни изпрати по коридора, по стълбите надолу, чак до вратата. Там застана със скръстени ръце и ни пожела „на добър път“. Сякаш отивахме далече, в друга държава, с важна мисия.

Баща ми крачеше сериозен и съсредоточен в белия си костюм от шантунг, ухаещ на лавандулов спирт. Аз се тътрех подир него и зяпах какво става наоколо. Какво ставаше!

Махалата се събуждаше от махленския си живот.

Дърводелецът Вангел рендосваше дъски. Хлебарят Йордан изтупваше пред вратата на дюкяна си бели облаци от брашнената си престилка. Дърветата отдысно бълваха зелени снаряди срещу синьото небе, а по улицата минаваха каруци с кафяви коне и много рядко някой автомобил.

Чат-чат-чат!

Трака-трак! — с какви възхитителни звуци се пълнеше някога тази бедна, отдавна несъществуваща махала!

Срещаха ни комшии. Опитваха се да спрат баща ми и да поведат разговор, но той отклоняваше опитите им с вежлив отказ: имаме важна работа.

Знаете ли къде отивахме? Отивахме да поръчаме цигулка-осминка, малко лъскаво чудо, каквото светът не е виждал! На осминката ще свиря омайни мелодии. Ще разплача цяла България. Най-много ще плаче фамилия Медарови. И когато се разхлипат на колене пред мен...

Стигнахме улица „Волов“ и свихме наляво. Спряхме пред втората или третата къща, баща ми бутна дървената вратичка. Слязохме няколко стъпала надолу. Майсторът живееше в мазето.

Баща ми позвъни на вратата. Чуха се провлачени стъпки. Тя скръцна и се отвори.

Стара, стара баба, с ореол от бели коси и почти избелели очи се усмихваше приветливо. Боженка.

— Хайде, влиза, Марин и малък момче — покани ни тя.

Влязохме. Преминахме тъмен коридор. Баща ми почука и натисна бравата на вратата. Свалих жълтия си каскет, както ме бяха научили.

Георг Хених седеше на високо столче пред тезгяха и оформяше с тънък резец дъното на цигулка, стегнато в дървеното менгеме. Безкрайно любопитни кукички, ножчета, причудливи чукчета, малки блестящи клещи и други непознати инструменти бяха подредени върху тезгяха. Навсякъде по стените висяха големи и малки форми за цигулки и виоли, в ъгъла жълто грееше дебел добродушен контрабас, два пъти по-голям от мен. Над миндера, вляво от тезгяха, на стената висяха няколко икони и кандило. На двете прозорчета пъстрееха весели перденца. Миришеше на лак, туткал и дърво. Вдишвах тези миризми с голямо удоволствие. Съвсем непознати миризми. Полумрак като в пещера на джуджета; не потискащ, а тайнствен и интимен.

Георг Хених се смъкна от столчето. Тялото му бе прегънато в кръста като джобно ножче. Дългите му ръце почти докосваха земята. Приличаше на гном. Бе препасал кожена престилка като обущарите. Носеше сива риза с навити ръкави. За да ни види, трябваше да извие брада нагоре, при което очите му, побелели и малко безизразни като очите на всички стари хора, изкривяваха поглед. Имаше продълговато лице, цялото в бръчки, дълги бели коси, които падаха по раменете, и съвсем тънки, почти незабележими устни. Колкото и да бях малък, за да му целуна ръка, трябваше едва ли не да падна на колене пред него.

— Да живее мили колега Марин и голем мъж — и как златно име? — попита той, придърпвайки табуретка.

— Виктор — прошепнах очарован.

— Име царско! Колко години златен Виктор има?

— Четири години и единадесет месеца! — издекламирах, прибирайки длани по шевове на панталона.

— Ой! Много! Сяда тук сега и ти дадеш малка своя ръчица на дедо Георги.

Седнах на табуретката. Баща ми се намести на миндера. Георг Хених отново се покатери на столчето. Протегнах ръка и доверчиво я оставих в дланите на стареца. Бяха грапави и топли. Той внимателно изтегляше пръст след пръст, опъваше ги в ставите, прегъваше ги леко, измерваше големината им с палец и показалец. Струваше ми се, че ме милва. Това бе ново усещане; дядо ми по бащина линия бе умрял, преди да се родя, този по майчина линия не искаше да знае за мен. Може би в тези минути, когато той е измервал дължината на пръстите ми, за да съобрази с тях тази на грифа, почувствах безкрайно доверие в Георг Хених, което не ме напусна до последната ни среща. (В известен смисъл не ме е напуснало и досега.)

Боженка извади от долапа сладко от вишни, сложи го в две малки чинийки и ги постави пред нас на тезгяха. Донесе и две чаши вода.

Докато възпитано вкусвах с върха на лъжичката от сладкото, баща ми и Георг Хених си припомнях стари познати. Старецът задаваше въпроси, разпитваше за този и онзи, в объркания му говор непрекъснато се промъкваха „ой“ и „ай“. Добрите новини бяха „о`й“, тези, с които не бе съгласен — „ай“. Израз на вълнение беше „ой, ой, ой“, на покруса — „ай, ай, ай“! Научих, че допреди няколко години (когато мен още ме е нямало) той е припечелвал по някоя пара в Музикалния театър, но вече е много стар, трудно му е да ходи и съвсем няма сили да тегли лъка по струните. (Ай, ай, ай!)

Докато разговаряха, на вратата се звънна отново. Боженка отиде да отвори.

В стаята влезе едър като облак мъж, чернокос и със златен зъб отпред. Изведнъж стана тясно.

— Ой, майстор Франтишек! — зарадва се старецът. — Добре дошло, добре дошло!

— Клиенти? — изгърмя гостът, стискайки ръка на баща ми и потупвайки ме по рамото. — Добре си, старче, няма от какво да се оплачеш! Какво ще поръчвате? Цигулка? Виола? Лък?

— Майстор Франта мое ученик! — гордо каза старецът. Добро ученик!

— Айде, Франта, сладко хапне си! — Боженка сложи чинийка пред новия гост.

— Ммм, чудо! — Той излапа сладкото за миг, извади кърпичка, обърса си устните, прибра я в джобчето на самото и изръкопляска на Боженка. Лицето ѝ засия от удоволствие.

— Христо Франтов — представи се той на баща ми, извади визитка и му я връчи. Ателието на улица „Леге“. Изработвам всякакви струнни инструменти. Лъкове също, разбира се.

— Добро майстор! — отново потвърди старецът.

— Добро я! Гледай тук! — Той бръкна във вътрешния си джоб, извади лист, сгънат на четири, и подаде листа на Георг Хених, но така, че и ние да го видим — два златни медала. Болоня и Канада!

Баща ми взе листа, внимателно го разгледа, цъкна няколко пъти с език от учтивост и го върна на майстор Франтишек.

Смъкнах се тихо от столчето, отидох до контрабаса и се притиснах до кореместото му тяло.

Кой ли великан свири на това чудо? Михел Холандеца? Майстор Франтишек ми приличаше на Михел Холандеца от приказката „Каменното сърце“, която майка ми четеше вечер до леглото.

Боженка шеташе тихо в стаята. Аз разглеждах тъмната утроба на контрабаса, когато ме сепна гръмовитият му смях:

— Какво? Хо-хо-хо! Подигравате ли се? Осминка? Старче, защо не почнеш да правиш дървени кончета?

— Направи осминка! — кротко, но твърдо отговори Хених.

— Дай малко лак, че моят свърши — Франтов стана. — Имам да върша работа. Вчера изпирах една цигулка — байцана, грундирана, само лак трябва да нанасям. Ама свърши. Цигулка! Да пее, а не да... писука!

— Колко пъти учил тебе всеки майстор сам прави лак! — укоризнено каза Георг Хених, изливайки гъста червеникава течност в някакво бурканче.

— Смола няма! Терпентин, фирнис — Франтов започна да произнася прекрасни, непознати думи, които жадно попивах, за да ги повтарям после в къщи като магически заклинания: копал-дамар-елеми-фирнис-терпентин...

— Хайде, не бъди скръндза! — свърши той накрая.

— Даде лак. Ето.

— Майстор Георги! — Гласът на Франтов изведнъж зазвуча меко. — Защо не ми продадеш инструментите си? Колко искаш да те моля? Не виждаш ли, че с тези ръце не ставаш вече за цигулки?

— Става!

— Не става. Ако ти се правят играчки, ще ти подаря един нов комплект от Германия. С шмиргел, електромотор...

— Майстор Франта държи свое инструмент от Германия! — ядоса се изведнъж старецът. — Хених не продава! Те ми подарък от баща ми! Не иска шмиргел.

— Ама на Ванко си подарил длетото за охлювчета!

— Не подарил! Майстор Ванда дошел, взел длето, казал връща на момент. Оттогава месец минал. Няма Ванда, няма длето. Ай, ай, ай!

— Ай, ай, ай! Що не дойде от мен да поиска? С длетото — та по главата! Хайде... със здраве. А вие — обърна се той към баща ми, — ако ви потрябва нещо — ателието нали знаете? На „Леге“. Само че играчки не правя.

Майстор Франтишек излезе. В стаята стана по-широко. Георг Хених ме повика. Отидох при столчето му и застанах мирно. Той взе брадичката ми в шепа и леко я повдигна нагоре. Взря се в очите ми. Вгледах се в неговите. Сиво-бяло в мътнобяло, като мишлета в мътеница. Гледа ме дълго, дълго, мърморейки „цар, малки цар Виктор“ и усмихвайки се с едва забележимите си устни.

После премери пръстите ми, разстоянията от китката до лакътя и от лакътя до рамото. От рамото до брадичката. Накара ме да взема в лявата си ръка летва, намести пръстите ми на нея, сложи единия ѝ край под брадичката ми и изви лакътя навътре.

— Отпуска се, отпуска се — мърмореше той.

Отпуснах се. Примижах. Въобразих си зала, огромна зала, публика, много музиканти като баща ми, летвата сякаш жужеше под брадата ми. Майка ми, Георг Хених и Боженка на първия ред, децата от махалата...

— Иска свиря на цигулка, господин Виктор?

— Много!

— Кога даде концерт, покани дедо Георг и баба Боженка?

— Да!

— Направи тебе цигулка. Малки цар, малка цигулка.
Инфант!

Искаше ми се да останем още тук; в приветливия дом на двамата старци, да гледам как вълшебника-гном работи върху моята осминка, как ѝ шепне магьоснически думи — копал, дамар, елеми, фирнис, терпентин, — дълбае охлювчето на шийката с тънко длето, полага върху тялото ѝ тайнствен лак, опъва златни струни на златните ключета...

— Татко — попитах на улицата, — голям майстор ли е дядо Георги?

— Най-големият — късо отвърна той.

— А майстор Франта?

— Той не е никакъв майстор.

>

* * *

На рождения ми ден баща ми донесе осминката в къщи, остави я на леглото, отвори черния калъф и се отдръпна да я видим.

Майка ми ахна, а аз изхълцах. В калъфа грееше с червеникави отблясъци и сякаш нежно звънтеше, и като че ли се молеше да не го докосваме, едно неописуемо красиво създание, отроче от женски пол, ефирно и крехко, искрящо със златните си струни в тъмната ни стая, с кокетно извито охлювче като ушенце, с две въпросителни от двете страни на грифа като тънки вежди, ухаещо като царско дете — цигулката на Георг Йосиф Хених.

Това бе първата ми среща с него. Видяхме се отново след пет години. През цялото време аз често се сещах за стареца — нали всеки ден държах цигулката му в ръце. Спомням си мазето, иконите по стените, двата тезгяха. Боженка и най-много вълшебника гном с топлите ръце, които драскат, превитото му тяло, избледнелите очи, странните думи. Често ми се искаше да изтичам до мазето на улица „Волов“, да почукам на прозорчето, да вляза в уютната му, ухаеща на смола пещера и да чуя пак: „Малки цар! Инфант!“ Кой знае защо, не се решавах.

Колкото до неговата цигулка — аз пораснах и баща ми я подари на друго дете, което страстно желаеше да стане цигулар. Дано е станало, защото от мен не излезе виртуоз... но това е друга история и аз съм я разказвал на друго място. Привлекателно и романтично би било синът на обезправената надомничка и музиканта да стане прочут концертиращ артист и по едно време бях докарал нещата почти дотам, но това е трета история, някой ден може би ще я разкажа.

Георг Хених, питам се сега, къде е смисълът?

Няколко дни след като попаднах на писмата ти и ги прочетох отново, аз взех влака и отидох до село Хайредин. Бе мокър, сивкав ден: като раздърпани мръсни памуци висяха есенните облаци над гробището. Тръгнах от гроб на гроб, разглеждах кръст по кръст — твойт гроб и твойт кръст ги нямаше,

майстор Георг. И за какво? Гроб и кръст майсторът носи приживе в душата си.

Какво е станало с твоите цигулки?

Какво ще стане с моите истории?

Побиват ме тръпки, Георг Хених.

>

* * *

Годините отминаваха — една, две, три, четири, пет и наглед нищо не се променяше. Но само привидно. Баща ми продължаваше да тича до вечер по репетиции, представления и чалги, бе все тъй мраморен, красив и строг, само че в черните му коси се появиха първите бели косми. Аз бях ученик и продължавах да стържа на цигулката (вече три четвърти), но за дете-чудо бях остарял. Майка ми продължаваше да е надомничка. Продължаваше и нейният вътрешен двубой с фамилия Медарови. Все по-рядко и по-вяло, защото надеждата, че някога ще го спечели, ставаше все по-малка. Иначе веселата ми и остроумна майка започна да се затваря в себе си, скулите ѝ се изостриха, на всички въпроси отговаряше с „да“ и „не“ и светът ѝ бе крив. Тя все по-често застиваше с празен поглед на машината. Попаднеше ли той върху лицето на баща ми, ставаше още по-празен и безизразен: нима това е човекът, който... и въобще — нямаха ли право нейните родители? Не е ли направила непоправима грешка? Та ако не беше той, тя можеше да следва в Австрия за зъболекарка... Виена, където има Бургтеатър и Пратер... виенски

валсове, хубав син Дунав... Истина ли е всичко това около нея? — тази стара еврейска махала, тази тъмна и неуютна стая — четири на четири, с две легла и маса, набързо скована етажерка и най-лошото — някакъв глупав рафт, на който нарежда тенджери, чинии, лъжици и вилици, вместо един хубав орехов бюфет от австро-унгарски произход...

Бюфет...

— Бедни сме ние, бедни — мърмореше тя пред себе си, натискайки педала на машината.

Това вбесяваше баща ми. Като всеки истински влах той изпитваше потрес от думата „бедност“.

— Има и по-бедни — враждебно отговаряше той.

— По-бедни от нас? — Удивлението й беше почти искрено.

— Имаш ли какво да ядеш? Имаш ли дрехи на гърба си? Детето ти ходи ли гладно? Какво искаш повече?

Това бе сигнал за атака. Тя рязко спираше да настъпва педала, вдигаше глава и отговаряше ледено:

— Ти много добре знаеш. Не се прави, че не знаеш.

— Какво?!

— Бюфет! Ако ти си свикнал на...

— На какво?

— На... искам да кажа, на безредие, аз не съм! Няма и да свикна!

— Какво искаш да кажеш? — настръхваше той.

— Че в родния ми дом държахме съдовете в бюфет!

— Стига — молеше той, — след два часа имам представление!

— Пред-ста-вле-ние... тихо ти там! — крясваше тя към ъгъла, където стоях аз и бях тих и бездруго. — Човекът на изкуството има нужда от спокойствие! Човекът на изкуството няма нужда от семейство, дом, уют, безразлично му е дали яде от чиния или от копанка, няма нужда от...

— От бюфет? — подсказваше той.

— А, не! Ако той няма нужда от бюфет, жена му има! Ясно ли е?

— Ясно — той ставаше от леглото и си взимаше сакото. — В този дом няма нужда от мен — след което напускаше с достойнство.

— Отгатна! — викаше тя след него. — В този дом има нужда от мъж!

— Върни се при Медарови! — чуваше се от последната стълба. — Те са богати. Да ти купят отнякъде мъж. Да ти го изпишат от Австрия! — И трясваше вратата.

— Бедно дете! — Тя трескаво ме галеше по главата и косите ми настръхваха. — Бедно, бедно дете!

Притисках се в нея, затварях очи и бях бедно, бедно, бедно, бедно — най-бедното дете на света. По-бедно и от бедния Реми от „Без дом“ на Хектор Мало.

Истината бе, че в тази стара и някога красива сецесионова къща на улица „Искър“ бяха наблъскани като плъхове семейства с по две-три деца в една стая и всички търпяха лишения.

Къщата, която всички мразеха и проклинаха, считайки я отговорна за всеобщата мизерия, имаше забележителна

биография. Строена в първите години след Освобождението, тя е била италианско посолство. Някога из нейните криви, скапани стълбища и коридори е звучала звънка италианска реч; в тези стаи с изтърбушени стени, под оголените ребра на таваните са кънтели стихове на Данте, пеели са се канцонети, плели са се интриги... още по-интересна става тя в двадесетте години на века. Тогава къщата, в която имам честта да съм роден, била купена от богат евреин, който сложил червен фенер на сецесионовата ѝ фасада и я превърнал в публичен дом.

— Ожених се за влах — казваше майка ми в пристъпи на себеомраза — и живея в публичен дом. — След тази констатация тя се оттегляше в себе си и пускаше завесите.

Всички бяха бедни... Вража и Стамен, които живеяха в една стая със син и дъщеря, бяха разделили стаята си с пердета; като влезеше човек вътре, течението духваше пердетата, сякаш не хора живеяха там, а духове, а и за духовете би било тясно.

Бедни бяха Фроса и Йорде и децата им Митко, Любка и Лили. Освен един огромен креват, маса и няколко стола нищо нямаше в стаята им. Чудя се, къде си държаха дрехите — по земята ли се търкаляха? Върху дъските ли спяха?

Стълбата им бе разцепена на две от бомба и през широкия процеп се виждаха изкривени и ръждясали железа. Стърчаха греди. Голямо приключение бе да се изкачиш до тяхната стая.

Нощем, когато луната светеше и Йорде се връщаше пиян от кварталната кръчма, често му се случваше да хлътне с единия крак в процепа. Тогава той виеше с тънък глас срещу луната и сипеше страшни псувни, докато не дойдеха жена му и децата да го извадят оттам. Но по-често освирепялата Фроса го оставяше да стърчи вклинен в стълбището, като печален рицар, някакъв

десперадо, с глава клюмнала на гърдите и безучастно висящ във въздуха крак.

Но още по-бедни бяха Пепи и Манолчо и двете им малки деца Владко и Ванчето; тяхното битие бе кантата на бедността.

Бившият ятак Манолчо пиеше до умопомрачение и връщайки се пьян в къщи, търсеше брадвата, за да заколи жената и децата. Страшни писъци и молби се носеха из стаята им — първата стая на нашия мрачен етаж. Тогава Роленски и баща ми ставаха от леглото сънени и гневни. С общи усилия набиваха Манолчо и го слагаха да спи. На другия ден той нищо не си спомняше, ходеше на пръсти до тоалетната и беше гузен.

Срещу тях бе стаята на Роленски и Роленска — бивша буржоазия, а по онова време кебапчии. Те имаха бюфет и радио „Телефункен“; привечер реакцията на махалата се събираше в стаята им да слуша вражески радиостанции. Всички сядаха с наведени глави около апарата и одобрително хъмкаха, когато квакащият глас от Радио Лондон апелираше: „Братя българи! Осъзнайте се! Комунистите ще доведат България до просешка тояга!“

Роленски не мога да съжалявам. В средата на петдесетте години те избягаха в Америка, където забогатели приказно от кебапчетата, така се говореше в махалата. Родило им се и дете. Силвия. Силвия живеела в палат, не като нас — децата от улица „Искър“.

Но какво знаеш ти, Силвия!

И Цанка, която се ширеше сама в стаята до тях, беше бедна. Тя също имаше рафт на стената вместо бюфет, бе стара мома и самотата и бедността я бяха побъркали съвсем. Цанка правеше турски кафета от сутрин до вечер, обръщаше чашките наопаки и викаше Бойка — старата кукумявка от улица „Париж“, да ѝ гледа

кога ще се появи онзи, който ще я изведе от нашата улица с файтон и ще я заведе в друг квартал... „Оборище“ може би... „Сан Стефано“... сбогом, лумпени от „Искър“!

А частниците от приземния етаж?

Йордан, хлебарят, продаваше варена царевица пред дюкяна си, за да припечелва някоя стотинка, и разчиташе само на празниците, когато ще дойде някоя мързелива домакиня да си поръча кори за баница.

Вангел, дърводелецът, висеше от сутрин до вечер без работа и размазваше от скука мухите по тезгяха с дърводелски чук. Ако случайно някой заблуден клиент се отбиеше да си поръча черчеве за прозореца, Вангел взимаше капаро и прашаше някое дете да му купи мастика в лимонадено шише от кръчмата. Когато клиентът дойдеше за черчевето той заварваше майстора да лежи вцепенен и оцъклен в талаша. Тогава Вангел често го биеха, а котките му — пет-шест проскубани звяра, жално скимтяха.

Баща ми взимаше пари на заем от Роленски. Роленски взимаше пари на заем от майка ми. Майка ми взимаше пари на заем от Цанка. Цанка — от Фроса. Фроса — от Вража. Мъжът на Вража — Стамен, пиеше с Манолчо и взимаше пари на заем от него. Манолчо, щом изтрезнееше, взимаше пари на заем от баща ми.

Парите се въртяха в един омагьосан кръг, всеки дължеше всекому, във всеки момент. Това бе сложна, но стройна система на взаимна зависимост.

Случваха се и дни, когато някой внезапно се опаричваше. Тогава настъпваше махленски Дионисиев празник. Печено прасе

се появяваше на общата трапеза, бирата се купуваше в кофи от кварталната кръчма. Роленски вадеше скарата и започваше да върти кебапчета, Йордан носеше топли питки, дори моят мраморен баща свиреше музика по желание на английския си тромпет.

До следващия беден ден.

Нощем баща ми се връщаше уморен и мълчалив от представление, сядаше на стола, подпираше глава с лакът и забиваше поглед в отсрещната стена.

Майка ми ставаше също тъй мълчалива от машината, сипваше вечерята и му я поднасяше. Той мълчаливо изяждаше две-три хапки и буташе чинията пред себе си. Тя мълчаливо изсипваше остатъка в тенджерата, прибираше масата и отново сядаше на машината. За да не ми пречи светлината, увиваха едната страна на крушката с вестник. Аз мълчаливо лежах в тъмната половина на стаята, те мълчаха в светлата.

Машината тракаше.

Сянката на бюфета се бе настанила между тях и ги разделяше непримиримо.

Късно през нощта, когато и последната яка бе пришита в пълно мълчание, те гасяха лампата, събличаха се мълчаливо в тъмното и лягаха в семейния креват, всеки в своя ъгъл. В тъмнината на нощта, в тишината на стаята започваше полунощен диалог — отначало шепнешком, а после със съскане: ... бедни сме, бедни;... стига с тази бедност, какво ти липсва;... много добре знаеш;... пак ли този твой бюфет;... де да беше мой;... откъде да ти взема бюфет, знаеш, че няма пари за бюфет;... ще

намериш, длъжен си да намериш;... престани, връщам се от представление;... аз да не съм била на вечеринка, всички жени имат бюфет;... Пепи има ли, Цанка има ли, Фроса има ли;... не съм нито Пепи, нито Цанка, нито Фроса;... ах, госпожата е от благородническо потекло;... точно така, родителите ми са благородни хора, да ги бях послушала навремето;... да си, но не си, и като не си — мълчи и спи... лесно му е на господина да спи;... мисли за детето;... ти не мислиш за него;... кажи най-после какво искаш;... знаеш какво;... ще полудея с този бюфет, остави ме на мира;... да не би да искам кожено палто и каляска, да не съм ти поискала кръчми и кабарета, един бюфет искам;... престани или се махам!... върви по дяволите...

Той скачаше от леглото, мълчаливо се обличаше и излизаше. Стъпките му самотно кънтяха в дългия коридор. Някъде се трясваше врата. Майка ми плачеше в тъмното и хапеше чаршафа. Аз се завивах презглава, за да не слушам хълцането, и започвах да мечтая.

Мечтите ми бяха приземени и недетски. Мечтаех концертна зала и пълен касов сбор. Нямаше значение кому и какво свиря. Важното е, че след концерта тичах на касата, вадах чекмеджето с парите и тъпчех банкноти в пазва, джобове, в калъфа на цигулката, навсякъде. На вратата ме чакаха майка ми и баща ми; аз вадя столовките, давам им всичко и казвам: ето, хайде сега да купим бюфет! — после заспивах и сънувах този бюфет.

Имаше нощи, в които те сключваха негласно примирие. Баща ми се връщаше от работа, вечеряше, измиваше си ръцете и кимваше на майка ми. Тя ставаше, обличаше си връхна дреха и след като ме завиеха добре и ми пожелаеха лека нощ, тръгваха да се разхождат...

... Виждам ги как крачат в далечното минало, две самотни фигури, хванати подръка. Пресичат „Раковски“, тръгват по „Дондуков“, отдясно светят витрините на магазините за мебели. Те забавят крачки, приближават, спират... ето го! — пред тях гордо сияе разкошен бюфет, с предизвикателни шкафчета и лукави чекмеджета; дръжките на палавите му вратички са извити дръзко и предизвикателно, като къртици — дръжте ни! хванете ни! отворете ни! Утробата му клокочи: напълнете ме! Витрината на барчето предвзето въздиша: празно ми е! Гардеробът дискретно скръцва и целият бюфет говори:

— Хей, вие! Солиден съм, здрав съм, богат съм, витален съм, чувствам се добре, всичко ми е наред, нося щастие, талисман съм, културен съм, интелигентен, фин, чувствителен, верен и предан, умея да пазя тайна, гарантирам за себе си, имам гаранционен срок, нямам грижи, политика не ме интересува, не искам храна и вода, забележителност голяма съм, виждат ме отдалече, цъкат, охкат, ахкат, примират, ще се избият, ще си обявят дуел, ще се самоубият пред чекмеджетата ми, готови са на всичко — защото съм услужлив и горд, потомък на австрийски барони, направен съм от орех, имунизиран съм срещу дървояд, имам вкус към модата, по-моден съм от най-модния шлагер, много съм умен, умея да потушавам конфликти, въдворявам мир, говоря чужди езици, мога да стана културен аташе, направо съм божествен! — паднете на колене и се молете, молете се де, виждате ли как се молите? — пръждосвайте се сега, пролетарии!

Родителите ми се прибираха. Чувах как се затваря долу вратата, чувах нестройните им стъпки в коридора и знаех, че тя върви пред него, а той след нея. Те влизаха в стаята на тъмно и тихо питаха спя ли.

— Спя — отговарях, — къде бяхте?

— На чист въздух — казваха те.

Бюфетът — отначало мечта, а после фикс идея постепенно овладя и помрачи ума на майка ми. Дори успя да изтласка на заден план миражите за вундеркинда. Замести концертната зала, светлините и ложите, овациите, поклоните, цветята. Сега фамилия Медарови можеше да бъде смазана само посредством бюфет. Слухът за бюфета щеше да стигне някой ден нейния роден край. Навсякъде щеше да се разчуе, че тя държи в къщи приказна вещ, каквато няма никой друг. По-приказна от лампата на Аладин и съкровищата на халифите, по-значителна от Троя и Микена, по-ценна от златното руно. Не може любопитството да не накара твърдоглавите ѝ родители да вземат влака и да дойдат в София, да видят истина ли е... и тогава...

Виждайки, че жена му обезумява, баща ми също обезумя. Малкото свободно време, което имаше, започна да прекарва в магазините за мебели. Често ме водеше със себе си. Заставахме зад някой бюфет, той се втренчваше в него, сякаш искаше да го хипнотизира, да измъкне със силата на погледа си тайната на неговото съществуване, да влезе в телепатична връзка с проклетия бюфет. Обикаляше отляво и дясно, мереше на око и с педи, после взе да носи със себе си дърводелски метър и тефтерче, в което си записваше данните. Това не се харесваше на продавачите и те ни гледаха с неприязън, но си мълчаха, защото

баща ми с неговото мраморно чело и горящите безумни очи вдъхваше страх.

Постепенно той стана специалист по психология на бюфетите. Обикаляше между тях, почукваше ги небрежно с пръст, залепваше ухо на дъската, вслушваше се в звука, присвиваше очи и мърмореше... не е зле, не е зле... все пак доста нестабилен... този пък е твърде груб... ха! това е чиста проба лудост... виж ти, тук има мисъл...

Един ден, както седяхме в стаята с майка ми — тя шиеше, аз четях книга, — чухме външната врата да се хласва по особен начин; рязко и категорично. Малко след това стъпките му тържествено закънтяха в коридора. Вдигнахме очи към вратата, сякаш очаквахме да стане нещо тревожно, необикновено. Тя се разтвори. Баща ми застана в рамката ѝ с бяло лице, разрошени къдрици и пламтящ поглед като свети Георги и каза с нисък плътен глас:

— Ще го имаш.

Майка ми бавно се изправи пред машината и от смущение приглади с длани слепоочията си. Потърси ме с поглед, но аз също недоумявах.

— Кого? — попита тя.

— Твоя бюфет.

— Какъв бюфет?

— Не се прави, че не знаеш. Много добре знаеш — той затвори вратата, облегна се на нея и каза още веднъж с нетърпящ възражение тон:

— Ще го имаш.

— От къде на къде? — Тя се обърка и седна на стола. — Да не си взел пари на заем?

— Не.

— Да не си продал на брат си твоя дял от двора?

— Не съм.

— Да не си... да не си играл на комар?

— Комар? — той я измери с унищожителен поглед.

— Тогава?

— Ще го направя — той протегна двете си ръце напред и обърна длани нагоре. — С тези две ръце.

— Ти ли? — Гласът ѝ можеше да срути пететажна сграда.

— Аз! — Неговият можеше да срути десететажна сграда. — Аз, аз! Когато копелето каже нещо, то държи на думата си! Ще ви докажа — той направи широк полукръг с ръка, — че не струвате пет пари с всичките си имоти, декари, коне и кокошки, кабриолети и слуги, Австрии и зъболекари!

— Баща ми е национализиран! — изпищя тя. — Моля те да се съобразяваш с този факт!

— Отсега нататък фактът ще се съобразява с мен, а не аз с факта! Ясно?

— Какво става тук? — Цанка отвори вратата и подаде любопитно глава. — Ще се биете ли? Какво сте се разкрещели?

— Той иска да прави бюфет! — майка ми бе съсипана.

— Кой иска да прави бюфет?

Майка ми мълчаливо посочи баща ми.

— А инструменти? — практично попита Цанка.

— От Вангел. Срещу дамаджана ракия.

— А работилница? Тезгях? Дъски? Шперплат?

— Шперплат и дъски ще ми дадат от театъра.

— А работилница? Тезгях?

Баща ми мълчеше.

— Говори де! Защо мълчиш! Говори де! Защо мълчиш! — атакуваха двете. — Къде ще го правиш този твой бюфет? На какво ще го правиш този твой бюфет? Защо не ни отговаряш?

Баща ми мълчеше и раменете му увисваха.

Тогава станах, приближих се и го бутнах по коляното. Той ме погледна с отчаян поглед.

— Дядо Георги — казах аз, — при дядо Георги има два тезгяха.

Погледът му се избистри. Отначало очите му гледаха учудено, после светнаха, засияха, както никога досега, той ме вдигна на ръце и подхвърляйки ме към тавана, закрещя:

— Умник! Талант! Гений!

>

* * *

Така музикантът маниак, виртуозният тромпетист, артистът със златен запис в Радио София, когото в музикантските среди

наричаха Марин Бръмбара, понеже можеше да изсвири шеметната пиеса „Полета на бръмбара“ (а това можеха само Тимофей Докшицер от СССР и Хари Джеймс от Америка), заряза за дълго време инструмента и започна да прави бюфет.

Онзи, който ставаше в пет сутринта и тичаше да се разсвирва с пиеси за виолончело в Музикалния театър — правеше бюфет.

Той, който транскрибираше цигулкови концерти и живееше с тромпет, за тромпет и от тромпет и чиято глава денонощно бе замаяна от ноти (затова изглеждаше малко зашеметен и не на себе си) — заряза инструмента.

Докаран от бедността до лудост, уязвен в гордостта си, ранен в мъжкото си достойнство — започна да строи бюфет.

И аз питам: ако не е порок бедността — то какво е?

Този бюфет като някакъв зъл монстер седи и пожълтява в къщи: паметник на бедността. Никога няма да го изхвърля! Всеки ден минавам покрай него, презирам го до дъното на душата си, но ще продължавам да го лъскам с хладка вода и вълнен парцал, да стягам ръждясалите му винтове и да ги подменям с нови, да смазвам вратите му, за да не скърцат от старост, да го лаская, да му се кланям, да го величая, да го дебна нощно време под око, да му шептя приятни думи, да се грижа за него като болногледач.

И някой ден, когато се издигна високо в духовно отношение и почувствам, че правото е на моя страна, ще взема една брадва и ще го нацепя на трески. Най-безмилостно ще го убия. Но той подлецът е тъй здрав, че има всички шансове да ме надживее.

>

* * *

И ето че — както често се случва в живота — сцената отпреди пет години се повтори: отново бе лято, отново бе август. Седяхме с баща ми на масата и закусвахме, докато майка ми гладеше бялата риза и черните панталони.

На вратата ни пожела добър път, като че ли отивахме далече, в чужда държава, с важна мисия. После направи нещо, което не беше правила отдавна — повдигна се на пръсти и целуна баща ми по бузата.

— Е, хайде, моето момче — каза смутено той. Бе видимо развълнуван.

Трябва да е било неделя. Ние вървахме по улица „Искър“ в посока на улица „Волов“. Баща ми — строг и мраморен, с къдрици по бялото чело и в белия костюм от шантунг, само че обърнат вече от шивача на Музикалния театър. Дърветата изригваха зелени фонтани срещу синьото небе, някой ги надуваше отдолу. Самото синьо небе бе яростно синьо, по паважа тропаха кафяви коне, впрегнати в шарени каруци, от време на време минаваше някой автомобил.

Фроса простираше на прозореца кърпено долно бельо. Вража тупаше олисялата черга. Йорде висеше с единия крак в процепа и виеше. Вангел отърсваше дрехите си от талаша и учудено се оглеждаше. Роленска и Роленски си викаха „курво“ и „курвар“. Манолчо хъркаше гръмогласно, поставил брадвата под главата си вместо възглавница. С какви възхитителни звуци се пълнеше някога тази махала!

Срещаха ни комшии и се опитваха да ни въвлекат в разговор, но баща ми учтиво отклоняваше техните опити.

Знаете ли къде отивахме? — ние отивахме да правим бюфет, триумф на човешкия гений, апотеоз на апотеозите на техните апотеози — напред!

Свихме по улица „Волов“, отбихме се вдясно — третата къща, сърцето ми хлопаше от вълнение; наведохме се да погледнем през ниските прозорчета на мазето.

Нищо.

Прозорците бяха прашни и зацапани, сякаш някой е знаел, че ще минем оттук и ще се наведем да погледнем, и нарочно е изливал смазка върху тях. Само някакви парцали се виждаха от вътрешната им страна.

Слязохме по стъпалата надолу и натиснахме звънеца.

Нищо.

Пълен с мрачни предчувствия, баща ми натисна втори, трети, пети, десети път проклетия звънец, който дрънчеше като пожарникарска камбана.

Най-накрая чухме стъпки, вратата се отвори и срещу нас застана много едър мъж по юнашка фланелка и анцуг, с буйни рижи коси, падащи гъсто върху ниско чело, и малки зловни очи, които зашаваха по нас като бълхи. Отвътре се чуваше яростен кучешки лай.

— Мирноо, Барон! Озапти това псе, ма! — изкрещя мъжът, обръщайки се към тъмния коридор.

— Сам си го о`запти! — чухме дрезгав женски глас отвътре.

— Кво има? — попита враждебно той, чешейки се по косматите рижи гърди.

— Търсим майстор Георг Хених, майстора на цигулки — отговори баща ми.

— Тук няма такъв. Кви цигулки?

— Вижете, един старец. Много стар. Той е майстор на цигулки... Тук му е ателието.

Отново се разнесе кучешкият лай, двойно по-яростно и по-силно. От коридора се стрелна огромно куче, хвърли се към стопанина си и постави предни лапи на гърдите му. После обърна глава към нас. От разтворената му челюст увисна дълъг морав език.

— Мирно, Барон! Вие какви сте му?

— Никакви... аз съм му колега, а това е синът ми...

— Вратата отляво — кимна мъжът, хвана кучето за нашийника и ни направи път. — Само че не е Георг, а Георги и е дърводелец! Поне е бил някога.

Влачейки кучето за нашийника, той се прибра в стаята си и хлопна вратата.

Ослушахме се пред вратата на дядо Георги. Никакъв звук. Само мрак и тежка миризма на куче. Пред вратата се валяха оглозгани кокали и катурната паничка. Баща ми почука веднъж, почука втори път и като не получи отговор, натисна вратата и ние влязохме.

Георг Хених седеше — или по-точно — Георг Хених бе сгърчен на миндера, сякаш имаше силни болки в стомаха. Главата му се тресеше. В стаята бе мрачно. Никакъв слънчев лъч не можеше да пробие петсантиметровия слой мръсотия върху

стъклата на прозореца. Лепкава, зиморничава светлинка, като скреж върху желязо, се изцеждаше от неизвестен източник и караше предметите да изглеждат по-големи и по-сиви. Миришеше на старост, лишей, гниене, смърт. Миришеше на кисело и мръсотия. Върху едно котлонче къкреше джезве, единственият що-годе човешки звук в стаята.

Баща ми запуши нос, направи две крачки до прозорчето и го разтвори широко. Няколко слънчеви лъча пробиха мътилката, разпериха се и осветиха килнатото ренде върху тезгяха, клюмналата глава на Хених и ъгъла на котлона.

Той не ни поздрави. Само трепереше. После направи мъчителен опит да извие горната половина на тялото си, вдигна брада и ни погледна. Очите му бяха бели като на риба, потопена във вряла вода. Мръсни кичури коса падаха безразборно по раменете му.

Стените на стаята бяха мазносиви и покрити с шупли от влагата. Приличаха на увиснали старчески бузи. Те сякаш вдишваха и издишваха, цялата стая се пълнеше с болнавия дъх на полумъртвата им плът.

Стадо хлебарки се стрелкаше напред-назад по пода. Над двата тезгяха, изкривени и покрити с кафява мръсотия, висяха както някога формите на цигулка, дъна и предници, различни по големина грифове, ръждясали скоби и почернели лъкове с разпуснати и пожълтели конски косми.

Нямаше го контрабаса в ъгъла. Там се валяше гърне със замръзнал туткал, покрито с прах. Нямаше я Боженка. Под изкривените и абсурдни икони на стената висеше нейната фотография, забита с пирон. В долния ѝ край имаше черно парцалче. Снимката бе избледняла, с онези типични кафяви

цветове, които имат старите снимки. Тя показваше млада, засмяна жена, далечно подобие на старицата, която познавах.

Баща ми отиде в ъгъла и изтръгна разпарцаливения шнур от щепсела. Взе с два пръста джезвето и гнусливо помириxa съдържанието му.

— Бай Георги, какво е това? — попита той, клякайки пред стареца.

Той местеше поглед от лицето на баща ми към джезвето. — Никаква мисъл нямаше в този поглед, сякаш не правеше разлика между едното и другото. Ризата на гърба му бе покрита с ръждиви петна. Яка нямаше. Притегнатите му с тел панталони бяха без копчета.

— Бай Георги — баща ми протегна ръка, внимателно го хвана за рамото и леко го разтърси, — какво е това? — И той поднесе джезвето към носа му.

Ноздрите на стареца се свиха. Цялото му лице се сгърчи. Погледът му се концентрира върху джезвето. Той примляска един-два пъти.

— Това обед на Георг Хених — отговори неочаквано ясно той. Нещо трябва яде. Още жив, трябва яде.

— Какъв обед? Какво ще обядваш?

— Малко оцет, малко водица. Добро за стар Хених. Топи коричка, обедва. Кой ти? Познава тебе? Мой ученик? Але как златно име?

Баща ми изпусна джезвето. То се разля на пода. Локвата плъзна под миндера и уплаши хлебарките. Замириса още покисело.

Той се изправи, погледна ме, иначе горящият му поглед бе съвсем угаснал. Сякаш недоумяваше, че ме вижда.

— Това... — каза той, сочейки локвата в краката си, — това тук... Бягай при доктор Берберян! Купи мляко и кифла!

Той извади банкнота от портмонето, даде ми я и аз изхвърчах облекчен навън.

Когато след час се върнах с кифлата и доктор Берберян, баща ми бе успял да поразчисти, но гадната миризма продължаваше да набъбва и да пулсира в мазето, въпреки че двата прозореца бяха широко разтворени.

Доктор Берберян, лекарят на софийските музиканти, бе едър, дебел и синеок арменец — нещо необичайно за един арменец, — с голям нос и онова чувство за хумор, присъщо на всички доктори: „Не те бива!“ или „Скоро ще храним червеите!“ или „Поп ти трябва, не доктор!“

Още докато натискаше бравата, той бе отворил уста да докаже своето „Поп ти трябва...“, но когато застана на прага и погледът му падна върху стареца, фразата застина насред гърлото му и известно време доктор Берберян стоя така, с отворена уста и кръгли сини очи.

Без да задава въпроси, той затвори след себе си и помогна на баща ми да съблече Георг Хених. После бързо извади слушалката

от чантата, намести я на косматите си уши и зашари с гумения ѝ връх по гърдите му.

Той бе кожа и кости. Хилавата старческа плът бе съсухрена и жълтеникава като на мумия. Трудно бе да се възприеме като плът. Мъчителна гледка.

С общи усилия го обърнаха по гръб. Берберян почука тук, почука там, старецът се оставяше да вършат с него каквото искат, само трепереше и дишаше на пресекулки.

Берберян се изправи и начумерен започна да прибира слушалката в чантата.

— Докторе... — започна баща ми, но той го прекъсна.

— Свинщина. Свинщина, казвам! Този човек умира от глад.

— Какво му е?

— Казах какво — гладен е. Иначе? — Бехтерев — да. Паркинсон — да. Може да изкара някоя и друга година. При положение, че не умре от глад. — И той изпсува, а баща ми за първи път не се начумери, че псуват в мое присъствие.

Той попита колко ще струва, но Берберян бутна ръката му.

— По-добре му купи нещо за ядене. Нещо по-леко, иначе ще му се пробие стомахът. Доматени супи, оризови, най-много пилешка супа с малко хляб. И мляко. — Извади портмоне, отброи няколко банкноти и ги остави на тезгяха.

— Позор — каза мрачно Берберян, — познавам този човек от трийсет години. Да го оставят така... и това тук... — той махна с ръка и тръгна да излиза. На прага спря и каза, че утре ще намине пак. Изпсува още веднъж и излезе.

Седяхме мълчаливо. От съседната стая се чуваше лаят на Барон. Баща ми изми джезвето, стопли млякото и надроби попара. Поддържахме отляво и отдясно тялото на дядо Георги изправено. Това не струваше никакви усилия. Беше лек. По-лек и от мен.

Намерихме отнякъде лъжица и понеже Георг Хених не можеше да я държи, се опитахме да го храним с нея като малко дете. Лъжицата играеше в тесния процеп на устните му и млякото се стичаше по брадата.

Когато свършихме, той бе съвсем изтощен. Оставихме го да легне, завихме го с една парцалива черга и тръгнахме.

Баща ми почука на съседната врата. Показа се Рижия.

— Какво пак? Вътре, Барон! Уф! — той скрива кучето, което се опитваше да се пхне между краката му.

— Бих ви помолил да понаглеждате стареца от време на време — каза баща ми. — Оставил съм му кифла и мляко...

Рижият трясна вратата.

По пътя за в къщи мълчахме.

Когато влязохме у нас, покривката беше сложена и масата ни чакаше. Майка ми се надигна от машината намусена.

— Какво? — започна тя, но той я прекъсна с един жест.

Седнахме да обядваме. Чакахме да ни даде знак. Внезапно той стовари такъв юмрук по масата, че чиниите подскочиха и супата се разля по покривката.

— Ако чуя някой в този дом да спомене думата „бедност“ — каза страшно спокойно баща ми, — ако още веднъж чуя тази думичка, независимо кой я споменава, да му мисли. Добър апетит. Яжте! — изкрещя той и ние усърдно засърбахме студената супа.

>

* * *

От този ден Георг Хених стана четвъртият член на нашето семейство. Всяка сутрин му носех закуска, а на обяд майка ми приготвяше трите сини канчета, които се слагаха едно върху друго, и аз поемах към мазето му, където баща ми полагаше основите на своя бюфет.

Старецът се съвзе учудващо бързо. Сега мисля, че може би не гладът го бе съсипал така, че да прилича на мъртъв преди смъртта си, а убийствената самота и безпомощност, които търпеше в мрачното си мазе. Или всичко заедно.

Майка ми му изпрати един кат стари чисти дрехи, бельо, риза и панталони. Да го заведем в градската баня бе немислимо. Доколкото успяхме, го изкъпахме в алуминиевия леген. Той понасяше търпеливо сложната процедура, мърморейки молитви на някаква смесица от чешки, български и латински. Стаята изчиствахме в границите на възможното, но когато дойде майка ми, за да постави перденцата, дъхът ѝ секна и тя притисна длан към стомаха си.

Съседите реагираха на нашето присъствие с раздразнение и неприязън. Когато някой от нас пристигаше — дядо Георги ни беше дал ключ от външната врата, — Рижия излизаше в коридора с Барон, блъскаше се преднамерено в нас и проклинаше нахалниците, които се влачат в чужди къщи.

Стараехме се да не му обръщаме внимание.

Баща ми донесе рендосани дъски от Музикалния театър, шперплат, инструменти от Вангел и каквото бе нужно за направата на един бюфет. В къщи прекарваше времето си наведен над картонен лист от моето блокче, с пергел и триъгълник в ръце, потънал в сложни изчисления.

Тромпетът почиваше в кухнята.

Той го вадеше само когато тръгваше на представление или репетиция. В последната минута. Духваше набързо два-три тона в тромпета и тичаше надолу по стълбата, без да си вземе довиждане, с глава пълна с цифри и геометрични знаци.

Стараехме се да му осигурим необходимата атмосфера. Движехме се на пръсти около него. Аз и не мислех да упражнявам гама и арпеджи. Той и не се сещаше да ме кара да ги упражнявам. Беше просто чудесно.

Музиката задълго напусна нашия дом.

Няколко дни той отдели за почистване на инструментите на Георг Хених, въпреки че бяха тъй фини, че не можеха да му свършат никаква работа. Те бяха нахвърляни в един полуизгнил сандък, от който се носеше мирис на умрели мишки. Баща ми ги вадеше един по един, бършеше внимателно с парцалче, напоено

със спирт, и ги поставяше върху голяма кърпа, разгъната върху тезгяха.

Когато свърши, пред нас блесна разкошен стар комплект за изработка на цигулки — фини пили, ситни и тънки триончета с красиво изрязани дръжки, длета, които правеха улейчета от половин милиметър, рендета, колкото детски показалец, по-големи рендета, грациозни форми за всички видове цигулки, в които дървото се стяга посредством миниатюрни скоби и се оставя да преседи известно време, островърхи ножчета, калъпи.

Когато свърши, той се изправи и загледа инструментите като омагьосан. Те блестяха в полумрака на мазето със синкаво-червеникаво сияние, по тях искряха тъмни капчици смазка, кафявите от употреба дръжки грееха с топъл, благороден цвят.

— Бай Георги, откъде тези инструменти?

Хених стана от миндера. Главата му почти опираше коленете, а ръцете му затрепераха по-силно, когато заопипва инструментите си.

— Дал баща Йосиф — отвърна той, — кога бил колко златно дете Виктор, баща подарил мене става майстор.

— И баща ти ли е правил цигулки? — попитах аз.

— Баща бил голям майстор. Цигулки правил. И виолончел. И бас. Негов баща — дедо мой — не помни златно име — също бил голем майстор...

Той се върна на миндера, покатери се с пъшкане и легна с гръб към нас.

Баща ми отново бръкна в сандъка и извади някакви дъски, старателно увити в парчета вълнен плат. Под тях имаше дебел пласт талаш и дървени стърготини.

— Това какво е? — попита той, премятайки и почуквайки дъските с нокът.

— Дърво за инструмент — обади се старецът, без да се обръща. — Това, дето държи сега, дърво явор от Шпиндлеров млин, от Бохемия. То за гръб на инструмент. На сто годин... Добро дърво. Чуваш как тон прави? Чуваш звук?

— Не чувам — призна баща ми.

— Не чува... това, дето сега държи, дърво от Митенвалд. То за лице, елха. Сам сушил, кога бил колкото златен дете. Чуваш глас?

— Не...

— Не чува... увий добре, сложи в сандък. Съхне, събира глас. Добро дърво, старо дърво...

Баща ми внимателно зави дъските във вълнения плат, сложи ги върху стърготините в талаша и постави инструментите върху тях. Те задълго не излязоха от този сандък.

>

* * *

Бе лятна ваканция и по-голямата част от деня прекарвах при Георг Хених, дори и когато баща ми имаше репетиции и нямаше време за бюфета.

Новината, че прави бюфет, обиколи светкавично махалата и измени социалния ни престиж. Докато преди бяхме бедни

наравно с бедните, изведнъж се превърнахме в изменници, интелигенти, отстъпници, големеещите се кварталони.

Връстниците ми, които и без това ме презираха заради цигулката, сега почнаха да ме презират двойно повече. Бях поставен в положение на пълна изолация.

Нямах нищо против, изолацията отговаряше на идеята ми за абсолютната бедност, която бях прегърнал здраво. Харесваше ми да съм беден! Стремях се с всички сили към бедността, бях жертва на глупавата книжка на Хектор Мало, моят нравствен идеал беше бедният Реми. Исках да съм по-беден и по-добър от него.

Да притежаваш бюфет по онова време се равняваше горедолу на това да строиш в днешни дни триетажна вила с басейн и водоскок. Махалата бе засегната и разочарована. Махалата настръхна и се наостри враждебно. Баща ми престана да взима пари на заем от Роленски. Стъпката му стана по-твърда и погорда. Майка ми не се свиваше вече по опашките и не държеше исо във всеобщия хор на мизерията. Обратното: тя пускаше малки отровни стрели в сърцата на комшийките, съобщавайки ми последните новини около бюфета: лявото чекмедже например. Какви затруднения е срещнал мъжът ѝ при композирането на лявото чекмедже. Как ги е преодолял. Какво ще съдържа то. В каква прелестна хармония ще бъде с дясното. Докато основната трудност, разбира се, е да се намери подходяща боя за двете чекмеджета; според нея те трябва да бъдат сини, на бял фон, докато мъжът ѝ настоява целият бюфет да бъде син, с изключение на двете бели чекмеджета — какво е тяхното мнение? — после се връщаше от опашката в къщи и тънка победоносна усмивчица играеше на лицето ѝ, докато вдяваше конеца в иглата и нареждаше яките от лявата страна на машината. Дори тананикаше понякога.

Завист избухна в квартала. Жените ругаеха мъжете си, че пият в кварталната кръчма, и даваха за пример баща ми. Мъжете пиеха двойно повече, псуваха го и си го изкарваха на жените. Фроса остави Йорде да проседи цяло денонощие вклинен в стълбата, пленник на разцепените дъски и изцяло зависим от нейното милосърдие.

На другия ден децата им — Митко, Любка и Лили — ме смазаха от бой, без всякаква видима причина.

Само при споменаване на името на баща ми Манолчо нацепи с брадва кревата, масата и столовете в стаята си, излезе побеснял на улицата и започна да стоварва жестоки удари върху оградата, ругаейки фашистите.

Прибраха го в клуба на отрядниците и след като изтрезня, съвсем не можеше да си спомни какво е вършил вчера; веднага се напи до посиняване и щеше да умре, ако не му бе съдено да умре години по-късно.

Майка ми простираше прането си в коридора. На път за клозета Роленски го плюеше. Плюеше го и на връщане. Най-малко основание да плюе имаше той, мръсникът, защото държеше в стаята си бюфет отпреди Девети. Но веднъж майка ми го издебна и го спипа точно като закопчаваше дюкяна си и плюеше. Вдигна ютията и щеше да му пръсне главата, ако не беше Роленска, да го спаси. „Кулачко! — крещеше тя и дърпаше майка ми за косите. — Да не си докоснала Врабчо!“ — Когато не се наричаха „курво“ и „курвар“, те галено си викаха „врабчо“.

Не минаваше ден без скандал. И тъй като в тогавашните ми представи бедност и скандал взаимно се отричаха, предпочитам да ходя при Георг Хених и да си прекарвам времето там.

Вземах трите канчета за храна и когато ме питаха на улицата къде отивам, отговарях скромно и с наведени очи: „Да нахраня моя дядо Георги.“

Бях открил най-после дядо по свой вкус — извънредно беден, безкрайно добър, с приказна външност, притежател на тайни, дошъл от непозната, далечна страна и говорещ магически език, владеещ странен занаят и мизерстващ като светец.

Свикнах да влизам в мазето без страх от Барон и Рижиya. Повече се страхувах от жена му. Тя бе огромна, руса, винаги облечена в размъкнат червен пеньоар, миришеше на алкохол и ругаеше по-злобно и от мъжа си.

Бутвах портата с крак, отключвах външната врата, влизах в стаята и оставях канчетата на тезгяха. После сядах на табуретката и чаках дядо Георги да вдигне поглед и да ме види.

Винаги го заварвах превит на две върху миндера, с ръце, треперещи на коленете, потънал в размисъл.

Може и нищо да не мислеше Георг Хених тогава. Може би мисли и спомени са кръжали около бялата му глава, както пеперуди кръжат около светла лампа, а тя свети сама за себе си и не знае какво става около нея?

Тъжна светлина се отцеждаше по пода. Скелетът на бюфета тъмнееше в ъгъла. Формите на цигулките унило висяха по стените, ограждайки празни, крушовидни пространства, като печати на безнадеждността. Срещуположният тезгях, на който бе работил някога, проскърцваше и пропукваше, сякаш старческите му кости се чупеха. Той прилякваше все по-ниско, изравнявайки ръст с ръста на стопанина. Тъмно грееше снимката на Боженка от стената между иконите и кандилото, което никога не беше запалено, защото дядо Георги нямаше пари за олио, а баща ми бе атеист и не се сещаше да го напълни.

Когато след дълги минути мълчание Георг Хених вдигаше глава, бавна усмивка несигурно разтегляше тънките му устни и аз долавях, че той се срамува заради канчетата, които синееха върху тезгяха.

Скоро разбрах, че му е неудобно да яде пред мен, затова, докато човъркаше с лъжицата храната, аз се въртях около бюфета, лягах в него като в ковчег — той беше достатъчно голям да ме побере или аз достатъчно малък да вляза вътре, — свалях форми от стената, въртях ги из ръце и ги разглеждах, стягах и отварях менгемето или се заглеждах в иконите по стената.

— Коя е тази жена?

— Майка божия.

— Нали няма бог? Как може да има майка?

— Ай, ай, ай! Има бог, има майка, добра, как златна госпожа майка.

— Това бебе — то ли е бог?

— То син на бог. Исус бебе. Как ти син на твой баща.

— Къде е баща му?

— Баща не видиш. Той навсякъде... Тук на земята, там на небе.

— Да не са се развели?

— Как?

— Ами така — той е пиел и ги е биел като Манолчо, били са бедни и понеже не се е грижил за тях, са се развели.

— Ай! Глупости! Бог се за всички грижи: тебе, мене, златен майка, баща...

— За мен се грижи татко. А ние се грижим за теб.

— Много теб благодарен и на златен твой татко, живее сто години и златна твоя майка. Ала бог грижи се за стари Хених, помилуй брат Антон Хених, помилуй баща Йосиф Хених и жена Боженка Хенихова...

— Щом се грижи, защо сме бедни?

— Не бедни. Ти не беден.

— Беден съм! И ти си беден. И баща ми. Майка ми е била богата, но са ги национализирали и сега е бедна.

— Не беден — въздишаше Георг Хених, — але още малък, инфант. Трябва учи се, стане съдия, цар...

От обида чак ми се доплакваше.

— Беден съм! В нашата махала няма по-бедно момче от мен!

Тогава Георг Хених ставаше, тътреше крака, хващаше ме за рамото с трепереща ръка и ме караше да клекна с лице към иконите. Клякаше до мен и започваше да шепти:

— Ти не беден! Аз очи видел, познава тебе! Може махала бедно, але ти не беден. Цар! Цар Виктор, чул мене? Помни дълго: ти цар Виктор, как цар Давид, цар Саул, цар Соломон... — и започваше да изрежда непознати имена на непознати царе, в които се вплитаха имената на жена му Боженка, брат Антон, баща Йосиф, имената на баща ми и майка ми, неговото собствено — Георг Хених се молеше за всички ни.

— Айде казва сега: Аве Мария...

— Аве Мария...

— Грация плена...

— Грация плена...

... Когато си тръгвах, главата ми бе пълна с объркани представи за бог, божията майка и техния син, сложните им взаимоотношения, моята бедност и нетърпящия възражения глас — „Не беден! Ти цар!“

Какъв цар? Защо цар?

Никак не ми се искаше да съм цар.

— Майко, ние бедни ли сме? — попитах, когато баща ми се връщаше от представление и ние седяхме около масата на вечеря.

— Бедни. Яж.

— Престани да говориш глупости! Не сме бедни. Яж.

— Дядо Георги каза, че съм цар.

— Един гений на тромпета и един цар не ми ли е малко много? Яж.

— Престани да говориш глупости! Никакъв цар не си. Яж.

— Той каза, че има бог. Бог е женен за божията майка, а тя му е родила син — Исус.

— Ако имаше бог, нямаше сега да сме така. Яж.

— Как?

— Така... както сме... яж.

— Няма бог! Няма божия майка! Няма Исус!
Измишльотини!

— Защо ме лъже?

— Той не лъже... виждаш ли... той е много стар. Старите хора мислят, че има бог. Всъщност няма.

— Вие, като остарееете, ще мислите ли, че има бог?

— Може и да повярваме в бог... ако друго не ни остава...

— Стига! Омръзна ми! — крещеше баща ми и буташе отвратен чинията пред себе си. — Яжте! Само простациите говорят на маса!

Майка ми седнаше на машината. Баща ми увиваше с вестник лампата и потъваше в изчисления. В по-тъмната половина аз лежах покрит презглава с одеялото и разсъждавах: Цар. Бог.

Мислех — заслужава ли си да чакам да остареея, за да повярвам в него? Не е ли по-разумно да повярвам още сега? Бог, Исус, Саул, Давид, Соломон, абе Мария, Антон, Йосиф, Манолчо, Фроса, Стамен, Вангел, Каин и Авел, Митко, Лили, Любка, Георг Хених, Йорде, бедният Реми, цар Виктор... о, какъв объркан свят!

... и той... ще бъде голям колкото цялата стена?... — шепнеше майка ми в тъмното.

... колкото искаш...

... целият... бял?

... бял... зелен... син... червен...

... чудесен си... искам... гардероб отдясно...

... да... да... гардероб...

... голям... дълбок...

... най-дълбокият...

... а какво... ще има отляво?...

... аптечка... под нея... чекмедженца...

... а по-надолу?...

... долап... мъничко долапче...

... не искам мъничко... искам голям...

... да... да... най-големият...

За какво ли са се скарали бог и божията майка — мислех, заспивайки, — та ходи ту по земята, ту по небето?

Дали не е искала от него бюфет, а той не е можел нито да й купи, нито да й направи? В такъв случай баща ми е по-добър от бог. Те вече не се карат и той няма да ни изостави. Сигурно е пияница този бог. Побойник и пияница като Йорде! И съвсем некадърен. Най-добре е, като се връща от земята на небето, да се заклеши в небесната стълба и никой да не го измъкне оттам. Ще кажа на дядо Георги да не вярва в него. Ами нали е стар? Нали старите хора трябва да вярват? Чакай, чакай... ами да — нали му нося всеки ден храна? Нека вярва, докато е жив, ще яде всеки ден по три пъти.

>

* * *

Рендето на баща ми свистеше и съскаше. От дървото падаше кожа след кожа и накрая розовата сърцевина лъсваше като гола

детска плът. Баща ми доволно прекарваше длан по гладката повърхност и кимаше удовлетворен. Дъска след дъска се нареждаха в ъгъла — големи и малки, тънки и дебели, ухаещи остро и чисто. Баща ми сваляше със замах двуцветния молив зад ухото си и ги номерираше. Порядъкът бе известен само нему.

По пода, тънки спираловидни и руси, се търкаляха току-що остриганите къдрици на дървото. Той стягаше омаломощената дъска в менгемето и започваше да изглажда ръбовете ѝ с пила. Носеше се звук като писък. Ръсеха се трици като пърхот.

Тъжно мляскаше Георг Хених в ъгъла. Белите му очи гледаха страдалчески как страдалчески пици паникьосаното дърво под здравите ръце на баща ми. Барон лаеше оттатък.

— Не плаши дърво, Марин — укорно клатеше глава той.

— Или ще слуша, или...

— Не виновно дърво.

— Неговата мам...

— Защо сърдит с дърво.

— Ах.

— Разбира, мислим. Але не добре така работи. Дърво иска знае какво стане. Седни, говори с дърво. Попита колко старо, откъде дошло... ако дърво не иска — не стане бюфет. Дърво разумно, майстор неразумен.

— Да де.

Напук на Георг Хених бюфетът се материализираше пред очите ни — отначало безформена идея, куп груби дъски, после чертежи и изчисления, внимателни наблюдения, преценка на силите, атака и ето: бюфетът се изправяше лека-полека, раждаше се сред талази талаш, все още безнос, безгръд и безличен —

натрупване на празни четириъгълници, роднини на цигулковите
кальпи по стените, но много по-категорични, по-перспективни.

— Марин, научи тебе прави цигулка?

— Ах, дядо Георги.

— Има ръка, има око! Научи занаят!

— Аха.

— Има сърце!

— Хм.

— Ех, майстор Марин!

Георг Хених се примъкваше до миндера, покатерваше се, лягаше с гръб към нас и притихваше. Придърпвах чергата и го завивах. Рижия оттатък псуваше Георг Хених, нас и целия свят. Жена му пригласяше. Барон лаеше.

Фини черни къдрици се виеха по челото на огорчения ми баща. Тънки мускулчета трептяха под кожата на челюстите му. Пинг! Пинг! Пинг! — пищяха битите по главичките гвоздеи. Тук, и тук, и тук, ето, ха сега! — ръмжеше той, отстъпваше, приближаваше, опираше чело в дъските, обикаляше отляво надясно и отдясно наляво, смееше се безпричинно, притихваше помръкнал, затваряше едното око — другото гореше, затваряше горящото око и отваряше другото — то бушуваше, стоварваше се на стола, разтриваше потни слепоочия, отмяташе глава назад и застиваше с отметната глава, после рязко скачаше и се нахвърляше срещу своето творение. На! На! На! — и отстъпвайки пред тези изблици, бюфетът покорно се издигаше нагоре, встрани

и в дълбочина — какъв ти разговор с дървото? — глупости, майстор Георг!

Пенг! Пенг! Пенг! — той нанасяше последни удари с чука върху главите на закованите пирони, капваше на стола и покриваше лъвска глава с длани.

— За кого правиш бюфет, Марин — обаждаше се старецът от миндера.

— За нас... за жена ми. Нали ти разказах.

— Ти жена не обича?

— Как не обича, нали ми е жена? Какво говориш?

— Але така работи, все едно не обича.

— Как искаш да работя?

— Слушай, научи тебе. Кога дойде клиент и каже: „Направи ми цигулка“ — какво прави стари майстор?

— Правиш цигулка.

— Ай, ай, ай! Всичко забравил! Не помни кога с цар Виктор дошъл за осминка?

— Е?

— Първо говори с клиент. Какво човек? Весело? Добро? Мълчи — тъжно? Умен? Не умен? Искане за три дни инструмент? Спокойно? Любезен с майстор Хених? Важен господин? Очи какви? Але ако не говори, всичко сбърка. За весело човек направи тъжна цигулка. За тъжно — весела. Ти мене разбира — цигулка как сестра, тогава свири добре. Широк тон, голям глас. Може

тъжен човек свири на весел инструмент? Не може. Сам каже, ти музикант: може или не?

— Не може — съгласяваше се баща ми.

— После с дървото говори. Има весел дърво, тъжно, умно, спокойно, хитро, силно, тихо. Колко човек, толкова дърво. Кажеш му къде отива, при кого изпрати. Кажеш — дърво, тебе направи цигулка, изпрати при добро човек. Той обича те, пази те, служиш добре. Дърво чака сто годин свой господар! Така, майстор Марин! Иначе не слуша, сцени се, не иска стане цигулка. Дърво избира човек, майстор избира дърво. Не бори се, не бие се с него. То не виновно. Работи с ум! Така учил майстор Франта, майстор Ванда... Смее се. Не вярва! Злато у ръце, желязо сърце, разбира?

— Разбирам...

— Слуша, ала не разбира. Ех, майстор Марин!...

Георг Хених бъркаше под тезгяха, вадеше консервената кутия, където пазеше фасове, и започваше да рови вътре с трепереща ръка. Вадеше фас и се мъчеше да го запали. Беше страстен пушач и понеже нямаше пари за цигари, събираше фасове от улицата нощно време.

Всеки ден му купувах две кутии „Бузлуджа“, но той ги трупаше под леглото и пушеше само фасове. Баща ми мълчаливо взимаше консервната кутия от ръката му и я изхвърляше в боклука. После вадеше „Родопи“ и му предлагаше цигара. Хених виновно си взимаше една, мачкаше я, мокреше с език, двамата палеха и пускаха горчиви струйки дим.

Тогава идваше вечерта и трупаше синкави сенки в ъгъла. Виждах ги как се движат насам-натам, седат на пода и по тезгяха, подпирайки бради с юмрук. Виждаше ги и Хених, сядаше на миндера и вперваше поглед в срещуположната стена.

Баща ми се миеше на двора гол до кръста, пръхтеше и сипеше капки вода около себе си. Преобличаше се набързо, сбогуваше се и хукваше към Музикалния театър. Сенките си отдъхваха.

Ние двамата оставахме в тъмното мазе и не палехме лампа, за да не Ги уплашим и да не изчезнат. Свалях кръглите си очилца и Ги виждах по-ясно.

Те приближаваха, докосваха Георг Хених и леко, като синкави балони се отблъскваха от него, издигаха се нагоре и плавно се приземяваха. Накрая ни обграждаха в полукръг и седаха по турски на пода.

Старецът се превиваше още повече, сякаш за да скъси разстоянието между себе си и тях. Главата му и ръцете се разтреперваха по-силно, той се вълнуваше. Сумрачната стая се изпълваше с тихото им мърморене.

Георг Хених започваше разговор с брат си Антон, баща Йосиф и жена Боженка. Понякога освен тях идваше и сянката на майка му, която умряла, когато е бил съвсем малък, колкото мен. Старецът шепнеше галбовно, не разбирах какво, защото той и сенките говореха на чешки.

— Какво ти казват сега? — шепнех аз и го дърпах за ръкава.

— Пита кое дете до мен — отговаряше той също шепнешком. — Ти не плаши се, те отдавна умрели. Не прави лошо.

— Какво им казваш?

— Казал им това цар Виктор, добър момче, учи се, стане цар.

— Те какво казват?

— Харесва тебе. Баща Йосиф също казал ти цар. Малък, инфант, але порасне — стане голям цар.

— Боли ли ги?

— Вече не боли. Нищо не усеща. Добре всички, майка и баща, брат Антон и жена Боженка. Жена тебе познало, але плаче, много тъжно.

— Защо?

— Защо не може на концерт дойде, кога цар Виктор свири.

— Кажй й да не плаче — шепнех, — не искам да ставам цигулар. Няма да давам концерти!

— Ай, ай! Не добро!

— Какво да правя — разпервах извинително ръце, — не ми се свири!

— Але какво прави?

— Ще стана писател — убеждавах Ги най-сериозно, — като Хектор Мало, той е написал „Без дом“.

Старецът взимаше ръката ми в своята, стискаше я и беззвучно се смееше.

— Стане, какво иска, але стане цар!

Колкото повече се свечеряваше, толкова по-големи ставаха Сенките. Те свободно се разхождаха из стаята, влизаха в бюфета и учудено го опипваха, вмъкваха се под тезгяха и тихо шумолеха в талаша. Георг Хених ставаше пъшкайки и започваше да куцука, подпирайки се на тояжката си. Отиваше в ъгъла, спираше там, една от Сенките веднага плъзваше към него и се лепваше на стената. Струваше ми се, че той и Сянката си сменят местата. Напрягах късогледите си очи и се страхувах.

— Какво казват сега?

— Пита кога иде при тях. Баща Йосиф мен сърдито, кара се. Много бави се стар Хених.

Мълчах и се опитвах да измисля доводи пред Сенките, за да не го карат да тръгва с тях. Какво ще правя, като си отиде? За какво Им е притрябвал? Нищо не Им пречи да идват всяка вечер тук. Ето — аз не им преча. Или?...

— Дядо Георги, питай ги преча ли им.

— Не пречи, те доволно тебе. Още малък — вижда, але не разбира. Инфант. Не беда.

— Кажи им, че не можеш да идеш при тях, защото бюфетът още не е готов. Каза ли им?

— Казал... пита защо баща прави тоз бюфет.

— Кажи им — така трябва. Ние сме бедни и нямаме пари за бюфет. Майка...

— Не бедни! Брат Антон казал — баща музикант, трябва музика прави, не бюфет. Брат Антон добро музикант, свири валдхорн, виртуоз. Музикант не беден, слуша мой брат какво каже!

Едра сянка се надигаше в ъгъла, аз разпознавах мустаците от пожълтялата снимка, която бях изровил от куфара на Георг Хених; блясваха рицарските доспехи, по стената се очертаваше сянката на кон. Сянката потрепваше, ставаше ту по-малка, ту по-голяма, играеше върху влажната стена като тъмен огън, слухът ми сякаш долавяше далечно пръхтене и тропане на копита.

Старецът мърдаше устни и триеше очи с ръкав. Мъчително се наместваше върху миндера. Обръщаше се наляво и надясно, докато се закрепил на изтърбушената пружина. Коленете му остро щръкваша и почти опираха брадата. Той извърщаше глава към ъгъла и очите му още по-тъжно белееха.

— Кажи им, че сега ти е добре — молах се аз, — ние се грижим за теб, всеки ден ти нося ядене. Кажи им, че ще ти нося, докато си жив. Нека да останеш още малко! Кажи им, че ще отидеш по-късно!

— Казал, але Боженка плаче...

— Гладна ли е?

— Не гладна, господ бог храни нея.

— Може би днес е забравил да ѝ донесе? Може би не ѝ е вкусно?

— Бог не забрави, всички са сити при него. Храна добра... Виктор, дай мене фас.

— Вземи цигара. Татко каза, че фасовете са вредни.

— Вече нищо не вредно за стар Хених. Виктор, молим, дай фас!

Георг Хених смукваше няколко пъти от фасата, червеникавото огънче хвърляше кратка жална светлина върху сбръчканото му

лице. Тъмнината ставаше все по-плътна и контурите им се губеха в нея. После изчезваха съвсем.

— Дядо Георги, отидоха ли си?

— Отишли.

Въздъхнах облекчен, че и тази вечер остана тук и не тръгна със своите Сенки. Мечтаех да науча чешки, за да мога да разговарям с тях като него. Не вярвах, че достатъчно убедително им предава думите ми. Нямах нищо против тях. Намирах ги дори извънредно интересни, но се страхувах, че някоя вечер ще го придумат и той ще се стопи с тях в тъмното. Фасът му ще светне за последен път и него няма да го има. Тогава ще остана завинаги сам в това мазе. Барон ще лае оттатък, ще ме е страх да изляза оттук и да си ида в къщи. Как ще обясня на родителите си, че дядо Георги е тръгнал със Сенките? Те дори и в бог не вярват. Ще помислят, че съчинявам. И без това ме наричат фантазьор.

— Дядо Георги, научи ме да говоря чешки.

— Научи тебе, стига иска. Лесно научи, ти умно. Цар Виктор!

— Как се казва „добър ден“?

— Добри ден.

— „Добър вечер“?

— Добри вечер.

Колко лесно! Ще науча езика на Сенките. Никой няма да разбира какво си говорим. И когато наистина вече няма как и дядо Георги тръгне с тях, те ще ме вземат със себе си. Брат му

Антон ще ме качи на коня, ще го възседне и ще надуе валдхорна, за да го чуе бог, че пристигаме и сме гладни. Да слага масата!

>

* * *

Средата на септември вече наближаваше и с нея — новият сезон на Музикалния театър. Обикновено по това време баща ми надуваше тропета от сутрин до вечер, а в почивката оркестрираше клавири, разписваше партитури и транскрибираше цигулкови концерти за тропет под съжалителния поглед на майка ми и монотонния съпровод на шевната машина.

Тя не вярваше в световната кариера на концертирация артист. Не споделяше илюзиите му и поставяше гения му под въпрос, което той приемаше с хладно, гордо мълчание.

Тази есен тропетът събираше прах. Нотите почиваха в папките и баща ми хвърляше целия си талант и сили в бюфета.

Работата дотолкова го увличаше, че в един момент той самият заприлича на бюфет: също тъй мълчалив, импозантен, далечен и чужд. Не от този свят. Струва ми се, че бе забравил крайната цел: какъв е смисълът на това, което върши, защо всъщност го върши, какво ще произлезе накрая. Той правеше бюфет заради самия бюфет, с патологична всеотдайност.

Майка ми също усети този миг, но го изтълкува погрешно. Комшиите, които горяха от желание да станат очевидци на провала на баща ми, предприеха контраудар. Те започнаха да подмятат, че — каква е тази работа; за толкова време всеки от тях

можеше да направи сто бюфета; май че той не прави никакъв бюфет, кой го знае къде ходи, току-виж си е намерил някоя богата любовница, какъвто е красавец!

Жените отново прикоткаха мъжете си и започнаха да хвърлят по опашките съчувствени погледи към майка ми. Отвореше ли тя дума за бюфет, те мълчаха и я гледаха безизразно право в очите, а като обърнеше гръб, шушукаха, прикривайки уста с длан.

Тя започна да изтървава чинии. Остатъците им метеше с каменна физиономия. С най-голямо усърдие ги изтърваше, когато баща ми се връщаше преуморен и капнал от мазето на Георг Хених.

— Защо не ги хвърляш направо през прозореца? — предлагаше той. — Защо се мориш да метеш?

Тя отваряше прозореца, вземаше чиния от рафта и я хвърляше в задния двор. Не след дълго се чуваше трясък.

— Ако продължаваш в този дух — казваше най-спокойно баща ми, — скоро няма имаш какво да сложиш в твоя бюфет.

— Ах — отронваше с убийствена ирония тя, — мой бюфет? Нима ще доживея времето, когато ще имам мой бюфет?

— Може и да не го доживееш. Може би ще ме принудиш да те убия преди това?

— Защо не? Вземи от Манолчо на заем брадвата. После ще си живееш спокойно с _твоя_ бюфет. Всички знаят какъв е този _твой бюфет_. Само аз глупачката не знаех.

— Така ли? Какъв е той?

— Може би е русокос?

— Аха! — той вдигаше пръст нагоре. — Внимание! На сцената се появяват русокоси!

— Цялата махала знае, че си имаш любовница!

— Да! Дървена от горе до долу! В това отношение си приличате!

— Не ме интересува! Ако ще да е от злато. Прави каквото искаш. Цял живот правиш каквото си искаш.

— Този път правя това, което ти искаш! След такъв разговор те лягаха, без да вечерят.

Сянката на бюфета — този път реално — се бе наместила между тях.

>

* * *

Самият той растеше и големееше, изправяше се огромен пред очите ни, заемаше все повече площ в мазето на Георг Хених, заплашваше да глътне самото мазе в утробата си. Издигаше се над главата на баща ми, който го съзерцаваше отдолу на горе, застанал пред него с чук или длето в ръка като Микеланджело пред своя Давид. Фактически бюфетът бе готов. Оставаше да се прокарат улеи за витрината му, да се сложат дръжки на чекмеджетата, долап и гардероб и да бъде боядисан. Като всеки истински артист баща ми не бързаше да претупа финала. Той се задълбочаваше във всеки детайл. Сменяше безпричинно бурми и винтове. Отваряше и затваряше врати, вслушвайки се със

затворени очи. Ако чуеше и най-малкото скърцане, веднага тичаше да купи нови панти и да сменя старите.

Рижия и жена му се настройваха все по-враждебно. Всеки ден спирах пред вратата, оставях на земята канчетата и правех три кръста — както ме бе научил дядо Георги, — молейки се да не пуснат Барон, когато вляза.

Баща ми се бе заканил, че ще му рендоса ушите с най-голямото ренде на Вангел, ако ме закачи. Това не беше голяма утеха. Предпочитах да не го срещам. Но когато ме чуеха, че влизам, те го пускаха в коридора, огромният пес скачаше около мен и се давеше в оглушителен лай, чак започваше да хърка от ярост, краката ми се подкосяваха, докато стигна вратата на Георг Хених.

— Лош куче, лош животно — мърмореше загрижено той. — Кажеш на баща не пуска тебе сам. Стопани лошо, куче лош.

— Не ме е страх — твърдах с разтреперани колене.

— Знам, але не идва сам. Идва с баща.

Започнах да идвам с баща си.

Една сутрин, тъкмо стигнахме пресечката на „Искър“ и „Волов“, чухме отдалече кучешки лай. Забързахме и като наближихме, чухме гласа на Рижия. Той крещеше, но не можехме да разберем какво казва, защото в крясъците му се намесваха крясъците на жена му.

Затичахме, отключихме вратата и влязохме в коридора. Барон се хвърли срещу нас, запъна се на задни крака и се задави от лай. Бяла пяна капеше от муцуната му. Вратата на Георг

Хених бе отворена, той лежеше на миндера, свит на кравай. Рижия и жена му бяха надвесени над него.

— Прибирай това животно, докато не е станало нещастие — извика баща ми. — Какво правите тук? Какво искате от стария човек?

Стъпвайки тромаво като пехливанин, Рижия тръгна към нас и спря на две крачки от него. Сложи бавно ръце на кръста. Сивите му очички се впираха в лицето на баща ми.

— Я виж ти, бабаит — процеди той, — какво ще кажеш, ако аз те попитам: какво правиш ти тук?

— Отдръпнете се! — синя вена проряза мраморното му чело. — Махайте се веднага!

— Ти ще се махаш — истерично изкрещя русокосата зад гърба на мъжа си, — върви по дяволите и вземи и дъртия със себе си! Тук не е дърводелница! Не се перчи, ами сбирайте партакешите и да ви няма!

— Грешите — отвърна баща ми, — тук е музикално ателие, и то от четиридесет години насам. Престанете да тормозите стареца.

— Ами като е _музикално ателие_ — подигравателно отвърна Рижия — съдебно решение има ли? Май че няма — той се ухили. — Оказва се значи, че дядката живее незаконно тук от четири-се години. Така ли?

— Марин, остави съсед, не говори... молим — обади се Георг Хених.

— Вие хора ли сте?

— Хора сме! Хора! Знаеш ли как се свиваме в една стая и търпим смръдната на дъртия! Ха да пукне, ама не пуква. Шири се

сам в стая, а сега и под наем взе да я дава. Майстори! Няма го майстора, от мен да знаеш! Я се прибирай ма! — Той хвана жена си за рамото и я бутна пред себе си. Двамата влезнаха в стаята си. Барон продължаваше да лае в коридора.

— Дядо Георги, какво искат тези от теб?

— Иска напусне мой дом.

— Как така да напускаш? Спокойно. Никой не може да те изкара оттук.

— Няма тапия от съдия.

— Искаш да кажеш — нямаш съдебно решение?

— Няма.

— Не може да нямаш. Кой знае къде си го забутал.

— Всичко в куфар държи.

— Извади го. Дай да го видя!

Аз се заврях под леглото и измъкнах куфара на Георг Хених. Никакво съдебно решение нямаше в него. Имаше връзка писма в стари пликове, на които бях откъснал марките, снимки — Боженка и Георг Хених, брат Антон в рицарска униформа до своя кон, с валдхорна под мишница, Боженка сама, пред замък, наоколо — ливади; имаше струни за цигулка, пак писма, медали, свидетелство за майсторство, написано с черни и червени букви върху дебела хартия и подпечатано с кръгли букви. Всичко, само не и съдебно решение, което да удостоверява, че старият майстор на цигулки, чехът Георг Йосиф Хених, има право да живее, докато умре, в свой коптор, да прекара в относително спокойствие остатъка от дните си в мръсното, влажно и грохнало мазе на улица „Волов“.

Баща ми се изправи. Прекара длан през челото си и вдигна безпомощно рамене.

— Няма — каза той. — Просто няма.

Отиде до бюфета, подритна го, облегна се на него и се замисли. Мисли дълго.

— Сетих се! — той се плесна по челото. — Разбира се! Паспорта! Дай си паспорта! Там има адресна регистрация.

— Няма пашапорт — отговаря Георг Хених сломен.

— Как няма! Загубил ли си го?

— Съсед хвърлил в боклук. Поискал пашапорт да види има право да живее тук и хвърлил в боклук.

— Как ще го хвърли? Чуваш ли се какво приказваш?

— Чува... съсед казал, пашапорт много старо, минал двацет години.

— Откога не си си изваждал паспорт?

— Не помни. Ми не требвал пашапорт. Седи дом, никъде не излиза. За какво пашапорт?

— А пенсията? Как ти я дават?

— Има тапия... — той бръкна в чекмеджето на тезгяха, извади смачкана бележка и я подаде на баща ми.

„Настоящето се издава в уверение на това — зачете той, — че приносителят му е идентичен с лицето Георг Йосиф Хених, дърводелец, роден в Чехия, живущ в град София. Да му послужи пред Народните власти. Подпис: Петър Кремъклийски, временно изпълняващ длъжността комисар на района около ИСУЛ. Да живее Отечественият фронт! София, октомври 1944 г.“

— И срещу това ти дават пенсията? — Баща ми гледаше смачканата хартийка с невярващ поглед.

— Дава. Началник познава ме откак тук живее.

— Ама как така без паспорт бе, дядо Георги? Бива ли такова нещо?

— Защо, молим, Марин? За какво мене пашапорт? Никъде не ходи. Купи малко хлеб, събере фас, това всичко. Седи дом, чака умре... — и старецът се разплака.

— Чакай — омекна баща ми, — ще направим нещо. Успокой се де! Ще извадим паспорт. Никакви ли документи нямаш?

— Има тапия — старецът размазваше с ръкав сълзите по лицето си.

— Кой те познава освен мен? Кой знае, че ти си ти?

— Никой... ти, златно дете, госпожа жена. Никой Георг Хених не знае, помилуй боже брат Антон, баща Йосиф, жена Боженка... дядо Георги започна да вика Сенките.

— Не може да не знае! Чакай... А учениците ти?

— Майстор Франта идвал, иска продаде инструмент. Бил сърдито, отишел си.

— Кога?

— Не помни.

— А другия?

— Ванда? Добро майстор. Златна ръка, железно сърце.

— Къде работи?

— Не помни.

— Ще ги намерим — заяви баща ми и стана от миндера. — Успокой се само! Трима души трябва да удостоверят, че те познават, и ще ти извадим паспорт. Хайде де!

Баща ми заби дебел пирон на вратата и го изви като райбер.

— Никого да не пускаш, докато ме няма! Чу ли, дядо Георги?

— Не пусне. Легне в креват, моли се да умре. Иде при родни, брат, при баща, при жена...

— Няма да умираш — спря се на вратата баща ми, — не може без паспорт — мрачно добави той и ние излязохме.

>

* * *

За три дни той намери Христо Франтов и Иван Конов. Златните ученици на Георг Хених. Когато отидохме в ателието на първия (от улица „Лега“ той се бе преместил на „Веслец“), заварихме там куп клиенти, които поръчваха инструменти и лъкове. Майстор Франта се бе сдобил с нови лъскави свидетелства, които висяха навсякъде по стените на просторното помещение. Между тях изкусно бяха подредени форми, калъпи, различни по големина лъкове и цигулки, почти като в мазето на Георг Хених, но не съвсем. Всичко блестеше, труфеше се, говореше за успех, крещеше, хвалеше се.

Трябваше да чакаме цял час, докато ни приеме майсторът в своя кабинет.

Майстор Франтишек бе същият енергичен чернокос мъж, като облак, със златния си зъб отпред и като допълнение към него на носа му се мъдреха очила в позлатени рамки и му придаваха разсеян вид. Косите му падаха по раменете като косите на дядо Георги и аз не бих се учудил, ако той отвореше уста и ни заговореше на развален български.

— По каква работа? — делово попита той, — лък за малкия? Цигулка? В следващата половин година няма да стане, предупреждавам веднага. Затрупан съм от поръчки. Мога да ви упътя към майстор...

— Идваме заради Георг Хених — каза баща ми.

— А? — глупаво каза Франтов и свали очилата си.

— Е? Какво? Да не е умрял?

— Жив е — каза баща ми. — Още е жив. И понеже е жив, трябва да му помогнете.

— В какъв смисъл? Материално?

— Трябва да го идентифицирате пред властите. В смисъл — трябва да кажете, че го познавате, за да му издадат паспорт. Иначе ще го изгонят от дома му.

— Да се разберем, драги — учтиво каза майстор Франта. — Искате ли да не разговаряме помежду си така — „трябва“, „трябва“! Преди всичко аз нищо не _трябва_. Прав ли съм?

— Но вие сте негов ученик!

— ... и той изгони своя ученик от дома си. Като отидох преди три години да му предложа да продаде инструментите си, той ме наруга и ме изгони. А съм го почитал като баща! Можете ли да си представите? При това му предложих съвсем прилична сума. Повече от прилична. Но старият предпочита да живее като

скот, да седи върху сандъка си и да се вмирисва. Това е положението. Нямам намерение да предприемам каквото и да е. Евентуално в случай на смърт съм готов да...

Баща ми не го изслуша, дръпна ме за ръката и хлопна вратата след себе си.

При майстор Ванда нямахме по-голям успех. Сцената се повтори с малки вариации. Разликата се състоеше в това, че той хихикаше непрекъснато и потупваше баща ми по рамото, което му бе извънредно неприятно.

Майстор Ванда бе дребно човече, пъргаво като язовец и хитро като лисица. Неговото ателие също бе отрупано с грамоти и свидетелства; фирмата му явно бе във възход.

— Кой ви изпрати при мен, казвате? Франтов? Не може да бъде! Как му са се откъснали клиенти от сърцето? Да му се неначудиш на Франтов! Само че предупреждавам: затрупан съм с поръчки. В следващата половин година...

— Ние не сме клиенти.

— А! Така ли? А какво сте? Бедуини в пустинята? Ха-ха!

— Идваме във връзка с вашия учител Георг Хених — каза баща ми и повтори всичко, което беше казал час преди това на майстор Франтишек.

Майстор Ванда слушаше с участие и се вълнуваше видимо. По едно време — ха да заплаче, но не заплака, овладя се, въздъхна тежко и каза, че с нищо не може да помогне.

— Минутка време нямам! Секунда! Разбирате ли? Ако изгубя цял ден в тичане по милиции и адвокати, ще настъпи катастрофа! Всичките ми срокове отиват по дяволите. Между нас казано — успя ли Франтов да измъкне инструментите на стария?

И оттук си тръгнахме по същия начин.

Изглежда, в целия свят бяхме останали само ние — баща ми, майка ми и аз, които бяха готови да потвърдят под клетва, че нещастникът от улица „Волов“ — тази стара купчина кожа и кокали, без име, възраст, данни и местожителство, е идентичен с майстора на цигулки, основателя на българската лютиерска школа Георг Йосиф Хених.

Двамата му ученици се отрекоха от него. Нямахте сила, която бе в състояние да ги накара да го познаят.

И все пак сила имаше. Баща ми се разтича по адвокати, кантори и градски съветници — действително Георг Хених не фигурираше в никакви списъци, ни жив бе той, ни мъртъв, — но накрая успя да принуди двамата да свидетелстват. Изпратиха им призовки, извикаха ги на съответните места и след дълги разправи и книжна война на дядо Георги му бе изваден нов паспорт.

В паспорта бе нанесен адресът му и сега-засега това бе единственото доказателство, че живее на улица „Волов“.

Съдебно решение отказаха да му извадят.

Когато се наложи да направим снимка за паспорта, едва успяхме да го измъкнем от мазето. Той трепереше, вайкаше се, мънкаше, объркваше езиците, говореше ту чешки, ту български, ту немски — не знам как успяхме да го замъкнем в салона на Папакочев.

Той седна плахо на столчето, впери жален поглед в апарата, без да смее да помръдне, сякаш от обектива щеше да изскочи Барон и да го изяде. Полагаше усилия да не трепери, но не можеше да се овладее.

Цяло мъчение.

После се прибра в къщи, легна на кревата с лице към стената и лежа така два дни и две нощи, без да хапне залък хляб и без да пийне глътка вода.

>

* * *

Рижия и жена му се спотайваха. Не излизаха от стаята и държаха Барон вътре, макар и да се скъсваше от лай. Това не бе добро предзнаменование, но след като отмина една седмица, баща ми реши, че са се примирили и са се отказали от претенциите си за мазето на дядо Георги.

Оптимизмът му бе безпочвен, то той бе твърде зает с довършването на бюфета, за да прави анализа на тактиката им. Освен това новият сезон на театъра бе започнал: баща ми ставаше в пет сутринта, до девет и половина работеше при дядо Георги, оттам тичаше на репетиция, обядваше набързо в къщи и хукваше отново към мазето. В седем вечерта се измъкваше надве-натри и бързаше за представление. Късно вечерта се връщаше грохнал, не вечеряше, събличаше се бързо и се хвърляше в кревата. Заспиваше като камък.

Ходех сутрин на училище, където прекарвах пет мъчителни часа. Непробиваема стена ме отделяше от съучениците ми. Бях потънал с главата надолу в света на Георг Хених, населен със сенки, царе, богове, говорещи дървета, полумрак и тайнствени гласове в полумрака. Този свят ми бе много по-близък от конкретния, потискащия, неумолимия свят на показалките,

зелените чинове и черната дъска, двойките и забележките, недоумението на учителите и присмеха на съучениците ми.

От училище бързах в къщи, хвърлях чантата в ъгъла, грабвах сините канчета и тичах при Георг Хених.

Напоследък той се бе посъживил. Вадеше един по един инструментите от сандъка, лъскаше ги, разглеждаше ги замислен и си мърмореше на чешки. Молеше му да му подам дъските — дървото от Шпиндлеров млин и дървото от Митенвалд. Аз внимателно ги развивах от вълнения плат, носех му ги, стъпвайки на пръсти, както се носи нещо скъпоценно и крехко, и сядах до него.

— Вижда тук — казваше той, — гледа шарки? — Дървото преливаше от тънки и гъсти, вълнообразни линии, които се разширяваха долу и се стесняваха горе.

— Виждам. Какво е това?

— Дърво зряло, много богат! Дърво-цар. Пипне тук.

Той ме караше да затворя очи, да докосна дървото и да прекарам бавно върховете на пръстите си по повърхността му. То сякаш настръхваше от допира.

— Усеща?

— Усещам!

— Какво усеща?

— Много е гладко... като кожа.

— Топлина усеща?

От дървото струеше лека топлина, която навлизаше в мен, изпълваше ме отвътре, спираше под лъжичката и нежно се уголемяваше, разтапяйки ме цял.

— Откъде идва?

— Събирало слънце в Бохемия, двеста години, триста, дишало топъл вятър...

— Въздух.

— Не въздух, вятър! После баща намерил, говорил с дърво, питал иска при него дойде. То съгласило се, дошло с баща в дом наш.

— После?

— Баща направил дом за дърво, сухо и топло къде било. Да няма у дърво вода.

— Как ще живее без вода?

— Живее! Дърво по-живо от стар Хених. Кога няма вода, пее по-силно, по — как каже... — старецът започваше да се друса на миндера, за да ме подсети как пее дървото.

— По-меко?

— Да, меко, хубав глас! Чува? — той почукваше леко с кокалчето на пръста си дървото. То издаваше нежен звън.

— Чувам!

— Чува... добър ухо. Аз казал — ти цар. Не вярва, смее се!

— Не ти се смея — шепнех, — чукни пак!

— Сам почука.

Така седяхме часове наред, заслушани в гласа на дървото, чукахме повърхността му и се забавлявахме чудесно.

Друг път той седеше замислен с дървото в ръка, гледаше го дълго, мърдаше устни, хвърляше ми погледи и най-накрая се престрашаваше.

— Виктор, учи тебе прави цигулка?

— Много ли е трудно?

— Много трудно. Цял живот стари Хених цигулка прави и не направил най-хубава. Още мисли как, мисли, мисли... иска направи цигулка за господ.

— Осминката беше много хубава! Татко казва, че ти си най-добрият майстор.

— Хубав осминка — замисляше се той, — цигулка за... цар.

— Колко години трябва да уча?

— Много — той помръкваше, — жалко, няма време теб научи. Много жално ми. Стар Хених скоро тръгва си.

Натъжавахме се и двамата. Прибирах дървото от ръцете му, увивах го в старите парцали и го слагах на дъното на сандъка. Прибирах и инструментите.

После пристигаха Сенките. Настаняваха се удобно в мазето — вече бяхме стари познати и аз ги поздравявах на чешки — и започваха дълъг, тих разговор с Георг Хених. Аз седях напрегнат и го гледах в устата — да не би да изрази тя съгласие, да не стане и тръгне, накуцвайки с тояжката си подир Сенките. Устата му се отваряше и затваряше на неравни интервали, сякаш той недоизговаряше думите; понякога отмяташе глава назад като жадна птица, която пие вода и се задавя.

Както обикновено Боженка плачеше и му се молеше да не я оставя толкова сама. Баща му строго кимаше, а брат му Антон потупваше по врата коня си, който ту ставаше малък като

джудже, ту се разрастваше до тавана и разтърсваше буйна грива, нетърпелив да препусне.

Сенките бяха добри с мен и снизходителни. Напредъкът ми в чешкия ги радваше. Но напоследък ставаха все по-настоятелни, сочеха готовия бюфет и казваха: „Хайде, бюфет готово, за какво още тук седи?“ — и трябваше дълго да ги убеждаваме да го оставят още малко, докато овладее добре чешкия.

После те си тръгваха. След тях си тръгнах и аз. В къщи висях над учебниците, давайки си вид, че съм потънал дълбоко в науката, докато всъщност измислях какви ли не хитрини и доводи, за да ги убедя да го оставят още малко при мен. Или ако съвсем не става — да ме вземат със себе си.

>

* * *

И ето че големият ден най-после настъпи: една сутрин се упътихме към мазето на Георг Хених с няколко кутии боя в чантата, лак, четки, байц и два легена. Докато баща ми разтваряше боите и ги смесваше, за да получи абсолютно бял цвят, аз седях плътно до него и му помагах — бърках с пръчка в легена и внимавах да не се сгъсти течността.

Майка ми нищо не подозираше. За бюфета отдавна вече не се говореше у дома. Тя почти не излизаше навън. Пращаше ме да пазарувам, за да не се среща с комшийките. В момента тя натискаше навъсена педала на сингера и дълбоко в душата й отекваха подигравателните смехове на фамилия Медарови.

Най-после всичко бе готово. Баща ми потопи голямата четка в боята, изтръска я внимателно и започна да нанася равномерни бели черти по бюфета. За един ден го боядиса. Аптечката, двете чекмеджета под нея, двете врати на долапа, чекмеджетата над вратите и гардеробът отдясно бяха боядисани в абсолютно бяло. Барчето — в абсолютно синьо, а тънката рамка на витрината и нейните улейчета — в меко кафяво. Два дни бюфетът съхна, пропуквайки важно, след което върху цялата му огромна повърхност баща ми положи с тънка четка лак, който засъхна почти веднага.

И тогава бюфетът блесна пред възхитените ни очи в цялото свое великолепие и величие. Баща ми го изпиваше с поглед. Дори по лицето на Георг Хених играеше тънка усмивка. Седяхме и тримата на миндера и се наслаждавахме. Стаята светеше така, сякаш бяхме запалили вътре сто свещи.

После баща ми стана, отметна черна къдрица назад, постави ръцете на гърба си и се заразхожда из мазето — две крачки до бюфета: стоп. Поглед. Две крачки назад. Размисъл.

Когато реши, че е нажежил достатъчно атмосферата, той спря, пое си дълбоко дъх, напълни бели дробове и диафрагма и произнесе следната кратка реч.

— Отдавна чакам този миг — започна бавно той, — вероятно от година, но може би и от повече. Както и да е. Чувствал съм се нещастен. Ти още не знаеш какво е това. Бил съм слаб. Дано никога не бъдеш. Мечтал съм само за миг като този, в който вярата в собствените ми сили ще се върне. — Той спря, погледна ме строго и вдигна показалец: — Ти не си вече толкова малък и добре знаеш кой е баща ти. Той произхожда от бедно семейство, което не е могло да му помогне с нищо в тежкия му път. Когато дойдох в София с един тромпет в ръка и един гол талант, аз считах, че това е достатъчно за честния човек да

изживее спокойно живота, който му е отреден. Но не е! — извика внезапно той и отново вдигна показалец. — Разбираш ли? Не е!

Направи дълга пауза, прекара език през устните си, хвърли доволен поглед към бюфета и продължи:

— Както добре ти е известно, майка ти произхожда от заможено семейство. В техните очи аз съм копеле. Ти не знаеш какво е това. Както и да е. В техните очи аз съм нещо по-долно и от копеле — аз съм бедняк! Некадърник! Нещастник, който не е в състояние да се грижи за семейството, което е създал! Ха! Аз ли не съм в състояние? — той стисна юмруци и побеля. — Слушай! Разбери ме добре! Разбираш ли?

— Разбирам — отвърнах стреснат.

— Винаги ще има бедни и богати! И винаги бедният ще е жертвата на богатия; той ще му тъпче самочувствието, ще го мачка, докато го довърши. Но не и мен! Аз успях да докажа на господата — той направи онзи полукръг с ръка, който правеше винаги, когато ставаше дума за фамилия Медарови, — че нямам никаква нужда от тях. Копелето има две ръце, на които може да се осланя! Само на тях и на никой друг! — Той доближи лице до моето и ме изгори с погледа си. — Ти си мой син! Ти имаш талант. От теб може да излезе нещо. Но запомни добре: те не се интересуват какво носиш в себе си! Талантът не струва пукната пара за тях! Те искат да видят...

— Какво?

— Бюфет! — кресна той и посочи творбата си. — Ето какво! Горд съм — продължи по-спокойно, — че създадох вещ, която ще ползва мен и теб, а може би и твоите деца. Това е едно доказателство, че стига да ни предизвикат — и ние с лекота може да се вдигнем на тяхното ниво. И по-високо дори. Ходили сме

двамата от магазин на магазин, видели сме какви ли не бюфети. Погледни този и ми кажи: виждал ли си нещо подобно?

— Не!

— Няма и да видиш — доволно каза баща ми, вдигна длани пред очите си, обърна ги бавно и каза с любов: — С тези две ръце. Ей с тези две ръце.

— Марин, ти глупак — спокойно се обади Георг Хених. — Ти беден. Ай, ай. Много беден.

— Лъжеш се, дядо Георги. Вече не съм глупак. Нито беден. Дадох доказателството, което се искаше от мен. Какво искате още? — извика той към прозорчето, сякаш там се беше струпала цялата фамилия Медарови, готова за полемика. — Апартамент! — Моля! Кола? — Моля! Аероплан? Вила с басейн? Водоскоци и висящи градини? — Моля, моля, моля! Само искайте! Може да се окаже, че копелето е в състояние да изпълни всичките ви желания. Тогава? Къде отивате вие? По дяволите!

— Ти богат, кога с тромпет. Кога без него — съвсем беден.

— А ти — докъде стигна с твоите цигулки? До това мазе. До тази мизерия. Да те изгонят на улицата! Собствените ти ученици да не искат да те познаят! Знаеш ли кое се цени на този свят, дядо Георги? Ето това! Погледни го! Хубаво го виж, това си пропуснал някога, майстор Хених.

— Ех, Марин! Злато у ръка, кал у глава. Глупости на дете не говори. Не слуша баща. Баща ядосан. Кога мине яд — тогава слуша.

— Бягай в къщи — каза баща ми, — ето пари, дай ги на майка си да приготви масата. Бюфетът идва. Ще имаме гости!

Стигнах на един дъх до нас, прелетях стълбите, съборих прането в коридора, отворих вратата и издекламирах в скоропоговорка:

— Пригответь масата! Слагай трапезата! Бюфетът идва! Ще имаме гости!

Майка ми се вдигна зад машината и ахна. Пребледня и отново седна на мястото си:

— Ама сега ли? Веднага ли? Как така?

— Нямам време! — изкрещях аз, хвърлих парите на масата и се втурнах обратно.

Червена каруца бе спряла пред мазето на Георг Хених. Конят климаше, а каруцарят лениво го потупваше с дръжката на камшика по задника. Григор Аврамов — тимпанист от Музикалния театър, Роберт Димов — втори тромпет, Робертович — контрабасист, и баща ми се суетяха с дълги хамалски въжета около бюфета, който се издигаше над главите им като снежна скала.

— Поко а поко! По-внимателно! — викаше Робертович.

— Хайде малко по-престо, давай виваче, какво се туткаш — припираше Григор Аврамов.

— Анданте! Аз да не съм кулокран? Малко по-комодо*, ще ми се скъсат ръцете!

[* Удобно — Бел.ред.]

Бащи ми доволно сумтеше.

Стъпка по стъпка те успяха да пренесат бюфета до каруцата. Разтвориха задната стена на платформата и сложиха на нея напречна греди. Рижия и жена му бяха излезли на улицата. Гледаха и мрачно мълчаха. Минувачите спираха, оставаха със

зяпнала уста и стояха да гледат как ще се натовари чудото на каруцата. Каруцарят хвърляше горди погледи наоколо. Баща ми се правеше, че не вижда какво става около него.

Най-накрая успяха да настанят бюфета в средата на каруцата. Каруцарят извика гръмогласно „дий“, замахна, направи във въздуха елегантна змия с камшика и я стовари върху гърба на коня. Той изхриптя, тръсна глава, мускулите му издуха кафявата кожа и каруцата бавно потегли напред.

Григор Аврамов, Робертович, Роберт Димов и баща ми стояха от четирите страни на бюфета като гвардейци до саркофаг. Каруцата трополеше по паветата. Седях с изпънат гръбнак на капрата. Неописуеми мигове.

От двете страни на улица „Искър“ комшиите бяха направили шпалир. Майка ми бе успяла да разгласи новината. Там бяха Стамат и Вража, синът им Георги и дъщеря Тони, Пепи и Манолчо със син Владко и дъщеря Ванче. Йорде и Фроса, Митко, Лили и Любка (о, как ми завиждаха те!), Цанка, Роленска и Роленски, Бойка и дъщеря Буба, Мирчо домоуправителят (първият инфаркт на махалата), жена Малинка; дъщеря Станка и син Станко. Там бяха Вангел, който се почесваше зад ушите и недоумяваше, Йордан — напудрен с брашно, автомонтьорът Павел, часовникарят чичо Бръм със зелена лупа на дясното око, Сакатела, който продаваше семки и чиято будка веднъж подпалих — всички, всички се бяха събрали от двете страни на улицата, зяпаха с широко отворени усти, а жълтото слънце грееше право в устите им, пускаше лъчи чак в червата на неверниците, които се съмняваха в моя баща. Синьото небе се плискаше и разливаше над главите, дърветата стояха мирно, с прибрани по шевовете ръце, рошавите им зелени коси се ветрееха. Никакъв звук не се чуваше освен чаткането на копитата и едно дълбоко, подземно:

— А-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-а-ах!!! —

което идваше от самото сърце на земята.

Айсбергът бюфет пореше пространството с белите си гърди, жълтите дръжки на вратите му събираха във фокус слънчевите лъчи и разпръскваха горящи искри като конфети. Четиримата стояха като статуи от морска пяна.

Пред старата еврейска къща на улица „Искър“ — бивше италианско посолство, после публичен дом, после гробница за бедни семейства и змиярник, където бяхме наблъскани като мишки в капан, стоеше майка ми — чернокоса, черноока и скулеста, с бяло от възмущение лице, басмена рокля и бяла якичка. От смущение тя мачкаше с пръсти якичката си.

Каруцата спря.

Каруцарят извика „Ооооп!“ с оперен глас, конят замръзна с вдигнато във въздуха копито и извита надясно глава.

Баща ми направи лек, елегантен отскок и стъпи на земята. Приблѝжи до майка ми с пружинираща походка, сякаш петите му бяха напompани, застана пред нея и кимна кѝсо и отсечено.

Тя направи свенлив момичешки реверанс.

Той я прегърна през кръста, те сплетоха пръсти и изпънаха
ръце.

Ушите на махленците щръкнаха нагоре, те не смееха да поемат дъх. Настъпи величествена пауза.

И изведнъж от бюфета като от прекрасен Зиблерман-орган гръмнаха тържествени звуци и озвучиха квартала. Можеше да се види как въздухът вибрира около него; бюфетът свиреше с всичките си чекмеджета, врати, вратички, долап и гардероб такива мощни звуци, че листата на дърветата капеха в отворените усти на комшиите и минувачите. Това бе прекрасна музика, коктейл от безподобни ноти, прочувствено ектение и апотеоз, кантата, оратория, химн на битието, симфония на небесата, полифоничен рев на петте океана — а баща ми и майка ми танцуваха, упоени и влюбени, танцуваха, танцуваха, танцуваха.

От аптекката изтичаха тънки гласове като балсам. От гардероба с тъмен, вълнен глас бучеше басовата партия. От левия долап като нанизани един за друг кренвирши се изнизваха мотиви и теми за флейта. От десния се чуваше тържествен звън на тенджери и тигани като чинели в половецки танци от Бородин — бум-та-та, бум-та-та, от барчето се сипеха кристални акорди на арфа, със сладостта на ликьор, от чекмеджетата се чуваше енергично тракане на лъжици и вилици като кастанети в испанско капричио; бюфетът изригваше оргия от музика, той бучеше, ревеше, тътнеше, преливаше! Махалата слушаше потресена, а родителите ми валсираха.

После всички се напиха. Роберт Димов и Григор Аврамов държаха под мишница Манолчо, който налиташе както Грубиянина в приказката „Най-невероятното“ от Ханс Кристиан Андерсен да разсече с брадвата си нашия бюфет, това невероятно произведение, което излезе изпод ръцете на гордия ми, уязвен баща.

>

* * *

Неведнъж бяхме канили Георг Хених в къщи, но той все отказваше, под предлог, че му е трудно да върви. Действително — ходенето бе истинско мъчение за него. Той едва се тътреше по паважа, почуквайки с тояжката си като слепец. Главата му докосваше коленете и трепереше тъй силно, че гледайки го отстрани, изпитвах ужас да не би да падне от раменете му и да се търколи пред него.

Но не това бе истинската причина. Знаех, че той се срамува от треперещите си ръце. Георг Хених бе извънредно свит и не искаше да притеснява никого с вида си.

Този път нямаше накъде: два дни след пристигането на бюфета, майка ми сама отиде в мазето, а на нея той не можеше да откаже поканата за обед. Не му оставаше друго, освен да се съгласи. Предложих му да го взема, но той отказа.

— Намери къща. Отдавна не разхождал се. Чака мене у вас.

Добре.

От единадесет часа чаках, вече беше дванадесет и четвърт, а той все не идваше. Масата бе застлана с бяла покривка, празните чинии светеха на нея, до всяка бе поставена снежнобяла салфетка.

В чест на Георг Хених майка ми бе приготвила лек бульон и някакво ястие със сложен сос и чешки кнедли.

На масата горяха свещи. Майка ми прибърсваше бюфета всяка втора минута с чиста кърпа. Баща ми пушеше цигара и уж

четеше вестник, но от половин час насам погледът му бе забит на едно и също място и при всеки лек шум в коридора се надигаше от стола.

Георг Хених щеше да ни гостува за първи път. Всеки от нас имаше основания да се вълнува. Баща ми — защото сърцето му се късаше от жал по стареца и дейната му натура се бунтуваше при вида на едно човешко същество, което, примирено с обстоятелствата, умира всеки ден по малко. На него много му се искаше да откъсне дядо Георги от жалкото ежедневие, да го разнообрази, да му достави някаква радост. Но как? — Той вадеше джобния си часовник всяка втора минута, обръщаше глава към вратата, повдигаше се от стола и сигурно му се искаше, както и на мен, да хукне към улица „Волов“, за да види какво става.

Във фамилното чувство на майка ми зееше огромна дупка. Бяха я пробили най-близките ѝ роднини. Вече десета година родителите ѝ се държаха така, сякаш дъщеря им е жива погребана. Живееха само на стотина километра от София, а бяха толкова далече, колкото ако се намираха на Северния полюс. Беше си внушила, че дядо Георги много прилича на нейния дядо Стефан; убеден съм, че тази прилика съществуваше само в нейната фантазия. Сърцето ѝ, лишено от родителска ласка, само си търсеше обект, за да излее върху него цялата обич, натрупана през дългите години.

Колкото до мен — моите основания да се вълнувам бяха ясни: Георг Хених бе моят свят.

Самият той едва ли подозираше колко дълбоко е навлязъл в живота на трима души.

Да дойде да живее при нас: всеки чакаше другия да произнесе пръв тази фраза. И всеки си даваше сметка колко невъзможно е това.

Най-накрая не издържах и казах, че отивам да го посрещна. Баща ми кимна и пак заби поглед във вестника.

Слизайки по стълбите, аз го видях през прозореца на външната врата. Той правеше усилия да натисне с тояжката си копчето на звънеца. Краят ѝ бодеше мъчително около него.

— Откога стоиш тук?

— Але не отдавна, скоро дошел. Петнайс минут!

— Казах ли ти да дойда да те взема? Защо не слушаш? — карах му се аз, докато го поддържах да изкачи стълбите. За случая той беше направил опит да се облече елегантно: черно, безнадеждно сако се смъкваше до коленете му, ръкавите покриваха върховете на пръстите, на яката на ризата бе завързал на фльонга черна панделка.

В коридора той ме дръпна за лакътя и ми направи знак да наведе ухо към устата му.

— Виктор, каже тебе. Стари Хених решил: прави цигулка.

— Кога? — прошепнах възбудено. — Наистина ли? За кого? Кой ти я поръча?

— Не поръчал. Але прави цигулка: за господ. Може днес, може утре. Дойдеш гледа?

— Ще дойда! Разбира се, че ще дойда! Ама как така? Наистина ли за господ?

— Але казал. За господ!

Майка ми го посрещна засмяна на прага. Баща ми надничаше зад гърба ѝ също усмихнат до уши.

— Здравей, дядо Георги! Хайде, че супата изстина! — и тя му подаде ръка.

Георг Хених я пое и притисна старчески устни към нея; майка ми се притесни, изтегли ръката и я скри зад гърба си.

— Поздравява вас, мила госпожа, важ мъж, мили мой колега, и златно дете. Щастие пожелава на цяло скъпо мене семейство, аз Георг Хених — тържествено каза той и пристъпи прага.

Баща ми бе отстъпил централното място; той стоеше прав зад стола му и го държеше за облегалката. Старецът се намести на него с пъшкане. Ние двамата също седнахме. Майка ми отиде в кухнята.

— Ще пиеш ли бира?

— Пие, але не гледа ме, молим, глава трепери, ръце трепери, старо...

— Нищо, дръж чашата с две ръце! — посъветвах го.

Баща ми наля.

Георг Хених действително хвана чашата с две ръце. Стисна я, доколкото му позволяваха силите. Струваше ми се, че днес трепери повече от обикновено. Може би също се вълнуваше?

— Кога бил млади майстор, пил много бира — каза той. — Хубав бира в Чехско, черен, как... как байц. — Той отпи и остави чашата. — Шнапс не пил, шнапс не... не добро — той отпусна глава на гърдите си и замълча.

— Толкоз годин вече. Стар. Не помни — каза внезапно с равен глас, сякаш говореше на себе си.

— Какво не помниш? Как си пил бира?

— Покривка... чинии... свещ свети за стари Хених, голям празник за мене, вие ме прощава. Отдавна не било. Марин, налей мене.

Той му наля отново. Георг Хених забеляза как гледам бялата пiana, позасмя се и кимна:

— Айде пие малки цар Виктор малка чаша с мене?

Баща ми разпери ръце, сякаш искаше да каже — хайде, от мен да мине — дръпна витрината на своя бюфет и извади оттам малка чаша. Наля и аз се чукнах с двамата.

— Майстор Марин — старецът остави празната чаша на масата, — пита тебе, колко време правил бюфет?

— Колко? — баща ми се замисли. — Месец и половина? Два? Да: горе-долу два месеца. Защо?

— Това много или малко?

— Май че е много... Ако няхах толкова работа, можех да го свърша за месец. Защо?

— Аз, стари майстор, седемдесет годин цигулки прави — той въртеше замислен чашата между дланите си. Ръцете му не трепереха толкова силно. — Але цигулка не може стари Хених за шест дни направи.

— Разбира се, че не може. Защо? Кой иска да направиш цигулка за шест дни?

— Може направи, але цигулка не струва. За дърво жалко.

— Разбира се. Ще съсипеш материала.

— Се не разбира, майстор Марин! — Старецът вдигна поглед към него. — Майстор господ наш свет правил в шест дни. Ти млад, кажи мен — бързо ли правил?

— Щом ме питаш, ще ти кажа — започна баща ми, но вратата на кухнята се отвори и майка ми влезе със супника, от който се вдигаше пара. Тя го остави в средата на масата и сипа на всички. Георг Хених ѝ правеше комплименти, баща ми се надуваше, аз просто бях гладен.

— Ексцелентно било! — хвалеше я дядо Георги — Много хубав, как моя Боженка! — той попиваше устни със салфетката, майка ми се червеше от удоволствие. Когато сложи кнедлите в чинията му, той хлъцна от изумление и очите му станаха кръгли: — Кнедли! Чехски кнедли! О, мила госпожа, колко много вас благодарен, споменава в молитви, желае щастие и дълъг живот вас Георг Хених! — Всичко бе от хубаво по-хубаво, цялото семейство се бе събрало най-накрая — баща, майка, дете и дядо, бяхме щастливи всеки посвоему, нищо не можеше да помрачи нашето щастие.

Баща ми наля отново чашата на стареца, а за себе си и за майка ми извади ракия.

— Шнапс! — весело каза той. — Днес може! Днес е празник! — чукнаха се и пиха на екс. Мраморното му лице поруменя, на майка ми също се зачервиха бузите; те се смееха, шегуваха се, аз се измъкнах тихомълком и отидох в кухнята. Бръкнах под умивалника и извадих оттам другото шише ракия — преполовено; бяха го забравили там след оргията в чест на бюфета. Отпуших го и изпих една голяма глътка. Задавих се, разкашлях се, сълзи излязоха от очите ми, но в гърдите се разля приятна топлина и веднага почувствах главата си леко замаяна.

— На еличку-ку-ку, на вршичкуууу, комар йеден... — слушах да пее баща ми от стаята. Допя ми се и на мен, но не знаех нито думите, нито мелодията. Майка ми звънко се смееше. Георг Хених го молеше да не пее тази песен, не била за пред жени. Баща ми пееше двойно по-силно.

Върнах се и отново седнах до дядо Георги. „Колко е хубаво! — мислех си. — Така може да бъде всеки ден! Защо не дойде при нас?“

Баща ми извади тромпета.

— Да видиш, че не си прав за бюфета! — викаше той. — Кажй сега — какво искаш да ти изсвирия? — Георг Хених искаше народна музика. Той му свиреше българска, румънска, чешка, после изкара на един дъх шеметното парче „Полета на бръмбара“, после „Чардаш“ от Монти, комшиите сигурно се чудеха какво става у нас, но като никога пазеха приличие и не смущаваха семейния ни празник.

— Вади цигулката! — заповяда баща ми. — Хайде да изкараме заедно нещо за дядо Георги!

— Свири малък цар за мене? — питаше старецът щастлив.

— Ще свиря, как няма да свиря! — извадих цигулката и я настроих, седнах на стола до дядо Георги и ние подкарахме на тромпет и цигулка „Одата на радостта“, онова място — „всички хора да стават братя“, дето го знае всяко дете, но какво от това — тази беше единствената мелодия, която можехме да свирим заедно; главата ми се въртеше, аз размахвах крака, свирейки и тактувайки, очите на майка ми блестяха, по челото на баща ми се виеха тъмни къдрици. „И малки цар! — говореше дядо Георги — мой златни...“ — И както размахвах крака, тактувайки, аз, без да искам, го ритнах — не, по-скоро едва докоснах с крака си неговия, малко над глезена.

— Ауа! Ох! — извика старецът и побеля като покривката.

Тънките му устни посиняха. Той стисна силно клепачи и отвори уста, сякаш търпеше нечовешка болка и иска да изкрещи, за да я облекчи.

Баща ми отпусна тромпета и го погледна недоумяващ. Майка ми стана от стола.

— Какво стана? Какво направи? — тревожно попита тя.

— Нищо — отвърнах уплашен, — без да искам... — Доплака ми се изведнъж. Не разбихах как може толкова да го боли, та аз наистина едва го докоснах.

— Дай да видя — баща ми стана. — Какво направи това дете? Ех!...

— Молим, Марин — шепнеше Георг Хених, — не виновно дете, не бива, остави ме, мине сега.

— Дай да видя къде те боли!

— Не трябва, не иска, молим!

Той обаче клекна пред стареца, нави крачола на панталона му, притегли го за глезена и леко го подхвана отзад.

Тънкият му крак бе ужасно подут и морав. Почти до черно. Прасецът бе увит с мръсни кърпи и стегнат с канап. Баща ми развърза канапа и махна кърпите. Те паднаха на пода. Там, където трябваше да е прасецът, зееше ужасна червена рана. Ръбовете ѝ бяха гноясали. Старецът наистина трябва да е търпял през цялото време нечовешки болки.

— Какво е това?

— Куче на съсед. Ухапал ме. Съсед бил сърдит защо не отива от дом и куче пуснал. Казал тебе: не пуска дете сам, много

лош животно! Лош господар, шнапс пил, жена пила и куче пуснали...

Баща ми бавно се изправи и бавно седна на стола си. Устата му бе отворена, той гледаше някъде през Георг Хених. И двамата с майка ми бяха бели като порцелановите чинии. Не продумвах думата. Старецът седеше с навит крачол, виновно увесил глава на гърдите си. Присвиваше ме корем. Пред очите ми за миг се разигра цялата сцена: огромният Барон, който се хвърля към дядо Георги, разтваря яки червени челюсти, остриите му зъби блясват и се впиват в прасеца на стареца, неговият писък, сгърченото от болка лице, смехът на пияните му съседи — косите ми настръхнаха и собствената ми кожа ме стягаше, сякаш пречеше на ужаса да излезе навън — гледах баща ми, чаках да предприеме нещо, молах се да предприеме нещо, заклевах го да стане прав и...

... той стана, в очите му се разгаряше страшен огън, не приличаше на моя баща, а на приказен юнак, който се бори с ламии и змейове, тръгна с широки крачки по коридора, аз тичах след него и ми беше трудно да го догоня; тръгна по „Искър“ в посока на „Волов“. Където минаваше — клоните на дърветата се кършеха, а листата капеха, той растеше с всяка измината крачка, стъпките му пробиваха ями в тротоара, аз падах в ямите, изкатервах се нагоре и продължавах да тичам след него — пестниците му бяха колкото кубетата на „Александър Невски“, ето — прекрачи една сграда, втора и се надвеси над къщата, в чието мазе живееше Георг Хених и рижият негодяй с жена си и страшното куче.

— Излизай, мръсник! — изгърмя гласът му и прозорците на сградите се счупиха.

— Кога плашиш, бабаит! — Рижия изскочи навън с псето. „Олеле!“ Баща ми тегли един ритник на кучето и го направи на пестил, после пресегна с два пръста, хвана Рижия за врата, вдигна го пред устата си, пое си въздух и духна; главата на Рижия отхвъркна като топка и се затъркаля по небето, спря, муцунката ѝ се източи и стана кучешка муцуна. „Джаф! Джаф! Джаф!“ — джафкаше безпомощно главата на Рижия, а баща ми... стовари пестници на масата и завря главата си в тях. Майка ми плачеше.

Георг Хених и аз мълчахме. Той — защото се срамуваше, аз — защото нямаше какво да кажа и защото бях много, много нещастен. Хората бяха насъскали куче срещу беззащитния старец, който не бе причинил никому зло.

... Далече някъде в Чехия се стелеха зелени поля и ливади. Стар замък се издигаше сред зелените ливади. Около него имаше могили с побити кръстове върху тях. Хора бяха наредени в дълга редица пред могилите, лицата им бяха сериозни и тъжни, очите им гледаха в празното пространство надалече, надалече, надалече, към полусрутеното мазе с мокрите стени, по които течеше вода, към изтърбушения миндер, на който се свиваше от болка, разговаряше със сенки и молеше смъртта да се омилостави и да го прибере старият чешки майстор, основателят на българската лютиерска школа Георг Иосиф Хених.

>

* * *

Майка ми заведе стареца в поликлиниката. Биха му инжекция и му направиха превръзка. Искаха да го пратят в болница, докато заздравее раната, но той не бе съгласен в никакъв случай.

Цял следобед лежа на моето легло, а вечерта, за голямо мое удоволствие, остана да спи при нас въпреки всичките си протести.

— Какво искаш ти — викаше баща ми, — да те изяде онзи звяр? Вразуми се, дядо Георги!

— Не изяде днес, изяде утре! — опъваше се той.

— Край! Точка! Баста! Оставащ тук. Утре аз ще се разправам с него.

— Марин, молим...

— Не!

Той опъна едно перде и раздели стаята на две, както при Вража и Стамен. Старецът легна на моето легло. Аз — при родителите си. Сгуших се в единия ъгъл, те — в другия.

Не заспахме до късно през нощта. В тъмнината се чуваше пресекливото дишане на дядо Георги. По едно време ми се стори, че се успокои и заспа. Тогава чух шепота на родителите си.

— Да остане при нас? — шепнеше майка ми.

— Нека опита, седмица, две — може да му хареса.

— Много ще е трудно.

— Не мога така... все едно виждам дядо си... няма да е толкова трудно. Където са трима, има място и за четвърти. Говори с него.

— Няма да е лесно. Първо ще говоря с онзи звяр.

— Внимавай.

— Ще внимавам, спи.

— Лека нощ.

— Лека нощ.

Нямаше смисъл. Знаех, че дядо Георги никога няма да остане при нас. Неговите сенки не знаеха къде живеем, щяха да дойдат в празното мазе и да се огорчат, щяха да се питат къде е, защо ги е изоставил. А при нас нямаше място за тях. Още повече че напоследък не идваха само вечер, а по всяко време на деня — сенките губеха търпение. Пък и бюфетът бе заел половината стая. Не, нямаше място у нас. Жалко.

Рано сутринта баща ми ме взе за ръка и ние отидохме да събудим Григор Аврамов — якия тимпанист на Музикалния театър.

— Какво става? — попита той, пропускайки ни да влезем, сънен и по пижама. — Пак ли ще мъкнем?

Баща ми извади цигари, почерпи го, те запалиха, а аз трябваше да сляза долу да си поиграя.

След четвърт час двамата се показаха от входа. Григор Аврамов бе увил около лявата си ръка дебело кече и върху него бе превързал с канап кожа. От десния джоб на сакото му стърчеше къса дървена палка. Лицето му бе зло.

— Давай — каза той.

На пресечката на „Волов“ спряхме. Баща ми клекна пред мен, взе лицето ми в ръце и ме загледа мълчаливо. После ме погали.

— Виж какво, моето момче — каза той, — ако те е страх, можеш и да не го правиш. Ние с чичо ти Григор ще се справим някак. Става дума за това: ти ще отключиш сега, ще влезеш в коридора и викаш високо дядо си Георги. Разбираш ли?

— Нали е у нас?

— Нищо. Ще го извикаш високо. Страх ли те е от кучето?

— Не ме е страх. (Много ме беше страх.)

— Така. Няма защо да те е страх. Ако се опита да те ухапе, ние сме зад теб. Няма да те докосне. Ако оня се покаже и тръгне към теб, веднага бягаш назад и викаш: „Помощ, татко.“ Ясно ли е?

— Ясно.

— Хайде, върви! — той ме плесна по бузата.

— Юнак! — Григор Аврамов дръпна за последен път и хвърли фаса. — Дай да те целуна!

Той ме издра с брадата си, звучно ме млясна по бузата, а на мен вътрешностите ми се свиха от ракиения облак, който излизаше от устата му.

Слезнах трите стъпала надолу. Сърцето ми се блъскаше в гърдите. Отворих и в носа веднага ме удари кучешката миризма. Направих две-три крачки напред и плахо извиках: „Дядо Георги“, звярът моментално се разлая. Вратата на Рижия рязко се отвори. Той изпълни рамката ѝ, висок, разрошен, сънен. В едната си ръка държеше Барон за нашийника.

— Абе вие и сутрин ли не оставяте човек да си доспи? — проломоти той и тръгна към мен.

— Помощ, татко!!! — аз хукнах назад. На вратата се сблъсках с баща ми и Григор Аврамов. Паднах, изтърколих се и се свих на кълбо до прага.

— Притвори вратата! — аз я затворих.

— На детето налиташ, а?

— Изпих ти кръвчицата! — те се нахвърлиха.

Всичко стана мълниеносно. Рижия дори не гъкна. Само пусна нашийника на Барон. Той излетя във въздуха с разтворени челюсти. Григор Аврамов подложи бинтованата ръка. Зъбите на кучето изскърцаха по кожата. Докато се давеше и хъркаше, озверелият тимпанист дигна палката и стовари къс, отсечен удар по черепа му. То изскимтя и се просна на пода. Рижия се опита да извика, но баща ми го сграби за гърлото. Двамата се претърколиха. Тенекиеното корито, което седеше опряно в ъгъла, падна върху тях. Гръм, трясък, страхотно дрънчене, пышкане, нечленоразделни звуци. През отворената врата видях как Русата, разрошена и въртейки очи, се хвърли да помага на мъжа си, спъна се в някаква маса и я направи на трески под тежестта си.

Всичко се тресеше, по главата ми падаше мазилка. Както се въргаляха насам-натам, баща ми успя да яхне Рижия през гърдите и започна да му нанася тежки удари отляво и дясно. Главата му подскачаше, подът тътнеше. Григор Аврамов сграбчи Русата за лакътя, изви го и натика увитата в кожа ръка в устата ѝ:

— Млък! Млък, че... това троши и женски глави! — той вдигна палката. Тя примря.

— Я се дръпни, бе! — баща ми стана и започна да изтупва панталоните. — Дръж тая да не вика! Я да видя тоя, дето налита

на малки деца — повдигна Рижия с една ръка, опря го до стената и стовари юмрук в стомаха му. Онзи се преве надве. Григор Аврамов го ритна в челюстта и го просна на пода до кучето. После се наведе и зашепна на ухото му, извивайки го жестоко с два пръста:

— Слушай добре какво ще ти кажа сега, искам хубаво да ме чуеш. Чуваш ли ме?

— Чувам! — изхърка оня.

— А така. Слушай: аз ям кучета. Като бях малък, изядох едно по-голямо от теб. Да махаш това псе, защото ако дойда утре и го намеря, ще го изям. После ще те изям теб. Никой не може да те отърве. Нито милиция, нито господ, нито дявол. Аз съм милицията тук. Аз съм ти господар. Кажи какво казах.

Повтори! — той блъсна главата му в пода.

— Ти си милиция! — от носа на Рижия течеше кръв.

— И господар! Една дума на детето или на стареца — къс по къс ще те режа. Аз ще се занимавам с теб, не тоя — Григор Аврамов изви главата му към баща ми, който изгаряше Русата с поглед. — Тоя е мека Мария. Най-много да те набие. А аз ще те изям. Ясно? Ще те изям!

Той се изправи, скри палката в джоба си и изтри длани в панталона. Рижия лазеше на четири крака и люлееше глава, сумтейки и пръскайки кръв наоколо.

— Хайде! — каза Григор Аврамов, подритвайки проснатото куче, и излезе навън.

Раната не бе заздравяла, но Георг Хених си тръгна. С много молби и придумване се опитахме да го накараме да остане при нас, но както и очаквах — той не се съгласи. Остана два-три дни, беше неспокоен, седеше на леглото ми и трепереше. Непрекъснато му се пиеше вода. Нямаше апетит и пушеше цигара след цигара. Опитахме се да го накараме да излезе с нас на разходка, но той се оправдаваше с болния си крак.

— Иска иде в дом. Марин, заведи мене в дом.

— Добре, а кучето?

— Не страх ме от куче. Затвори врата с пирон.

— Какво ще правиш у вас? За какво искаш да се върнеш в онази бърлога?

— Има работа. Иска работи.

— Каква работа! Трябва да почиваш.

— Има работа. Ти свършил своя, сега Хених има работа.

Изпратихме го до мазето. Отворихме вратата. Постояхме в коридора — нищо. Никакъв кучешки лай, нямаше следа от Барон.

— Няма куче — озадачено забеляза Георг Хених.

— Няма — мрачно се съгласи баща ми. — Внимавай все пак. А ти остани при дядо си Георги. Ако се опитат да го закачат, тичай веднага у дома.

Рижия не се опита вече да го закачи. Това бе лош признак. Опиянени от победата, ние не се замисляхме какво означава това мълчание. Няколко пъти срещях Рижия в коридора. Той се правеше, че не ме вижда, стискайки злобно устни. Жена му също мълчеше.

В следващите дни Георг Хених изпадна в странно състояние. Или седеше вцепенен на миндера, вперил поглед в срещуположната стена, или обикаляше мазето, тътрейки нозе, почуквайки с тояжка и мърморейки, без да ме забелязва.

Накара ме да извадя всички инструменти и да ги подредя на тезгяха. Лъскаше ги с ръкав, вдигаше ги пред очите си, дъхаше върху блестящия метал и пак лъскаше. После пак обикаляше и мърмореше.

— Георг Хених скоро иде си — каза внезапно един ден и ме накара да седна до него на миндера. — Цар Виктор сяда, слуша. Скоро иде при жена, брат и баща.

— Няма да си ходиш — упорствувах, — нека почакаат още малко!

— Малко чака. Има още работа върши. После отиде. Але трябва мен разбира ме, цар Виктор!

— Разбирам те! — доплака ми се.

— Не прави лице. Слуша мене. Кога стари Хених отиде си, инструмент остави за цар Виктор.

— Ама как? Всички?

— Всичко. Цели сандък. Але, обещае, никога не продава и бюфет не прави с инструмент на Йосиф Хених!

— Ама аз не мога да правя цигулки!

— Не беда... може научи се? Може твой син прави цигулки. Или негов син. Стар инструмент това, никъде вече не намери! Знае добре и пази.

— Ще ги пазя, ще видиш!

— Види... всичко види — засмя се старецът. — Дойде Георг Хених вечер, говори с тебе.

— Вземи ме по-добре с теб!

— Ай! Глупости говори! Млад още, инфант. Кога остарее, стане цар, спомни си дедо Георги.

— Тогава ще дойдеш ли да ме вземеш?

— Може дойде... ако не забравил ти Хених.

— Няма да те забравя. Ще вземем майка и татко, нали?

— Кога много стари, как мен. Първо стане голем цар, учи много!

— Ще живеем всички заедно в голяма къща, нали? — фантазирах аз.

— Голем дом, много голем... Место за всички.

— И бог ще храни?

— Не знае... може храни, може забрави храни. Сами храним се.

— Нали каза, че той никога не забравя?

— Казал. Стар вече, глупав. Кога види бог, повече знае. Дойде каже ти. Пази инструмент, никому не дава?

— Пази, обещавам. Никому няма дам!

— Много теб благодарен стари Хених. Молим, помниш!

Малко след това нещастията се изсипаха на главите ни. Една сутрин, тъкмо бях донесъл закуската му и се готвех да вървя да уча, на вратата се позвъни. Отидох да отворя. Двама мъже и една млада жена, по-млада от майка ми, се усмихваха приветливо на вратата:

— Здравей, момченце. Ти кое си?

— Виктор.

— Чудесно. Викторе, знаеш ли къде живее дърводелецът Георг Хених?

— Тук. Само че не е дърводелец, а майстор на цигулки. Вангел е дърводелец.

— О! — възхити се жената. — Цигулки! Може ли да влезем?

Отдръпнах се и ги оставих да минат. Те влязоха в коридора. Отворих вратата на дядо Георги. Той седеше на миндера и отново гледаше срещуположната стена.

Тримата влязоха вътре. Жената запуши нос с кърпичка.

— Действително... ужасно! — каза тя под кърпичката.

— Нечовешко — съгласи се единият.

— Дядо Георги, добър ден — каза вторият, — ние сме от хигиената.

— Добри ден — старецът извърна белите си очи към тях.

— Колко си годишен?

— Деведесе. Стар.

— И откога живееш в тази... стая?

— Не помни. Винаги.

— Дядо Георги има паспорт — обадох се аз.

— Аха, паспорт. Това дете внуче ли ти е?

— Не внук, то приятел.

— Аз приятел — заявих гордо — и баща мой!

— Защо говориш така, момченце? — с жален тон ме попита жената.

— Аз приятел! — настоявах упорито.

— Така, така. Роднини нямаш ли?

— Няма. Отишло.

— Хм. Ами, дядо Георги, знаеш ли, че тази стая трябва да се запечата? — каза мило жената. — Та тук и куче не може да живее?

— Куче живее оттатък — казах аз. — Но вече няма. Тук дядо Георги само.

— Аха — съжалително каза тя, — тази стая трябва да се ремонтира. Или — колега, как мислите? Подлежи ли стаята на ремонт?

— Това не е от моята компетентност — бавно и важно отговори колегата. Трябва да се консултираме с Петров от „Ремонт и жилищно настаняване“. Но според мен — деленда! Сградата трябва да се разруши. Тук трябва да се вдигат нови сгради. Кварталът е неспасяем.

— Е, дядо Георги — мило каза жената, — какво ще кажеш? Искаш ли да ти съдействаме да идеш в старчески дом, като си нямаш никого?

— Не отива — изпъшка Георг Хених. — Има работа. После сам отиде си!

— Добре, добре. Ние ще дойдем пак. Само че трябва да подадеш молба. Трябва да пишеш, че молиш да ти се намери място в старчески дом. Можеш ли да пишеш?

— Остави ме на мира мене!

Те си тръгнаха намусени.

— Свиня! — крещеше баща ми. — Изрод, подлец! Той ще го довърши! Старчески дом! Как ли не! Алчност, лакомия! Искане да вземе дупката на стареца, боже господи!

— Дядо Георги — настойчиво говореше баща ми на другия ден, — никой не може да те изкара оттук. Разбираш ли? Никой. Само запомни добре: не подписвай! Както и да ти говорят, каквото и да ти обещават — не подписвай! Запомни ли?

— Не подписва — клатеше глава Георг Хених, — молим, Марин, направи отсрочка! Слуша тебе какво кажеш.

— Спокойно! Ах, подлец... — той удряше юмрук в стената на Рижия.

След няколко дни пристигна друга комисия. Представиха се: социални грижи. С тях имаше и лекар, който прегледа дядо

Георги, въпреки че старецът не искаше и да чуе за преглед. Накрая се съблече, преслушаха го, изправиха се. Лекарят пухтеше и мърдаше вежди.

— Даа. Не е добре. Хич не е добре. Кой се грижи за теб?

— Колега Марин.

— Какъв ти е? Роднина?

— Приятел. Добри човек.

— Колко лева пенсия получаваш?

— Осемнайс...

— Но чувате ли? — обърна се лекарят към останалите. — Та той мизерствува! Просто се налага да иде в старчески дом. Можете ли да оставите така човека?

Те бяха съгласни, че не може. Кимаха и гледаха Георг Хених със съжалението, с което се гледа болно животно.

Баща ми тичаше от сутрин до вечер. От отдел „Жилищни ремонти“ му казаха, че вече е взето решение сградата да бъде съборена и на нейно място да се построи блок. Но дядо Георги не можеше да бъде настанен във временно жилище, докато се построи блокът.

— Разберете — натъртено говореше чиновникът, — той дори няма съдебно решение за обитаемата площ! Не можем да го настаним. Още повече че другото семейство е само в една стая. Поставете се на тяхно място. А старецът по всяка вероятност, докато блокът се построи...

— Що за отношение? — посрещнаха го в „Социални грижи“. — Старият човек няма никаква осигуровка, никакви средства! Как можете да искате да живее с осемнадесет лева месечно. Представете си, че ви е баща!

— Увеличете пенсията му!

— На какво основание? Той няма и пет години трудов стаж.

— Учениците му печелят международни конкурси!

— Аха! А той какво печели?

— Готов съм да поема грижата за него.

— В такъв случай трябва да ви осинови.

— Да ме осинови? Майка ми е жива!

— Е, виждате ли...

Затворен кръг. Скитахме от комисия на комисия, висяхме по гишета и кантори — отвсякъде вдигаха рамене: да иде в старчески дом. Защо да не иде в старчески дом? Там ще му е уютно на стария човек!

Накрая от „Социални грижи“ се съгласиха да го оставят на мира, при положение че някой доброволно се съгласи да му изплаща по 60 лева месечна издръжка.

— Откъде да взема тези пари? — тюхкаше се баща ми. — Какво да правя? Банка ли да разбия?

— Иди при учениците му — плахо предлагаше майка ми. — Може да се съгласят. Ние ще даваме по двадесет и те...

— При тези мръсници? Никога! Ех...

>

* * *

Той знаеше. Не даваше вид, че знае, но знаеше. Не пускаше вече никой при себе си. Само мен и баща ми. Престана да пуска дори и Сенките. Беше им казал, че ще развалят къщата и те престанаха да идват. Местеше крака из мазето, подреждаше инструментите и мърмореше. Или изпадаше в многочасово вцепенение.

Един ден Георг извади дървото от Шпиндлеров млин и дървото от Митенвалд, разви ги от парцалите, постави ги на тезгяха и каза:

— Казал тебе. Направи цигулка. Гледа и внимава. Може не научи се, але гледа. Цигулка за господ.

— Дядо Георги прави цигулка — съобщих възбудено в къщи. — Можете ли да си представите? Цигулка за господ!

— Представям си — мрачно каза баща ми. — Старият се е... отчаял съвсем. Нека прави. Нека се занимава с нещо.

— Как така за господ? Господ ли ще свири на нея?

— Сто пъти съм повтарял: господ няма! — кресна той. — Е, не разбираш... Искан да каже, че прави цигулка за някой, който свири като господ.

За Васко Абаджиев ли? — наивно попита майка ми.

— Глупости! Между другото — обърна се той към нея — ти си права. Няма изход. Трябва да отида при онези мошеници да ги моля.

>

* * *

Бе извадил отнякъде една книжна изрезка във формата на цигулка, но по-голяма. Изрезката трябва да е била много стара — краищата ѝ бяха слепени един за друг и той внимателно ги разлепяше, за да не ги скъса. Сложи я върху дървото от Шпиндлеров млин и бавно прекара молив по контурите ѝ. Вдигна го и дълго го разглежда под мътната светлина на прозорчето. Остави го на тезгяха, взе изрезката и бавно я скъса на четири. Подаде ми парчетата и каза да ги хвърля.

— Защо?

— Свършило. Не служи никому вече. Цял ден загуби да подреди инструментите си на тезгяха. Полагаше ги, отдръпваше се, разменяше местата им, все бе недоволен от нещо и си мърмореше. Накрая постигна онзи ред, който го задоволяваше: най-отгоре подреди пет-шест длета от различен вид и размер. Обясни ми, че едните са за издълбаване — другите — за вкопаване, трети — вдлъбнати и леко извити, за издълбаване на вътрешната страна на лицето на цигулката. Под тях подреди три ножа с тънки и остри върхове. Следваше цикла, остро и плоско трионче, пили. Повтаряше ми имената на инструментите и ме караше да ги уча наизуст: ренденца, копачи, щрайхмус, фуксшванц, швайциг, рашпили, стеги...

Следващите два-три дни седеше на миндера от сутрин до вечер, галеше дървото и от време на време тежко въздишаше. Прекарваше длан през челото си, обръщаше дъската от другата страна и пак въздишаше:

— Какво става?

— Не слуша ме. Двама много стари. Не знае как обясни къде отива.

— Кажи му, че отива при господ.

— Не знае кой той. Але и аз не знае.

— Как да не знаеш? Колко пъти си ми говорил! Нали ми казваше, че е по-голям от нас, че е татко на всички, че се грижи, дава храна...

— Казал. Ти малък инфант. Не така с дърво говори. Не слуша, сцепи се.

— Опитай! Вземи триона и режи.

— Ай! Това не прави! Свикне с дърво, влезе в него, мисли как дърво. Всичко каже, стане приятел...

— Че кажи!

— Але — как?...

Млъквахме и мислехме. Не можех да разбера. Малко ли цигулки е направил досега? С колко дърва е разговарял през живота си?

— Говори както с другите? Какво си им казвал?

— Каже къде иде, при какъв човек. Първо види човек, разговаря, мъчи се цигулка прави по калъп... Какъв човек, такова цигулка. Не разбира?

— Разбирам — искаш да кажеш, че не си виждал бог и не знаеш какъв човек е?

— Умен...

— Защо не си питал Боженка? Или баща си? Или брат си? Те нали са го виждали?

Старецът примляскваше, въсеше се, галеше дървото и не отговаряше.

— Е?

— Казали...

— Тогава?

— Мислим, не такъв. Видели, але не видели.

— Не им ли вярваш?

— Не, говори с тех за господ. Говори как било у нас, в Чехия.

— Как беше?

— Хора весело... Няма мъка. Няма куче. В голем дом живели... Идвал гост от Вийн, Германия, Москау. Уважава майстор. Прави голем маса, как мила госпожа, майка, пиело бира, вино... пушело ей такъв цигара — той разперваше ръце, — имало голем връх при наш дом. И вода, вода...

— Река?

— Река.

— Защо не си останал там?

— Приятели поканили. Казали майстори уважава у Булгарско, няма майстор. Прави школа, има ученици...

— Защо не си си отишъл после?

— Боженка болна била, пари немало. Брат умрел, баща, аз на гроб не отишел. Само седи тук, моли се...

— Сърдят ли се?

— Не сърди. Знае как било. Мълчи, не пита, молим.

Караше ме да му наля вода. Излизах на двора и наливах вода в каната. Пиеше жадно, непрекъснато беше жаден. Пушеше фас след фас. Когато ги свършеше, посягаше под кревата, вадеше „Бузлуджа“ и палеше цигара след цигара. Дишаше тежко, на пресекулки. Гърдите му свистяха. Давеше се и когато му давах чаша вода, поливаше цялото си лице с нея.

— Трябва бързо работи — оплакваше се, — време няма! А дърво не слуша.

— Виж какво — казах един ден, — защо не ме оставиш аз да поговоря с него?

— Ти говори с дърво?

— Нека опитам. Може да стане, а?

Той дълго мълча, разтрива очи и слепоочия, кашля, пуши.

— Але добре. Говори с дърво. Каже как може. Може теб чуе?

Легна на кревата и ми обърна гръб.

Мълчахме дълго. Изглежда заспа. Дишаше равномерно. Главата ми бе съвсем празна и аз вече се проклинах, защо му предложих да говоря с дървото. Галех го разсеяно, както правеше той, търсех думи, но думите бягаха от мен. Вместо тях в главата ми се въртяха объркани изречения в неправилен словоред — неговия. Дървото грееше под пръстите ми. Сякаш лесно се издуваше.

— Виж какво... — започнах неловко. То като че ли изтръпна.

— Виж какво, дърво — затворих очи и оставих думите сами да идват. — Дядо Георги трябва тебе направи! Май че трябва, не питай защо. — Дървото стана твърдо. — Чакай! Ще ти кажа — бързо продължих, — те го викат отдавна. Той не отиваше при тях, защото... ние тук правехме бюфет. Сега обаче трябва да направим цигулка. Вземете те със себе си и занесе на дядо господ. Ние не знаем кой е той, дядо Георги вече не знае. Преди знаеше, но сега мисли, че... — дървото сякаш настръхна — ... чакай, чакай... Господ е... на господ трябва цигулка. Дядо Георги никога няма да направи цигулка за някой лош човек. Виж Франтишек — да. Ванда — също, само че това е друго. Трябва да знаеш, че дядо Георги те уважава и няма даде на никой... На никой, само на господ. Господ е най-добър от всички... ще свири на тебе, докато стане виртуоз. Виртуоз е човек, който най-добре свири. Когато свири виртуоз, залата е пълна, има много цветя, всички ръкопляскат, някои дори плачат не защото са тъжни, а защото им харесва. Там, където е господ, има зали по-големи оттук. Има ангели. Дядо Георги знае. Когато господ свири на теб, всички ангели ще слушат и ще пляскат с крила. Там ще бъде жената на дядо Георги Боженка, брат му Антон, баща му Йосиф, сигурно и жената на господ ще е там, тя е божията майка — така се казва. И техният син Исус — и той ще бъде там. Всички чакат само тебе! Дърво, разбираш ли? — То грееше под пръстите ми. — Толкова много хора наоколо и все добри! Няма куче, няма комисии, на първи ред седи дядо Георги и слуша как звучиш! Винаги когато господ свири, той ще е там. Яд ме е, че аз ще дойда по-късно. Дядо Георги казва, че първо трябва да стана цар. После, когато остарея, той ще дойде да ме вземе и тогава ще те чуя. Сигурен съм — продължавах разпалено, — че ще ти е приятно господ да свири на тебе. Да бях на твое място, щях да се радвам. Всичко бих дал да съм на твое място! Помисли само: господ те взима в ръка, слага възглавничката под брадата си, поставя кърпичка върху тебе и започва да свири... Сигурно

косите му са дълги и черни като на големите цигулари... аз съм виждал снимка на Паганини, той има такава коса. Да — първо гами и арпеджи. За разсвирване. После концерта на Конюс. Аз също го свиря и много бих искал да чуя как ще го изпълни. Моля, дърво, остави дядо Георги тебе направи цигулка! Аз ще уча, ще си поправа бележките, ще гледам бързо да стана цар... и когато дядо Георги дойде да ме вземе, пак ще се видим. И пак ще поговорим. Ще кажа: видя ли колко хубаво направило, че ме послуша? Ами ако беше попаднало при Франтишек и Ванда? Чуваш ме? Дърво?...

Дървото бе леко и топло под пръстите ми. Като пластилин. Като жива плът. Не смеех да отворя очи.

Стори ми се, че в стаята се разнесе нежен, мелодичен звън, който идваше под пръстите ми. И някакъв полъх идваше оттам — дървото въздишаше.

>

* * *

Вангел се обеси.

Една сутрин махалата бе разбудена от протяжния вой на котките му — пет-шест проскубани, полудиви, същества, зли и необяснимо привързани към стопанина си.

Първа го видя Цанка. Тя страдаше от безсъние, срещу което нищо не помагаше — нито валерианови капки, нито студени компреси, нито разноцветните хапчета и прахове, с които тъпчеше сухото си тяло.

Това се случи в края на октомври. Сутрин бе хладно. Листата на дърветата капеха по тротоара, но към обяд слънцето напичаше и малки черни мухи прехвърчаха из въздуха.

Циганско лято.

Към шест сутринта от стаята на Цанка се разнесоха писъци. Всички изскочиха в коридора. Пепи, Роленска и майка ми бяха по нощници, мъжете — по пижами и наполеонки. Ванчето, Владко и аз напразно се мъчехме да се промушим през краката на родителите си, за да видим какво става.

Пръв се окопоти баща ми.

Той почука на вратата на Цанка и като не получи отговор — тя продължаваше да пици, сякаш я деряха жива, рязко разтвори вратата, при което хлабавата брава остана в ръката му.

Миг по-късно Цанка увисна на шията му, разчорлена и с посиняло лице. Пяна излизаше от ъгълчетата на устата ѝ.

— Ужас! — крещеше тя. — Ужас! — и сочеше към прозореца, който гледаше към задния двор.

Той я отскубна от себе си, блъсна я в коридора и влезе в стаята. Всички се натрупаха на вратата. Промуших се в клозета, през чийто прозорец също се виждаше задният двор. Качих се на тоалетната чиния и погледнах навън.

Вангел висеше срещу щангата за тупане на черги, изпънат като войник срещу утринното слънце. Ръцете му се поклащаха пред коленете. Очите му бяха изхвъркнали навън. Той се плезеше

неизвестно кому с черен език. Главата му бе отпусната към едното рамо. Между щангата и шията се виждаше тънко въже, опънато като струна.

Повърнах отвисоко, както стоях на чинията. Свих се на пода на клозета и повърнах още веднъж. Оттам ме изкара майка ми, който знае защо, с плесници, но плесниците аз не усещах.

Към обяд, след като се съвзех, научих, че е идвала милиция и че една кола от поликлиниката е откарала Вангел в моргата.

Това бе първото самоубийство в махалата. Ридах дълго и безсмислено. Вангел никога не ми е бил приятен. Нито котките му, на които децата от махалата даваха валериан и обуваха лапите им в орехови черупки.

Плъзнаха различни слухове защо си е отнел живота и както обикновено — всичките до един неверни.

Два дни след това дойдоха някакви хора, вдигнаха кушетката, масата, двата стола и гардероба, прибраха тезгяха и инструментите и му запечатаха дюкяна.

— Не трябва да се пропуска тази възможност, разбираш ли? Един етаж под нас, сухо, топло, има собствена тоалетна и чешма — говореше възбудено баща ми, разхождайки се напред-назад в мазето на дядо Георги. — Разрешение ще получим. Ще обърна света наопаки и ще получим. Ще говоря лично с директора на театъра да се заеме с въпроса. Ти си наш стар колега, няма да откажат!

— Остане тук. Нема време преместим се.

— Не разбираш ли, че ще те изгонят оттук? Нищо не може да се направи! Ще дойдат с булдозери, ще бутнат всичко — къде ще идеш тогава?

— Остави мен работи.

— Дядо Георги! Как да ти обяснявам още? Празно! Сухо! Просторно! Има място и за двата тезгяха, ще намерим мебели, ще заживееш в нашата къща, чуваш ли? При нас.

— Иска работи.

— Остави това сега! Цигулката не е по-важна от това, което ти говоря. Още днес вдигаме всичко и ти се нанасяш. После ще тичаме да оправяме документи. От утре можеш да работиш пак, никой няма да ти пречи!

— Не иде в стая на умрел майстор.

— Не ставай дете! Какво като е умрял? Все някой умира някъде.

— Верно...

— Е?

— Майстор сам убил се.

— Ама какъв майстор е Вангел, боже господи? Какво като се е обесил? Важното е, че го няма, отиде си, край с него — а дюкянът е свободен! Хайде, кажи да.

— Не.

— Защо?

— Защо нема време, Марин. Молим, остави мен работи цигулка.

— Слушай, дядо Георги! Караш ме действително да мисля, че си... ама бива ли така бе, човек? Знаеш ли, че ако не избързаме, след ден-два стаята ще бъде заета? Каква цигулка? Я да я видя тая твоя цигулка. Какво е това?

Баща ми се наведе над тезгяха, на който бе пристегнато готовото дъно на цигулката. Дядо Георги прекарваше по повърхността му трупче, на което бе увил фин гласпапир.

— Какво е това? Не прилича на цигулка!

— Защо не прилича?

— Вижда ми се... хм, не е ли много голямо? Защо тук — той посочи основата — е толкова издуто, а тук — пръстът му се спря в горната част на крушата — толкова тясно? А това? — Той прекара нокът през мястото, където трябваше да легне основата на грифа. Защо е толкова широко? Какво ще има тук?

— Гриф.

— Гриф? На контрабас ли? Дядо Георги, с какво се занимаваш?

— Казал, цигулка прави.

— Но това не е цигулка! Това е... е, във всеки случай аз не съм виждал такава цигулка.

— Не видел. Никой не видел. Отдавна свирил на такава цигулка, преди двеста, триста годин.

— Сега ли е време да се занимаваш с това? Играеш ли си? Слушай! Вземи цигулката си, ето и Виктор ще ти помага. Ние ще дойдем с колегите тук след един час и ще те пренесем. Още тази вечер ще можеш да си работиш цигулката.

— Марин, молим. Казал нема време. Остави работи.

— Този твой господ не може ли да почака? — разкрещя се баща ми. — Знам! Всичко научих! Правиш цигулка за господ. Ясно ми е! Само че на теб не ти е ясно, че утре, вдругиден — най-късно след месец ще те вдигнат оттук и край с твоята цигулка!

— Свърши до месец.

— Свърши! И после — къде? Замисляш ли се?

— Нема време мисли. Сега мисли за инструмент. Баща ми седна на миндера. Извади цигара, завъртя я между пръстите си, после махна отчаяно и отново я прибра в кутията.

— Не сърдит мене, Марин, молим?

— Не ти се сърдя... Само че какво ще правим сега?

— Седи и чака.

— Седи и чака! А после? Утре ще те натоварят на камиона, а аз да седя и да чакам. Ех...

Той стана, хвърли тъжен поглед наоколо, погледна пак цигулката и изкриви уста. Каза за обяд да бъде в къщи и излезе.

Георг Хених вдигна от ъгъла една форма, която до този момент не бях виждал. Стори ми се необикновена. Бе доста по-голяма от цигулка и значително по-малка от виолончело. Горната ѝ част наистина бе твърде тясна, а долната — прекалено широка. В нея с миниатюрни скоби бе стегнато горното дъно на инструмента, лицето. Той махна скобите и го освободи. Порови под тезгяха, извади метална жица и закрепил на нея лицето на цигулката. Взе от чекмеджето едно филцово чукче, погледна ме сериозно и каза:

— Сега внимава. Слуша добре?

Той чукна леко лицето на инструмента в средата. То трепна и звънна, неуловими вибрации излизаха от него, както от камертон, само че тонът не се задържа тъй дълго.

— Чул?

— Чух.

— Кой тон?

— Си бемол!

— Добър ухо! — доволен кимна той. — Си бемол, верно!

Това се повтори с долното дъно на инструмента. То издаваше тона до.

Докато дълбаеше с тънкото длето краищата на двете дъна, Георг Хених ми разправяше приказки за цигулките. Най-прекрасните приказки, слушани някога от дете. Разказваше ми за различните школи — брешианска, кремонска, венецианска, миланска, неаполитанска, тиролска, саксонска, виенска, как една цигулка скита из цял свят от ръка на ръка и попада ту при истински майстори, ту при мошеници, при богати графове и барони, в дворци и бедни къщи — колко странна съдба има един майсторски инструмент! Колко падения и трагедии, но и колко възторг и слава! Какви имена кънтяха в полумрака на мазето, изричани от устата на Георг Хених, как просветваха и се губеха едно от друго, сякаш златни ноти от безкрайна мелодия — Гаспаро Бартолотти, Джовани Паоло, Маджини, Андреа Амати, Антонио Амати, Хироним Амати, Антонио Страдивари, Франческо Руджиери, Андреа и Пиетро Гварнери, Джузепе Джиан Батиста Гварнери, Гварнери дел Джезу, Санто Серафино — и колко още, които съм забравил.

— Добре говорил с дърво.

— Ти чу ли ме? — ушите ми пламнаха.

— Не чул. Бил уморен, спал. Ала дърво слуша мене — как каже — дърво сам прави себе си, аз помага.

— Защо не искаш да дойдеш с нас?

— Не иде в стая на умрел човек. Не може там цигулка прави.

— Мислиш, че Те няма да дойдат вече при теб ли?

— Така мисли. Място не добро. Майстор сам убил се.

— Аз го видях, беше... страшен.

— Ай, ай, ай! Не хубаво гледа умрял човек! — Той работеше върху лицето, водейки длетото напречно на жилите. — Ти обещавах мен никога не гледа умрял човек. Не ходи на погребение. Още млад, инфант — той внимателно дълбаеше отвора на лицето във формата на буквата еф, за който казваше, че е подписът на истинския майстор. По пода, тънки като косъм, падаха дълги къдрави стружки.

— Ти виждал ли си умрели хора?

— Кога бил като теб. Моя майка.

— А Боженка?

— Не видел. Умрела в — как се казва? — хоспитал.

— Болница.

— Болница. Кога правил погребение, била в — как се казва?
— калъф?

— Ковчег.

— Ковчег.

— Страх ли те е от умрели?

— Не страх. Ала не гледа умрел човек. По-добре помни как бил, кога живел, говорил...

Дългите му бели коси падаха върху очите и той бе превързал челото си с канап. Приличаше на стар индианец, племенен магьосник — както сновеше из мазето прегънат на две, с дългите до пода ръце и дълбоко хлътналите в лицето бели очи. В ъгъла между миндера и тезгяха, върху някакъв собственоръчно направен уред, който приличаше на спиртник, къкреше лепило в метално гърне. Тъмнокафявата течност миришеше остро и тежко. Златисточервен лак просветваше тъмно в една от стъклениците. Бе топло и душно, сякаш някой вдишваше горещ въздух в мазето през процепите на сивите стени.

— Казал на баща за инструмент?

— Казах му.

— Какво баща казал?

— Че по-добре да ги продадеш на Франтов или на Ванда. Каза, че не са детски играчки.

— Не продава никога инструменти на баща! И ти не продава, помни!

— Никога!

Бе съединил горната и долна част на цигулката с една лента, която наричаше _околница_. Не бе по-дебела от два милиметра; направи я от явор, дървото от Шпидлеров млин, внимавайки

шарките да паднат напречно. Тя се състоеше от шест слепени помежду си ленти. Лентите извиваше с нагорещено желязо, като преди това ги мокреше с парцалче, натопено във вода.

Корпусът бе готов. Колкото и да го гледах в ръцете, не успях да разбера как вкара вътре душичката на цигулката — онова нищо и никакво късче дърво, което приличаше на дебела клечка и което бе най-важната част в целия инструмент.

— Мръдне малко вляво — цигулка глуха. Мръдне вдясно — але слаба, глас нема. Требва место точно знае...

Гърбът на цигулката, за разлика от лицето, направи от две отделни парчета, които после слепи в средата. Видях как разграфи цялото дъно на малки квадратчета, това бе трудна и дълга работа, която му отне много време. Измерваше разстоянията между отделните квадратчета, сверяваше, записваше нещо в тефтера, не смеех да го питам какво прави, за да не го разсейвам. А и едва ли би могъл да ми обясни.

Но за душичката не се сдържах и го попитах:

— Дядо Георги, как знаеш къде точно да я сложиш?

— Пита дърво, само каже. Вижда квадрат? Е, слага пръст в квадрат, чака, чака, чака, ако дърво мълчи — мести в друг квадрат. И пак чака. Пита, мести, мисли — кога дърво види — майстор търпелив, време има — само каже. Там сложиш.

Ръцете му престанаха да треперят. Поне не трепереха, докато работеше. После, когато присядаше на миндера да си отдъхне, те отново започваха да подскачат на коленете му. Той ги гледаше, обръщаше длани и клатеше укорно глава. Работеше от сутрин до вечер. Работеше по всяко време на деня. Когато и да идвах — работеше. Сигурен съм, че работеше и през нощта. Прекъсваше само когато се налагаше инструментът или част от

него да преседи в калъп. Ядеше малко. Често се случваше да отнеса канчетата така, както ги бях донесъл.

Комисията отново дойде да го търси. Той не ги пусна вътре. Молеха го да излезе за момент, колкото да подпише — и пак ще го оставят на мира, — но той бе сложил райбера на вратата и само повтаряше: „Остави мен работи! Кога свърши, тогава говори!“

Георг Хених бе изпаднал в транс. Движенията му бяха сигурни и пъргави. Като го гледах отстрани, имах чувството, че върши всичко под чужда диктовка, тъй замаян бе погледът му, тъй прецизни движенията му, тъй странно бе осветено отвътре лицето му.

В тези дни Георг Хених обитаваше друг свят. Сигурен съм, че в него се чувствуваше несравнимо по-щастлив.

>

* * *

В стаята на Вангел се нанесе ново семейство: един едър, мълчалив и тъмен мъж, шофьор, жена му — снажна като него, с много бистри сини очи, чиито зеници бяха като точици, и техния син — щръклесто момче на моята възраст, което имаше дарбата да пада на земята, събрало ръце до бедрата, право като дъска, без да си счупи главата.

Още на втория ден жената на шофьора премете задния двор гола, само с един розов комбинезон върху себе си, чиято връзка бе скъсана на едното рамо и гърдата ѝ непрекъснато се люлееше навън. На лицето ѝ бе застинала кротка усмивка, която не се променяше — не ставаше нито по-широка, нито по-тясна, нито по-щастлива, нито по-нещастна. Усмивка-маска, която отричаше каквото и да е лице зад себе си.

Жената бе луда. Всеки ден точно в един на обяд тя започваше да мете двора, а като свършеше — започваше улицата. Минувачите правеха дъга, минавайки покрай нея, и съжалително клатеха глава. Мъжът ѝ често се връщаше в къщи, за няколко минути само; спираше самосвала, скачаше от кабинката, по умореното и брадясало лице не можеше да се прочете какви чувства го вълнуват. Хващаше жена си внимателно за рамото и внимателно я отвеждаше в стаята.

Беше любезен, поздравяваше всички учтиво, дори и нас, децата. Не пиеше. Не се сприятели с никого.

Няколко седмици след като се настаниха, една болнична кола отведе жена му някъде. Тя не се върна повече в нашата къща. На другия ден върху стената до стълбището се появи некролог. Бе подписан „от съпруг и син“. В него се говореше за нейната доброта, майчина любов и трудолюбие. Ние никога няма да те забравим — пишеше отдолу.

Това бе втората смърт в махалата, въпреки че ние нямахме време да приемем жената като своя. А и едва ли щяхме да я приемем, дори да не беше умряла.

* * *

Баща ми отлагаше ден след ден посещението при Франтишек и Ванда. След последната комисия обаче разбра, че наистина няма никакво време.

Една сутрин станахме рано, закусихме и тръгнахме. Не ми се ходеше при тях, но родителите ми бяха на мнение, че моето присъствие може да помогне с нещо.

— Може би — предположи баща ми — ще се засрамят поне от детето. Знам ли вече?

— Опитай — съгласи се майка ми.

Отначало Франтишек не искаше да ни приеме, но като разбра, че Георг Хених може да попадне в старчески дом, прояви внезапен интерес.

— А той какво? Не иска?

— Вие бихте ли се съгласили на негово място?

— Е — какво очаквате от мен?

— Има шанс да му се размине. Аз бих го приел у дома си. Но от „Социални грижи“ искат документ, че има някакъв редовен месечен доход. Не по-малък от шестдесет лева. Аз съм готов да дам двадесет, ако вие и вашият колега се съгласите да поемете останалата сума...

— Двадесет лева месечно? Вие какво мислите — че аз изкарвам милиони?

— Аз също не изкарвам милиони.

— Не. Не става. Ако се съгласи да ми продаде инструментите...

— Той ми ги подари! — не издържах аз. — Като свърши цигулката, ще ми ги даде. Аз няма да ги продам!

Франтишек свали бавно очилата си, изгледа ме дълго от горе до долу и проточи едно „Я виийж ти!“

— Такава ли била работата? За това тези грижи за стареца? А аз си мислех... чакай, каква цигулка?

— Той прави сега цигулка — продължавах аз, въпреки че баща ми ме стискаше за ръката да мълча, — още малко и ще я свърши. После ще ми подари инструментите си. Татко знае!

— Интересно! — той ни изгледа внимателно. — За кого прави тази цигулка? Може ли още да работи? Значи има клиента? За какви средства говорите тогава?

— Занимава се, колкото да не седи без работа — бързо каза баща ми, изпреварвайки ме. Аз я видях, никаква цигулка не е това. Аз съм музикант.

— Колега? Но седнете! Защо стоите прав? — Франтишек се засуети, намери стол и след като ни беше държал петнадесет минути прави, ни предложи да седнем.

— Значи сте я виждали. Защо „никаква цигулка не е“?

— Поне не съм виждал такава. Необичайна форма. Предполагам, че паметта му изневерява.

— Възможно, възможно — майстор Франта бе някъде другаде, далече оттук. — А колкото до инструментите — истина ли е това, което каза детето?

— Да... Има нещо такова. Аз нямам никакъв интерес, дори съм против. Но това е желанието на стареца.

— Разбирам. Всъщност... знаете ли какво? Нека да помисля няколко дни. Аз ще ви се обадя. Какъв ви е адресът?

Баща ми даде адреса ни и го посъветва да побърза. Разделихме се любезно.

Майстор Ванда реагира още по-кисело на нашето предложение.

— Двайсет лева? Никога! Вие знаете ли, че за двадесет лева се скъсвам от работа? Знаете ли какви пари струват материал, инструментариум, лакове, бои, струни? Имате ли представа от това?

— Но той е ваш учител! — ядоса се баща ми. — Той ви е дал хляб в ръцете! Не ви ли е срам?

— Мен? Той трябва да се срамува! Да не мислите, че хлябът, който ми е дал, е бил без пари? Да не би да съм му единственият ученик? Да е мислил за старините си. Хайде де! И въобще — какъв сте вие? Кой ви е упълномощил?

Докато баща ми тичаше по репетиции, представления, полунощни чалги, докато обикаляхме комисии и инстанции, докато някой се бесеше, друг умираше, трети се готвеше да бяга в Америка и докато майка ми пестеше всяка стотинка, за да пълни бюфета си със сервизи, докато на нашето семейство започваха да гледат с все по-лошо око, защото бяха научили, че се каним да

приберем някакъв старец — старецът довършваше своята цигулка, въвн от този хаотичен свят, едва люлеещ се на краката си, глух за всичко и всеки.

Много трудно бе да го накараш да влезе в разговор. Не ядеше. Пушеше. Изпиваше огромни количества вода. Стискаше тънки устни и мълчеше. Понякога изпадаше в старото си вцепенение — седеше на миндера, гледаше в ъгъла и мърмореше нещо в брадата си, но това не траеше дълго. Най-много четвърт час; тогава ставаше и започваше отново да работи.

Когато почиваше, аз се примъквах, вдигах кърпата, с която завиваше инструмента, и го разглеждах.

Боже, господи! Каква ти цигулка! Има осминки, четвъртинки, три четвърти и цели; вече бях виждал всякакви, но не и такава. Това бе най-голямата цигулка, която някога е съществувала... сигурно. Може би по-голяма и от виола. Не че бе кой знае колко дълга — дължината ѝ не надвишаваше значително тази на виолата, но бе много по-дълбока, следователно душичката ѝ бе по-голяма. Най-голямата душичка, която някога е поставяна в цигулка.

Грифът се съединяваше с охлювчето направо. Охлювче, каквото сме свикнали да виждаме на цигулките, нямаше. Георг Хених бе изваял от дървото глава на жена. Неговата цигулка завършваше — или започваше? — с женска глава, изработена с най-тънкото длето от комплекта и с изключително майсторство. Главата удивително напомняше изтритата снимка на Боженка, която висеше на стената, забита с пирон. Същевременно — косите, скръбно наведената надолу глава, скулестото лице и мекотата, което излъчваше то, напомняха силно божията майка от иконата, аве Мария, грация плена! — очите на жената бяха привързани с превръзка, чийто възел стоеше отзад на главата ѝ като кок.

— Харесва тебе?

— Много! Прилича на майката на Исус. Също и на жена ти. Само че — малко по-стара. Каква е тази глава?

— Амор. На български каже се — любов. Малък, не разбира. Инфанти.

— Защо да не разбирам? Любов, ясно. А защо е с превързани очи?

— Защо любов — въздъхваше майстор Хених — сляпа. Не разбира.

— Много е тъжна главата.

— Не тъжна. Кога свири музикант, гледа право у глава. Свири първо за глава, после за други. Глава чува всичко, разбира всичко. Ако няма любов у гърди, ако не гледа любов у лице — музикант не майстор. Може виртуоз, але не майстор. Разбира? Глава слепа, а гледа музикант право у сърце. Але ако няма сърце?

— Нали е за господ?

— Молим да. За господ. Остави ме работи. Гледа, мисли.

>

* * *

Няколко дни след разговора с баща ми майстор Франтишек пристигна при Георг Хених. Беше слънчев следобед. Дори в мазето на стареца няколко лъча бяха успели да намерят пролука и весело се боричкаха на пода. Настроението му тази сутрин бе

приповдигнато — дали защото работата отиваше към своя край, или заради слънчевите лъчи, но дядо Георги се шегуваше, работейки последните детайли върху главата и наглеждайки от време на време лепилото в металния съд.

Разказваше пак за Чехия. За буйния си брат Антон, за който нямало по-голямо удоволствие от това да препуска на кон из зелените ливади, облечен като древен рицар, с меч на кръста и валдхорна в ръце, и как препускайки, той можел да изпълни и най-сложните пасажи на своята валдхорна, тези от увертюрата на „Вълшебния стрелец“, та дори и концерта на Моцарт — и дядо Георги отпускате грифа и се опитваше да тананика този концерт. Гласът му бе ръждив и писклив и с нищо не напомняше бляскавите звуци на славния инструмент, на който някога е свирил брат му. В края на краищата той забелязваше, че едва потискам смеха си и сам започваше да се смее ситно, друсайки се цял. Смехът му преминаваше в кашлица и тогава аз го тупах по гърба, докато се успокои.

На вратата се почука силно. Някой опита веднага след това да я отвори, но Георг Хених работеше вече само при закрити врати: райберът беше пуснат, за да не го изненада комисията.

— Кой? — попита старецът и се ослуша.

— Старче, отваряй? Аз съм, Франта. Или си ме забрави вече, а? Само че аз не те забравям, нищо че ме изгони последния път. Хайде.

— Отива си! Нема време. Не продава инструмент!

— Дръж си инструментите, не ги искам. Разбрах, че си ги подарил.

— Кой тебе каза?

— И това ли си забравил? Нали ти изпрати онези двамата, бащата и детето, при мен. Те ми казаха.

— Кого изпратил? Никого не пратил! Върви! Стари Хених има работа. Отивай, Франта!

— Може ли така? Толкова години си ме учил, може ли така да ме отпращаш? Хайде, пусни Франтишек да види каква цигулка правиш. Чия е поръчката?

— За цигулка знае?

— Детето ми каза. Хайде, стара чешка скръндзо! Покажи ми да я видя! Казах на Ванко, че пак си почнал работа. Той също иска да намине. Какво пък, нали сега сме конкуренция? — и Франтишек гърлено се изсмя, не преставайки да натиска бравата.

— Отива си! Казал. Цигулка не готова.

Майстор Франтишек изруга зад вратата и престана да напират. Съседната врата хлопна. Чухме гласовете на Рижия и жена му.

Георг Хених отпусна грифа в ръцете си. Женската глава докосваше пода.

— Кажете ми защо с баща при Франтишек?

— Ето какво — започнах да обяснявам, — ако те с майстор Ванда се съгласят да дават по двадесет лева издръжка, тогава и ние ще даваме и ще те оставят на мира. Никой няма да те закача.

— Баща ходил при Франтишек? Дваес лева за Хених.

— Ами да! Нали са ти ученици?

Старецът унило сложи цигулката на тезгяха и покри лице с едрите си шепи. Мълча дълго. Усещах, че нещо не е наред. Чувствах се неловко и не знаех защо. Нали всичко е за негово

добро? Какво по-хубаво от това — да остане при нас? Защо не разбираше?

— Отиде си сега, уморен, иска малко почине.

Гонеше ли ме? Никога не ме бе отпращал. Когато искаше да си почине, просто лягаше на кревата и се обръщаше с гръб. Аз се занимавах, разглеждах инструментите, не пречех. С какво го обидих?

— Дядо Георги, нека да остана! Ти легни, аз ще почакам. Като се събудиш, пак ще си говорим. Нали обеща да ми разкажеш за онази цигулка на Гаспаро да Сало? Дето я украсил Бенвенуто Челини? Моля ти се!

— Не. Отиде. Дойде утре, вдругиден. Иска бъде сам.

Нямаше как. Станах и си тръгнах. Той ме изпрати до вратата. Промърмори „довиждане“, без да ме погледне, и заключи след мен.

— Голяма глупост си направил! Не е трябвало да му казваш!
— тюхкаше са баща ми в къщи.

— Франтишек му каза!

— Станалото — станало. Какво иска от него?

— Иска да види цигулката. Не иска инструментите.

— Какво го интересува с какво се занимава старецът? Не, не вярвам да е за цигулката.

Една вечер Франтишек пристигна у нас с шише ракия и кутия шоколадови бонбони. Целуна ръка на майка ми и

оглеждайки се с едва прикрито презрение наоколо, се отпусна на стола.

— По принцип — каза той — нямам нищо против вашето предложение, колега. Говорих с моя приятел Иван Конов и смятам, че нещо може да се уреди. Но има някои условия.

— Слушам.

— Първо, трябва да ни съдействате да видим с какво се занимава старият.

— Защо?

— Вижте. Лютиерството е млад занаят. Ние сега си пробиваме път, печелим клиента. Повечето от клиентите знаят, че старият е бил наш учител, което си е така, в интерес на истината. Трябва да знаем какво работи. Трябва да знаем за кого работи. Той отдавна не се е занимавал с цигулки. Спомням си добре, когато вие навремето поръчахте осминката... нали така беше? Аз още тогава бях против.

— Спомням си. Е?

— Нима не разбирате? Такива игри компрометират занаята. Клиентите са наивни: чули са, че навремето Георг Хених бил голям майстор, и мислят, че той и сега може да прави чудеса. Такава поръчка е в състояние да ни компрометира за дълго време. Всяка глупост, излязла под ръцете му, е стрела в нашия лагер. Съдете сам: след като учителят прави боклуци, какво остава за учениците!

— Какво предлагате?

— Да го вземем под опека. Умственото му състояние трябва да се определи ясно и категорично от лекар-специалист. Имам един добър познат в първа градска, голям любител на изкуството.

Ясно е, че старецът нито е в състояние да отговаря за себе си, нито да взема каквито и да е решения. Съгласен ли сте с мен?

Синята вена прорязва челото на баща ми.

— Да предположим, че го вземете под опека. После?

— Какво после? Просто няма да се занимава с глупости. Ще даваме тримата по двадесет лева, и това е. Нека си гледа старините. И без това не му остава кой знае колко още. Това е условие първо. Има и второ.

— Любопитно.

— Да — вижте... инструментите. Готов съм да заплатя за тях съвсем прилична сума. Вие сте музикант, имате представа за цената. Мисля, че ще се споразумеем. Не виждам смисъл ценни инструменти да се търкалят тук без всякакво практическо приложение. При вас те нямат — как да се изразя — никаква стойност. Е, как е — разбираме ли се?

— Вън!

— Какво?

— Вън! — изкрещя баща ми.

Франтишек стана. Лицето му почервения.

— Ще съжалявате... започна той, но баща ми направи недвусмислено движение и той изхвърча през вратата. След него полетяха ракията и бонбоните.

>

* * *

На другия ден отидохме при Георг Хених и му предадохме целия разговор с Франтишек. Противно на очакванията ни той беше бодър. Изслуша ни, дори от време на време се усмихваше. Съвсем го развесели историята с клиентелата. Накрая погледна баща ми в очите и каза сериозно:

— Не трябвало ходи при Франтишек и Ванда.

— Бай Георги — започна баща ми, — знаеш, че го правя...

— Знае — прекъсна го старецът. — Но не мислил добре. Не мислил докрай. Кога требвало, майстор Георг Хених дал всичко, кое знае, на ученик. Дал на Франта. Дал на Ванда. Колко взели — взели. Това добро, научил занаят. Але стари майстор Георг Хених — каза още по-сериозно той — не вземе нищо от ученик. Така било в стара Чехия, така бъде винаги. Разбира? Кога реши, Хених сам тръгне си. Знае къде. Не трябва Ванда ми, не трябва Франта. Разбира?

Баща ми мълчеше.

— Сега — продължи той — Франтишек каже стар Хених болно у глава. Марин, дава тапия за инструмент!

— Какъв смисъл, когато докажат, че си подарил инструментите си, без да знаеш какво правиш!

— Знае!

— Да, но те ще докажат, че си... как да ти обясня, че не си притежавал всички умствени...

— Било луд?

— Горе-долу?

— Заведе мене при лекар. Вझे тапия, че не луд.

— Това вече е много!

— Ако мой приятел заведе мене на лекар, после иде при нотар. А кога стари Хених готов, покаже цигулка на Франта и Ванда!

Двамата идваха през ден. Въртяха се около мазето, настояваха да ги пусне, молеха, заплашваха. Той ги пъдеше и им казваше да дойдат, когато свърши. Те влизаха при Рижия и стояха дълго там. Долепах ухо на стената да чуя за какво говорят, но Георг Хених ме мърмеше и аз се отдръпвах.

Точно когато всичко изглеждаше загубено, получихме радостна вест. Ръководството на Музикалния театър бе съгласно да отпусне пожизнена пенсия на стария майстор. Всички оркестранти бяха решили да отделят част от заплатата си и да поддържат своя бивш колега.

Ние тримата бяхме извън себе си от радост. Но не бързахме да кажем на Георг Хених — не знаехме как ще реагира този път.

Решихме да дочакаме да свърши цигулката.

>

* * *

И ето че той я свърши.

Една вечер ми каза да дойдем утре сутринта двамата. Порано. Цигулката стоеше изправена в ъгъла, увита в дебело парче плат. Помолих го да ми я покаже, но той поклати глава: утре.

Не спях цяла нощ от вълнение. Бях виждал всичките й детайли поотделно — горно дъно, долно дъно, корпус, душичка, магаренце, шийка, гриф с женска глава (амор!), струнник — но не можех да си я представя като цяло. В съзнанието ми непрекъснато изникваше нещо грандиозно и дебело — като бюфета, или нещо съвсем ъгловато и неприемливо... В съня ми се появи странна комбинация между бюфет и цигулка — цигулка с чекмеджета или по-скоро — бюфет във формата на цигулка. Виждах ту баща си, ту Георг Хених да се опитват да изтръгнат музика от това чудо, но не им се удаваше. После идваше един трети, огромен, тъмен, на носа му блестяха златни очила и той боботеше с грубия глас на майстор Франтишек: „Аз господ! Дава мене това тука!“, цигулката се смаляваше в ръцете му, свиваше се до размерите на моята осминка и господ проплакваше:

„Ама какво направил стари Георг? Това срам за занаят!“ Спах неспокойно, събудих се изнервен и през цялото време, докато закусвахме, не пророних нито дума.

Отново тръгнахме както някога по улица „Искър“ в посока на улица „Волов“. Листата на дърветата бяха окапали. Те издигаха черни клони над главите ни, сякаш се отказваха от нещо, сякаш бяха загубили вяра, че някога ще се раззеленят отново. От време на време изтрополяваше каруца, влачена от унил кон, или профучаваше по някой „Москвич“ — започваше ерата на леките автомобили.

Срещаха ни съседи, кимваха и отминаваха. Разглеждах какво става наоколо. Не ставаше нищо особено.

Бедната махала се будеше за бедния си живот.

Хората бяха навъсени и изнервени. Два некролога белееха на стените на нашата къща. Единият по-стар, с издраскани очи на снимката и откъснато парче от единия ъгъл, другият — по-нов, без снимка.

Вероятно Вража и Стамен се будеха сега в разделената си от пердетата стая, вперваха очи в тавана, в отрязъка, който им бе определен, мълчаха, а пердетата се полюшваха; зад пердетата спяха техните деца.

Вероятно Фроса теглеше впиянчения си мъж за мишниците, мъчейки се да го отърве от пленничеството на стълбата, а трите ѝ деца ѝ помагаха. Тя оплакваше на висок глас орисията си. Този ден. Този живот. Както се оплаква мъртвец.

Вероятно Цанка вземаше сутрешните си прахове срещу главоболие, челото ѝ бе увито с кърпа, натопена в оцет и вода, тя люшкаше глава наляво-надясно и проклинаше мръсната стара къща, която е виновна за всичко, защото който е влязъл тук, не е прокопсал. И от болка в главата нямаше сили да извика в представите си своята мечта — друга улица, друг квартал, друг живот...

Вероятно Роленска и Роленски крояха в леглото как да избягат в Америка.

Вероятно Манолчо просеше със сълзи на очи извинение от жена си и децата, че се е опитвал да ги разсече предишната вечер с брадва. Те плачеха и всичко прощаваха: до довечера.

Вероятно Сакатела подреждаше фунийки със слънчогледови семки на витрината на будката си, широка и дълга по един метър,

по-тясна и от гроб, в която прекарваше от ранно утро до късна вечер. И беше сигурен, че няма да продаде повече от пет фунийки.

Вероятно чичо Бръм слагаше зелената лупа на окото си.

Вероятно Йордан си привързваше бялата престилка.

Бедност.

Бедност.

>

* * *

Стигнахме до ъгъла и свихме по „Волов“. Отключихме вратата и влязохме в коридора. Отдавна го нямаше Барон да лае. Рижия и жена му не се чуваха.

Почукахме на вратата на Георг Хених и чухме бодрия му глас:

— Влиза!

Измил и сресал дългите си бели коси, облечен в старото си черно сако и с папийонка на шията, Георг Хених ни посрещна подпрян на тезгяха с една ръка. Под мишницата на другата държеше цигулката.

Когато затворихме вратата зад себе си, той я взе в две ръце, поднесе я към устните си, целуна я и протегна към нас.

Първи я взе баща ми. Внимателно, както се държи новородено. Тя действително бе голяма, много голяма, блестеше в утринния здрач с червеникавозлатисто сияние и хвърляше отблясъци по лицето му.

Изумен, той я държеше и не можеше още нищо да каже. Не бе цигулка като цигулките. На вид бе голяма колкото виола или може би малко повече. На широкия ѝ гриф бяха опънати седем струни; още толкова минаваха под столчето и грифовата дъска и се настройваха с по-малки ключета. Женската глава нежно се извиваше в тънкия край на грифа. Баща ми я обърна по гръб и внимателно почука с кокалче по корпуса ѝ, там, където предполагаше, че е душичката. В мазето се разнесе чуден звън, сякаш не бяхме в мазе, а в зала със съвършена акустика. Георг Хених дръпна чекмеджето на тезгяха и извади дълъг лък със седефена дръжка, чиито бели конски косми блестяха. Извади колофон и започна бавно да прекарва лъка върху смолата.

— Искате опита?

Баща ми завъртя глава и му подаде инструмента. Георг Хених го пое, седна на миндера и отново се смали. Цигулката изглеждаше грамадна в ръцете му. Заприлича на онзи гном-вълшебник, който видях тук, на същото място преди пет години.

Той дълго наместваше цигулката под брадата си, постави треперещите пръсти върху струните — те престанаха да треперят в мига, в който докоснаха черния абаносов гриф — и прекара лъка по тях.

Гръмна мощно мажорно тризвучие, сякаш в един и същи миг засвириха всички първи цигулки на филхармонията. Тонът бе

тъй мек и кадифен, тъй топъл и страстен, какъвто нямаше нито един от познатите ми цигулари!

Той заглъхваше сребрист и ефирен, сякаш между заледените клонки на два зимни храста бе опъната тънка паяжина и вятърът я бе подухнал.

— Какво е това? Как го направи?

— Харесва тебе?

— Фантастично... но това не е цигулка.

— Прав. Може не съвсем цигулка. Почака, чуе какво каже майстор Франта и майстор Ванда. Поканил вчера тук. Искан цигулка види, дойде види. Стари майстор Георг Хених не крие.

Дойдоха след десетина минути. Първо влезе Франта, а след него, хихикайки, се вмъкна и Ванда.

— Ей, старо — избоботи Франтишек, — душата ни извади!
— Той ни погледна отгоре и не ни поздрави. — Хайде показвай. Това ли е? Ама какво е _това_?

Старецът му подаде цигулката. Той я взе и започна да я преобръща в ръцете си, лицето му се удължаваше все повече и повече. Ванда любопитно надничаше зад гърба му.

— Това ли работи толкова време? — Франта я обръщаше, разглеждаше я от всички страни, доближаваше я до очите си, помирисваше я, свивайки ноздри, накрая я подаде на Ванда.

— Според теб какво е това?

— Хм, не знам... иначе прилича на виола, но... с тези струни?

— Кой ти поръча това?

— Никой не поръчал — отговори майстор Хених. — Работил за слава на занаят майсторски!

— Така — Франта присви очи. — А какво е това, ще кажеш ли? Как се свири на него — знаеш ли? И кой ще се съгласи да свири на тази глупост?

— Господ — отвърна сериозно Георг Хених.

— Кой?

— Да — казах аз. Господ!

— Ясно — Франтишек му върна цигулката. — Хахо. Както и предполагам — обърна се той към Ванда, — луд, какво ще кажеш?

— Абсолютно луд — отвърна той. — Като си помисля само...

— Франта и Ванда! — строго каза старият. — Слуша мен! Съжалява, де учил вас на добри стари занаят! Нищо вас не научил Георг Хених, много жално ми. Работи, кога нема нищо, кога сам, и стар, и болен. Кога знае — живот отива си — как работи майстор. Жал ми за вас! Учили, але не научили — занаят по-голем от най-големи майстор! Занаят най-велики на свет и майстор щастливо, защо работи... Нищо че нема пара, нищо че сам, стар, болен и гладен. Работи за занаят! Не знае цигулка каква е? — каже вас: _виола д'аморе_! Каже се на български: цигулка за любов! Защо цигулка голема! — Защо любов на майстор голема! Никой виола д'аморе не свири? — Не свири, защо забравило обича. Майстор забравило обича занаят. Клиент забравило обича цигулка. Цигулка забравило обича музикант. _Човек забравило себе си обича_.

— Стар глупак! — Франтов плю на пода. — Хайде, Ванко. Остави този... християнин. Цигулка за господ! — той се изсмя и си тръгна.

С него си тръгна и Ванда.

Останахме сами.

— Ти видел, Марин, какво беден?

— Да, дядо Георги.

— Малък цар Виктор видел?

— Да.

— Не забрави! Помни! Никога не беднее как Франта и Ванда. Чул мене?

— Дядо Георги — баща ми се изправи, — имам една хубава вест. Ще получаващ пенсия от Музикалния театър. Всичко е уредено. Ще останеш при нас!

— Много благодарим! — каза старецът. — Добро колега, златен колега! Але забравил тебе каже — била тук комисия вчера...

— И какво? Ти пусна ли ги?

— Пуснал. Подписал. Отиде в дом за стари човек.

— Какво? — той го загледа с невярващ поглед. — Ти подписа?

— Да. Не сърди се, Марин, молим. Много тебе благодарен за всичко, за храна, за малки мой приятел, але не остане тук. Иде си.

— Защо? Къде? Обидихме ли те?

— Молим, Марин, не обидил. Свършил всичко. Уморен. Иде си.

— Ти знаеш ли какво е старчески дом? Имаш ли представа?

— Не иска знае. Не важно где отиде. Свършил работа. Марин, просим, заведи на лекар за глава. Напише тапия. Ииска знае се, стари Хених добро у глава. После нотар подпише. Не остави инструмент Франта. Нека спокоен за инструмент.

— Още сега отиваме при комисията и анулираме всичко, което си подписал. Ставай!

— Казал! Така иска. Молим, последно, заведи на лекар!

Нищо не можеше да се направи. Още дълго продължихме да го увещаваме, но той отказваше упорито. Баща ми се свърза с доктор Берберян. Той ги насочи към специалист психиатър.

Лекарят установи, че — казано на професионален жаргон — Георг Хених е в пълно притежание на умствените си и душевни сили. После отидоха при нотариус и направиха завещание.

Георг Хених завеща инструментите си на мен.

На другия ден баща ми, Робертович, Роберт Димов и Григор Аврамов дойдоха в мазето и вдигнаха двата тезгяха и сандъка с инструментите. Бяха нажалени и неразговорчиви. Рижия бе притворил вратата и ги наблюдаваше през процепа.

— Мръсник! — не се сдържа Григор Аврамов и изрита вратата. Рижия бързо превъртя ключа.

Пренесоха нещата в нашето мазе. Стаята се опразни. Остана само леглото, дървеното куфарче под него, иконите на стената и снимката на Боженка.

На другия ден щяха да дойдат и да го вземат.

Беше късна вечер. Седяхме на миндера и гледахме отсрещната стена. Отдавна не бяха идвали — Георг Хених ги бе помолил да го оставят да си свърши работата. Сега цигулката за господ лежеше на миндера до него, а ние ги чакахме.

Сенките се бавеха.

— Може би още вечерят? — шепнешком питах аз.

— Мисли — кон на брат тича по небе и брат не може го улови. Буен кон! Коса как у стари Хених и толкова очи — той правеше големи кръгове с палец и показалец. — Кога тича, искра хвърчи под нозе, от нос огън тече...

— Веднага ли ще те вземат?

— Мисли — не. Нема место за Хених на кон. Там Боженка седи. Каже брат — дойде сам мене вземе. Двама яха кон и иде си.

— А мен кога ще дойдеш да ме вземеш? Нали обеща?

— Ай! Глупости говори. Казал тебе — учи, стане цар. Георг Хених не забрави, идва, говорим си, златни мое приятел... Ти забрави Георг Хених?

— Никога!

— Добро, добро...

Когато пристигнаха, бяха много учудени, че ги няма двата тезгяха и другите неща. Въртяха се из голата стая, опираха се на стените, търсеха място да седнат.

Настаниха се криво-ляво на пода. Разположиха се срещу миндера на Георг Хених.

А ние двамата коленичихме и казахме за последен път нашето „Аве Мария, грация плена“.

После си отидох. Оставих ги да си говорят цяла нощ.

>

* * *

На другия ден избягах от училище.

Цяла сутрин се въртах безцелно из къщи, опитвах се да се зачета в „Без дом“, но историята на бедния Реми изведнъж ми се видя глупава и буквите бягаха пред очите ми.

Баща ми се върна от репетиция, обядвахме по-рано от друг път. После майка ми приготви вързоп чисто бельо за дядо Георги, няколко стари ризи на баща ми, чифт панталони и сако. Той беше вече в онова положение или състояние — когато на човек му стават всякакви дрехи — широки и тесни, къси и дълги. Сложи в една найлонова торбичка храна и плодове и ние тръгнахме.

Заварихме го да седи върху миндера. До краката му бе сложено дървено куфарче. Под мишница стискаше цигулката за господ. Бе увита в парцали. Празното мазе ми изглеждаше още

по-потискащо отпреди. Давеха ме сълзи, но той ме бе предупредил, че един цар не бива да плаче. Непрекъснато си повтарях „аз съм цар, цар, цар...“ и ми се искаше да ревна с глас. Георг Хених поздрави, понечи да целуне ръка на майка ми, но тя я издърпа зад гърба си. Той се обърна, втренчи се в срещуположната стена и изпадна в познатото ми вцепенение. Нищо не говорехме. Седяхме от двете му страни на миндера с наведени глави. Баща ми теглеше пръсти и кокалчетата на ставите му пукаха. Сухият, остър звук ме дразнеше. Тя протегна ръка и докосна дланите му. Той престана да пука. Извади цигара, почерпи Георг Хених и двамата запушиха. После се сети, плесна се по челото, даде ми пари и ме изпрати да купя десет кутии „Бузлуджа“.

Когато се върнах от будката с кашона, линейката бе спряла пред мазето. Един лекар и двама санитарии се опираха на нея и весело бъбреха.

Портата се отвори. Той вървеше прегърбен. В дясната ръка носеше дървеното куфарче, на чиято дръжка майка ми бе прикрепила найлонова торбичка. Под лявата мишница — цигулката. Не даде да му помогнат тези няколко метра до линейката. Не искаше да го подкрепят.

Изтичах бързо, застанах пред него и му подадох цигарите. Той спря, остави куфарчето на земята и ме погали. После протегна ръка. Аз сложих моята длан в неговата. Бе топла, суха и драскаше. „Дадеш малка своя ръка на стар дедо“ — звънна в ушите ми.

Баща ми сложи куфарчето в линейката. Лекарят го изгледа с неприязън.

— Хайде, дядо — каза той. — Има ли нужда да те подкрепяме? — и той се опита да го хване под мишницата.

— Не — отвърна Георг Хених, обърна се, вдигна спокойно очи към нас и каза: — Сбогом, мила госпожа. Сбогом, колега Марин. Сбогом, мили мой цар Виктор. Молим се за вас. Благодарим за всичко, не забравяй мен, стар Хених. Прости, ако огорчил с нещо. Не сърди се. Сбогом.

— Ще дойдем да те видим в неделя — каза баща ми. Опитваше се да придаде твърдост на гласа си. Майка ми хлипаше и триеше очи. Аз се разплаках. Лекарят ни гледаше с недоумение.

— Не ви ли е роднина? — попита той.

— Не — отвърна баща ми. — Приятел. Просто приятел.

Георг Хених влезе в линейката. След него влязоха и санитарите. Лекарят седна при шофьора. Колата рязко потегли и се скри зад ъгъла.

Откараха го във временния старчески дом, който се намирал недалече от гарата. Оттам изпращаха старите хора в различните сиропиталища на страната. Георг Хених стоя там десетина дни, след което бе разпределен за старческия дом в село Хайредин.

Посетихме го два пъти в новото жилище. Отпред имаше дървена скамейка. Над нея тъжно висяха голите клони на някакво сухо дърво. Бе студено. Духаше вятър. Говореше се, че зимата ще е люта. Седнахме на скамейката и зачакахме. Чакахме. Чакахме

може би половин час. Когато дойде, на мен ми се стори, че се е смалил още повече през тези няколко дни. Отново стискаше цигулката за господ под мишница. Седна при нас, без да поздрави, и дълго се вглеждаше в лицата ни, сякаш му бе трудно да си спомни кои сме.

— Дядо Георги — внимателно каза баща ми, — не ни ли познаваш? Колега Марин, жена ми, цар Виктор? Той не се усмихна, но очите му се проясниха.

— Малки цар — промърмори, — учи, учи, стане голем цар!

Напразно го питахме как е, как се чувства, има ли нужда от нещо. Той мълчеше и гледаше в краката си. Когато вдигаше глава, адамовата му ябълка мъчително се преобръщаше, сякаш майстор Хених преглъщаше сълзите си.

Втория път — два дни преди да замине — като че ли още по-малко се сещаше кои сме. Пак стискаше цигулката под мишница (санитарката ни каза, че денонощно не се разделя с нея), клатеше глава и гледаше в земята. Само върху моето лице спря поглед за миг — като че ли в очите му блесна някакъв спомен — после отново станаха мътни и той наведе глава. Баща ми откъсна лист от бележника си, написа нашия адрес и го сложи в джобчето на самото му.

— Не забравяй, дядо Георги — каза отчетливо той, — адреса. Адреса на цар Виктор, нали помниш?

— Цар Виктор — прошепна глухо старецът. После се прибра, без да се обръща, тътрейки крака по плочите.

В деня, в който заминаваше, избягах от училище, хванах трамвая от халите и отидох в старческият дом. Не ме пуснаха при него. Не разрешаваха свиждане. Тогава заставах отпред и зачаках. Чаках дълго — може би час, може би два.

После вратата се отвори и те заизлизаха — петдесетина стари мъже и жени, които си приличаха: всичките облечени в широки, не по мярка дрехи, подарени от някой милостив човек, всички прегърбени, с изпити и тъжни лица, всичките ужасяващо безпомощни. Една купчина човешко нещастие.

Спряха пред сградата, събраха се плътно един до друг и наведоха глави. Струва ми се, беше им безразлично къде ги водят.

Санитарят излезе пред тях, каза нещо и те потеглиха. Повлачиха се примирено и кротко. Оставаше да се държат за пешовете, за да приличат съвсем на беззащитни деца.

Вървяха към гарата в редица по трима. Аз — на няколко крачки от тях. Георг Хених бе в средата на втората тройка, стискайки инструмента под мишница.

На гарата ги отведоха в чакалнята. Те се отпуснаха по пейките. За който не остана място — сядаше на земята. Дядо Георги остана прав.

Престраших се, отидох при него и го дръпнах отзад за сакото. Той стисна по-силно цигулката и не се обърна.

Тогава минах отпред и казах тихо:

— Георг Хених, Георг Йосиф Хених, помилуй боже брат Антон, баща Йосиф и жена Боженка — познаваш ли ме? Помниш ли какво обеща?

Той вдигна очи и тънките му устни бавно-бавно се разтеглиха в несигурна усмивка.

— Цар Виктор — прошепна старецът, — малки приятел... много радва, помни... всичко помни... не забравя инструмент. Не продава.

— Всяка вечер ще те чакам — казах, — ще чакам да дойдеш скоро при мен. Ако искаш, вземи и другите със себе си. Те ме познават, сигурно няма да им е неприятно. Искам да ми разкажеш харесал ли е господ цигулката. Обещай, че няма да забравиш!

— Обещава — каза Георг Хених, — чака ме. Приятел не забрави те!

После ги качиха на влака. Не дочаках той да тръгне.

Скитах дълго из кварталите около софийската гара, стисках зъби да не плача и си повтарях „цар, цар, цар!“, и си повтарях още — ето, Сенките могат да дойдат тази нощ да го вземат; колкото по-бързо, толкова по-добре. А утре или вдругиден ще се видим. Ще седна като него на кревата, ще втренча поглед в срещуположната стена и майка ми нека трака на машината. Така и няма да го види. Когато дойде, тихо ще каже нашето „Аве Мария, грация плена“. Ще си говорим, докато се наситим.

Сбогом, Георг Хених.

>

* * *

Но Сенките не го прибраха веднага. Малко след като замина — може би месец, може би два, — в къщи се получиха две писма — онези, за които споменах в началото на тази история, — написани на лист от тетрадка с химически молив и невъзможен почерк. Ето дословния им текст:

Драги мои Марин и цело ваше мило златно
семейство.

Много сам Щастлив за дар Които сТе ми спратили

Много благодарим на

златно ваше детенце

Милички Мойто Кавалире

мам велики Радост за так велики Дар нека

си здрав и щастлив да Ти дава Господ

Много здрави щастии По цели Живот и за

Твои Родители немам

очила нито писалка нито

перо ни мастило

Извинети ми.

Те молим мили Учи ставаш цар велики.

Целувам Те

Ас съм добре, само сам е ми жално бих желал

поне да сам близо до ваша Къща

либаем вас ваш Георг Хених

И ако това писмо е писано в сравнително спокоен тон, то неговото второ и последно аз и досега не мога да прочета, без да ми заседне буца на гърлото:

Мили мои колега Марине пожелава на Ваше миле ми
семејство много Здаве и късмет ас сем здав и
спокоен много здаве и и щастие иначе сам
спокоен сас всичко забравих да пишем
мизерно само ми липсва пушене много здаве
на ваше деца, цар син? забравих ми
името ако пратиш
златно име сетих се!!! цар Виктор
молим прати фасове сабирам фасове с
опушени книжки питай на поща как
да опакуеш пакет да се вижда фасове опушени да
виждат правда сас опушени
книжки никаква храна само _фасове_ язак,
требва да сам
останал в мой дом но я късно
Много ми е жалко по-добре да сам останал в

софия

свършено финал

Много здаве цар Виктор целуем вас сардечно

фасове са с книжки _опушене_ само

много молим _фасове_ мили викторе учи

збогом Хених

само фасове сас опушене

— Но защо — питаше майка ми през сълзи, — защо така упорито настоява да са фасове с опушени книжки? Защо фасове? Защо не цигари?

— Много просто — отвърна мрачно баща ми, — защото фасовете няма никой да открадне. Затова.

Няколко дни по-късно той отиде да го види в Хайредин. Върна се същата вечер — тъмен и неразговорлив. Чак на закуска научихме, че Георг Хених въобще не го познал. Седнали на една пейка, баща ми му припомнил кой и какъв е, но старецът само клател глава и гледал с неразбиращи очи. Цигулката стискал под мишница.

— Може би — предположи той — дори не си и спомня за какво я мъкне със себе си.

Няколко пъти му предал поздравя от цар Виктор. Георг Хених и на това не реагирал.

После е пристигнало известието за смъртта му. Родителите ми скриха това от мене.

Никой от нас не е присъствал на погребението.

>

* * *

Георг Хених изчезна от нашия живот. Не мина много време и името му въобще не се споменаваше в къщи.

Грижите състаряваха майка ми и баща ми. Те вече са истински стари хора и аз често ги улавям да седят на кревата, вперили отсъстващ поглед в бюфета.

Моите коси също се прошариха. Всичко около нас се промени. Махалата вече не е същата. Махала не съществува.

Мирчо получи втори инфаркт. Малинка, която е станала една кротка бабичка, се грижи за него. Станка и Станко живеят някъде далече.

Стамен го сгази камион.

Една година по-късно почина и Врана. Техният син стана известен артист. Дъщеря им се парализира.

Йорде умря от пиене. Синът му Митко стана легационен шофьор и работи в Чехословакия. Любка се жени и развежда няколко пъти и роди куп деца. Ако се срещнем, едва ли ще се познаем.

От пиене умря и Манолчо. Той се поду, набъбна целият като гигантска буба и умря за три дни. Смъртта му била мъчителна. Пепи се състари и тежи сто и двадесет килограма. Тя е в непрекъснат конфликт с дъщеря си, която скита с чужденци и не работи.

Роленска и Роленски избягаха в Америка. Те също вече са покойници. Дъщеря им Силвия е американка и не знае нищо. Нищо за нашата улица и нашата къща.

Умря и Цанка. Малко преди да се побърка, тя се ожени за един човек от съседната махала, който я заведе в точно такава къща като нашата. По-късно умря в лудницата.

Йордан хлебарят отдавна е покойник.

Чичо Бръм — също.

Също и Сакателя.

Забравих ли някой? — дори и да съм забравил, няма голямо значение. Почти всички хора, за които ставаше дума тук, са влачили през целия си живот едно и също битие. Те тъй си приличат, че сецайки се за тях, сякаш виждам една и съща физиономия върху много — мъжки и женски — лица.

Тъжно ми е за тези хора. Тъжно ми е за годините, в които са живели. Понякога си мисля, че ако не беше проклетата стара къща, те щяха да са съвсем други, но... едва ли.

Франтов и Ванда? — спомням си, че бяха подали оплакване срещу баща ми заради инструментите на Георг Хених. Не стигнаха доникъде. Инструментите досега стоят в мазето у нас, в стария дървен сандък.

Понякога слизам там, отварям вратата и вдигам капака му. Лъхва ме мирисът на моето детство, когато исках да съм най-бедното момче на света, защото не знаех какво значи да си беден.

Издърпвам някоя стара форма за цигулки, повдигам това и онова длето, въртя го пред очите си в тъмното, вдъхвам мириса на дръжката, надявайки се дървото да е запазило нещо в себе си, което да ме приближи към стареца.

Много често слагам разочарован всичко обратно и се качвам горе в стаята.

>

* * *

Тук свършва моят разказ за теб, Георг Хених.

От деня, в който се разделихме, измина четвърт век. Аз вече не съм инфант. Чаках те да дойдеш, както обеща, но ти не дойде.

Не дойде нито в онези последни вечери на късната есен, нито след това. В стаята ми пълзят сенки, но твоята не е между тях.

Въпреки това аз съм сигурен: не си ме забравил.

Но аз бях забравил кой съм! Георг Хених, стани! Отговори ми — каква е съдбата на онези неща, които създаваме с най-

голяма любов — единствените, които сме в състояние да създадем?

Занаятът ли е по-голям от живота, или животът — от занаята?

Защо на света има хора, които обиждат и унижават майсторите?

Спомняш ли си онзи бюфет? — той продължава да седи в къщи и да жълтее, и огромната му сянка пада върху мен, особено когато дойде вечер и настъпи царството на сенките. Тя ме захлупва, разраства се, стига до прозореца, просва се навън на улицата, върви по-нататък — стоп!

Бедността е насилие, мрак, подлост, безчестие, смърт!

Кое ни прави алчни, зли и безсърдечни?

Кое ни унизява и принизява?

Цар Саул, обзет от меланхолия, свири на арфа.

Цар Давид, който победи Голиат, посяга към гуслата.

Цар Соломон вади тръстикова пръчица и пише: всичко е суета.

А мен — какво ме чака мен?

Растат инфантите, тежко им.

Защото в онзи ден, когато не намерих гроба ти и не прочетох върху никой кръст твоето име, аз се досетих какво е станало. Мъглата се вдигна пред очите ми и видях — ето, пада вечерта, а в далечината, от една точка в небето започва да се вдига пушилка звезден прах; от нея излиза конник, който бясно препуска: — точката наедрява все повече и повече и ти виждаш, че към теб препуска брат ти Антон. Вее се черната грива на коня, огън изпускат ноздрите му, а ушите ти долавят звук: Антон тръби със своята валдхорна.

Стягай се!

Тръгвай!

Очакват те!

И докато конят танцува пред теб, а брат ти държи с една ръка юздите, ти ставаш от кушетката на старческия дом, слагаш под мишница цигулката, разкършваш тяло и вече не си онзи гном от улица „Волов“, който познавах, а младият, едър и синеок мъж, който дошъл в началото на този век в България, за да намери ученици...

— Отново ли тръгваш? Не си и взе поука? — крещи зад гърба ти бедняшкият хор, но ти дори не се обръщаш, само се усмихваш и се мяташ на коня, зад гърба на брат си.

Накъде препускате? — пътят се вие високо в небето, блести яспис и рубин, седем свещника греят и осветяват вратата на дома, в който живее господ.

Ето я огромната небесна зала и там са събрани всички: ангелите и серафимите, Боженка, Йосиф и Антон, Стамен и

Вража, Йорде и Манолчо, Вангел с въжето на шията. Лудата по комбинезон и с едната гърда навън, божият син и майка му — всички те молят да сложиш най-последно инструмента в ръцете на този грубиян и да му предадеш първия урок по _виола д'аморе_, защото той има нужда от това. Никакъв творец не е! Претупал е света за някакви си шест дни и е допуснал най-отвратителни грешки.

Научи го на гами и арпеджи, на всички минорни и мажорни тризвучия на любовта, скъсай го от работа!

Всеки ден! Все едно имаш неук пред себе си.

А аз — ще робувам в моето царство на занаята и може би някой ден ще стана майстор. Тогава... тогава ще седна и ще напиша една последна книга. И знаеш ли каква ще бъде тя? — най-обикновен буквар.

Няма да му направим живота лек! Не трябва майсторите да търпят невежество и грубост!

Георг Хених, ти, който си на небето!

Цар Виктор говори!

Аз не бързам, но ти не забравяй какво си ми обещал. Ще чакам да пристигнеш някоя вечер с небесната каляска — ти там сигурно си на почит и уважение, — тогава дръпни юздите пред някогашния публичен дом, спри конете и извикай:

— Майстор тръгва! Време няма! Господ моли — книга не забравя!

Тогава ще седна от дясната ти страна, ние ще препуснем с всички сили към небесата, около нас ще гърми и треши, ще

святка и ще проблясва, а ние с теб ще викаме, колкото ни стига гласът:

— Свещено, свещено, свещено е изкуството, което бе, което е и което ще бъде!

Алелуя!

Алелуя!

Алелуя!